

**DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI VE TÜRKiYE'NİN ULUSAL
GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI**

M. Lütfü UÇAR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN

**İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin Kamu Yönetimi
ANA BİLİM DALI İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, 2007)

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Yüksek Lisans Öğrencisi M. Lütfü UÇAR tarafından Yrd. Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN danışmanlığında hazırlanan DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI VE TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Bilim Dalı, yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

Üye : Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

Üye : Yrd. Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN

ONAY

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2007

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL
Enstitü Müdürü

Onur Sözü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Değişen Tehdit Algılamaları ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yansımaları ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

M. Lütfü UÇAR

ÖNSÖZ

Güvenlik, tarih boyunca içinde yaşanılan ortamın tehdit ve risk algılamalarına göre sürekli değişikliğe uğramış bir kavramdır.

Soğuk Savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesinden sonra 11 Eylül terörist saldırıları, tehdit ve risk algılamalarını, dolayısıyla da güvenlik kavramını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tehdit kavramı daha önce belirgin iken, 21'inci yüzyıl başlarında, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hale gelerek uluslar arası ortama belirsizliklerin egemen olmasına neden olmuştur.

Dünyanın birçok bölgesinde, başta etnik ve milliyetçi çatışmalar olmak üzere, uluslar arası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması genel güvenlik ve barış ortamını tehdit eder bir hale gelmiştir. Dünya güvenlik ortamının yeniden şekillenmesi ve tehdit algılamasındaki değişiklikler ülkeleri, ittifakları ve uluslar arası kuruluşları yaşanan gelişmelere uyumlu olarak yeni arayışlara yönlendirmiş, gelecekteki olası gelişmeleri de göz önüne alınarak yeniden yapılanmalarını zorunlu kılmıştır.

Türkiye Soğuk Savaşın sona ermesine kadar, bulunduğu coğrafyadan kaynaklanan risk ve tehditlere karşı güvenliğini NATO ve batı örgütleri ile sağlamaya çalışmıştır. 1990 yılından sonra dünyanın tek kutuplu bir düzen alması ve güç odaklarının bulunduğu coğrafyada uygulamaya koyduğu bölgesel şekillendirme faaliyetleri, özellikle ABD ve AB'nin planları ülkemizin ulusal çıkarlarını tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında Türkiye bir güvenlik bunalımı yaşamaya başlamış ve çareler aramaya başlamıştır.

Bu kapsamda yapılan tez çalışmasında; 21'inci yüzyılda güvenlik anlayışını şekillendiren öğeler araştırılmış ve söz konusu gelişmelerin Türkiye'ye olası etkileri incelenmiştir.

Araştırmanın bu aşamaya gelmesini sağlayan, tez konumun seçiminde ufkumu açan başta hocam sayın Prof. Dr. S. Kemal KARTAL, sayın Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL'e ve tüm ders aldığım hocalarıma sonsuz saygılarımı sunmayı borç biliyorum.

Araştırma süresi boyunca emeğini eksik etmeyen Danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN'e özellikle teşekkür ediyorum.

Yoğun meslek hayatımda evden sürekli ayrı kalırken, bir yıl boyunca dersler nedeniyle hafta sonları da yalnız bıraktığım sevgili eşime desteğinden dolayı içten sevgilerimi sunuyorum.

M. Lütfü UÇAR

DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI VE TÜRKiYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M. Lütfü UÇAR

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖNEN

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Soğuk savaşın sona ermesiyle uluslar arası ortamda meydana gelen köklü değişimden en fazla etkilenen kavramlardan biri, güvenlik olmuştur. Özellikle iki kutuplu sistemin belirlediği ve sınırladığı bir içeriğe sahip olan güvenlik, bu sistemin yıkılmasıyla birlikte, önemli bir değişimle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan değişim, devletlerin tehdit algılamasında değişim yaratmış, ulusal ve uluslar arası güvenlik politikalarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir.

20’nci yüzyılda soğuk savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesini izleyen 11 Eylül terörist saldırıları, tehdit ve risk algılamaları ile güvenlik kavramını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tehdit kavramı daha önce belirgin iken, 21’inci yüzyıl başlarında, çok yönlü ve değişken bir hale gelerek uluslar arası ortamda belirsizliklerin egemen olmasına yol açmıştır.

Soğuk savaş sonrası tek kutuplu yeni dünya düzeninde, bölgesel ve küresel güç mücadeleleri, enerji kaynaklarına egemen olma ve kontrol etmek amaçlı ittifak ilişkileri, özellikle belirli coğrafyalarda bölgesel şekillendirme çabaları bu belirsizlik ve istikrarsızlığı arttırmaktadır. Türkiye’nin güvenlik gereksinimindeki artışın en önemli nedenlerinden biri, bulunduğu coğrafyadaki (Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu) belirsizlik ve istikrarsızlıktır. Türkiye’nin ulusal güvenliğinin klasik ve en önemli belirleyicilerinden olan jeopolitiği ve

jeostratejisi, soğuk savaş sonrası dönemde artan bir öneme sahip olmuş ve bu da ulusal güvenliğin fiziki sınırlarını genişletmiştir.

Türkiye, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde, dünyanın en hassas siyasi, ekonomik, askeri ve jeostratejik fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı, Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer alan konumuyla Türkiye, bu tehdit ve risklerin, hem doğrudan hedefini oluşturmakta, hem de dolaylı etkisi altında bulunmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri tek süper güç haline gelmiştir. Yeni küresel güç olmaya aday ülkelerin başında Avrupa Birliği ve Çin gelmektedir. Rusya Federasyonunun, bu oluşumda bir denge unsuru olabileceği düşünülmektedir. Rusya Federasyonunun, Kafkasya ve Orta Asya'daki nüfuzunu yeniden sağlama politikalarının sonuçları ve Çin ile yakınlaşma gayretleri önümüzdeki dönemdeki mücadelenin ilk işaretlerini vermektedir.

Son zamanlarda dünya haritasının fiziksel ya da siyasal olarak değil de kültürel ve etnik olarak değiştirilme süreci içine girmiş olması ve bu durumun birçok ülkede güvenlik endişeleri yaratması, bu konuların acilen etraflıca incelenmesini gerektirmektedir. Bu ülkelerin başında da kuşkusuz jeostratejik konumu ile bir kriz bölgesinin tam ortasında yer alan Türkiye bulunmaktadır.

Bu araştırma ile yeni dünya düzeninde değişen güvenlik anlayışında nasıl bir süreç yaşandığı, değişimde etkili olan güç merkezleri, uluslar arası aktörlerin ve ittifakların uyguladığı politikaların sonuçları, küresel enerji kaynakları üzerindeki egemenlik mücadelesi, ülkemizin bulunduğu coğrafyanın jeopolitik ve jeostratejik konumu, ortaya çıkan yeni tehditlerin neler olduğunu, bu tehditlerin ulusal güvenlik sistem stratejilerinin yapısını ve içeriğini nasıl etkilediğini, askeri strateji ve ulusal güvenlik stratejilerine olumsuz etkilerinin olup olmadığını sınırlanmıştır.

Araştırmanın **anahtar kavramları** şunlardır:

- Tehdit Algılaması
- Ulusal Güvenlik
- Jeopolitik Konum
- Jeostratejik Konum

DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI VE TÜRKİYENİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI

M. Lütfü UÇAR

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü	
Önsöz	
Özet ve Anahtar Sözcükler	
İçindekiler	
Kısaltmalar Dizelgesi	

BİRİNCİ KESİM ARAŞTIRMA HAKKINDA

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCESİ	1
1.1.Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Denencesi.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi, Bilgi Toplama ve İşlem Teknikleri.....	4
1.4. Araştırmanın Anahtar Kavramları.....	4
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	5

İKİNCİ KESİM DÜNYADA TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE GÜVENLİK ANLAYIŞI

2. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI	8
---	---

3. ULUSAL GÜVENLİĞE YÖNELİK TEHDİTLER VE GÜVENLİK POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ÖĞELER.....	11
3.1. Küresel Tehditler.....	11
3.1.1. Bölgesel İstikrarsızlıklar.....	12
3.1.1.1. Balkanlar Bölgesi.....	12
3.1.1.2. Kafkaslar Bölgesi.....	13
3.1.1.3. Orta Asya Bölgesi.....	15
3.1.1.4. Orta Doğu Bölgesi.....	16
3.1.2. Kitle İmha Silahları.....	20
3.1.3. Aşırı Milliyetçilik Akımları.....	22
3.1.4. Organize Suçlar ve Uyuşturucu Kaçakçılığı.....	23
3.1.5. Uluslar Arası Terörizm.....	25
3.1.6. Nüfus Patlaması ve Kitlemel Göçler.....	26
3.1.7. Radikal İslam ve Diğer Aşırı Dini Öğeler.....	27
3.1.8. Petrol, Su gibi Kıt Enerji Kaynakları Üzerindeki Anlaşmazlıklar.....	28
3.1.9. Sayısal Bilgi Saldırıları (Siber Savaş).....	29
3.2. Ekonomik Kaynaklar.....	30
3.3. Güç Merkezleri.....	37
3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	37
3.3.2. Avrupa Birliği.....	38
3.3.3. Çin Halk Cumhuriyeti.....	40
3.3.4. Rusya Federasyonu.....	42
3.3.5. Japonya.....	43
3.3.6. Hindistan.....	44
3.4. Sivil Toplum Kuruluşları (STK).....	45
3.5. Uluslar Arası Örgütler.....	46
3.5.1. Birleşmiş Milletler.....	46
3.5.2. NATO.....	47
3.5.3. Avrupa Birliği.....	49
4. DÜNYA GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TARİHİ SÜREÇ.....	51
4.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Anlayışı.....	51

4.1.1. 1945-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler.....	51
4.1.2. 1960-1990 Yılları Arasındaki Gelişmeler.....	52
4.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı.....	54
4.2.1. Güvenlik Anlayışındaki Değişimler.....	54
4.2.2. Yeni Küresel Güvenlik Dengesi Arayışları.....	57
4.2.3. Yeni Güvenlik Anlayışı.....	60
5. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TARİHİ SÜREÇ.....	62
5.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası.....	62
5.2. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve NATO İle İlişkileri	65
5.3. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Genel Güvenlik ve Savunma Politikası.....	69
ÜÇÜNCÜ KESİM	
TEHDİT ALGILAMALARI, GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM VE ULUSLAR ARASI GELİŞMELERİN TÜRKİYE’YE OLASI ETKİLERİ	
6. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK ENDİŞESİ.....	76
7. YENİ DÜNYA DÜZENİ GÜÇ MÜCADELESİNDE TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU.....	78
8. TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK KONUMU VE ETKİ ALANLARININ GÜVENLİK POLİTİKALARI AÇISINDAN ÖNEMİ.....	82
8.1. Orta Asya Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik ve Jeopolitik Önemi.....	82
8.2. Kafkasya Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik Ve Jeopolitik Önemi.....	86
8.3. Ortadoğu Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik ve Jeopolitik Önemi.....	88
8.4. Türkiye'nin Bölgesel Çıkarları Açısından Bölgenin Değerlendirilmesi.....	91
8.5. Türkiye'nin Enerji Politikası Açısından Bölgenin Değerlendirilmesi.....	94
9. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEHDİT ALGILAMALARINDA SORUN ALANLARI.....	98
9.1. Kafkaslardaki Gelişmelerin Türkiye'nin Ulusal Çıkarlarına Etkisi.....	101

9.1.1. Çeçenistan Sorunu.....	105
9.1.2. Dağlık Karabağ Sorunu.....	106
9.1.3. Abhazya Sorunu.....	107
9.1.4. Ermenistan ile İlgili Sorunlar.....	108
9.1.5. Gürcistan ve Güney Osetya Sorunu.....	110
9.1.6. Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Paylaşımı ve Boru Hatlarının Geleceği.....	111
9.1.7. Doğal Gaz Anlaşmaları ile İlgili Sorunlar.....	115
9.2. Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Ulusal Çıkarlarına Etkileri.....	116
9.2.1. ABD'nin Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurma Çalışmaları.....	117
9.2.2. Geliştirilmiş Orta Doğu Projesi(GOP).....	119
9.2.3. Orta Doğu'da Kitle İmha Silâhlarının Yayılması.....	121
9.2.4. Orta Doğu Su Sorununun Stratejik Boyutu ve Türkiye'ye Etkileri.....	123
9.2.5. Türkiye-İsrail ilişkilerinin Bölgeye Etkileri.....	126
9.2.6. NATO ve Barış İçin Ortaklık (BİO) Teşkilatının Çalışmalarının Etkileri.....	127
9.3. Balkanlardaki Gelişmelerin Türkiye'nin Ulusal Çıkarlarına Etkileri.....	130
10. GÜÇ MERKEZLERİ İLE BÖLGESEL ÖRGÜTLENMELERİN TÜRKİYE'NİN TEHDİT ALGILAMALARINA VE GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİLERİ.....	135
10.1. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Etkileri.....	135
10.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Etkileri.....	137
10.3. Türkiye-Birleşmiş Milletler İlişkilerinin Etkileri.....	140
10.4. Türkiye-NATO İlişkilerinin Etkileri.....	141
DÖRDÜNCÜ KESİM	
GENEL DEĞERLENDİRME	
11. BULGULAR, ÖNERİLER, SONUÇ.....	143
11.1. BULGULAR.....	143
11.2. ÖNERİLER.....	151
11.3. SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	164

KISALTMALAR DİZELGESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ACA	:Silahlanmayı Denetleme Ajansı
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	:Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	:Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Anlaşması
BAB	:Batı Avrupa Birliği
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	:Barış İçin Ortaklık
BM	:Birleşmiş Milletler
GATT	: Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşmaları
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
KEİB	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği
LNG	:Sıvı Doğal Gaz
NATO	:Kuzey Atlantik Güvenlik Teşkilatı
NBC	:Nükleer, Biyolojik, Kimyasal
OPEC	:Petrol Üreten Ülkeler Birliği
IMF	:Uluslar Arası Para Fonu
RF	:Rusya Federasyonu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları

DEĞİŞEN TEHDİT ALGILAMALARI VE TÜRKiYENİN ULUSAL GÜVENLİĞİNE YANSIMALARI

M. Lütfü UÇAR

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Araştırmanın birinci kesimi tek bölümden oluşmaktadır. Bu kesimde araştırma ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCESİ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve amacı açıklanarak, araştırmada sınanacak denence, kullanılacak yöntem, bilgi derleme ve işleme araçları ortaya konmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu

Soğuk savaşın sona ermesiyle uluslar arası ortamda meydana gelen köklü deĐiŐimden en fazla etkilenen kavramlardan biri, güvenlik olmuştur. Özellikle iki kutuplu sistemin belirlediği ve sınırladığı bir içeriğe sahip olan güvenlik, bu sistemin yıkılmasıyla birlikte, önemli bir deĐiŐimle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan değişim, devletlerin tehdit algılamasında değişim yaratmış, ulusal ve uluslar arası güvenlik politikalarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir.

20'nci yüzyılda soğuk savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesini izleyen 11 Eylül terörist saldırıları, tehdit ve risk algılamaları ile güvenlik kavramını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tehdit kavramı daha önce belirgin iken, 21'inci yüzyıl başlarında, çok yönlü ve değişken bir hale gelerek uluslar arası ortamda belirsizliklerin egemen olmasına yol açmıştır.

Soğuk savaş sonrası tek kutuplu yeni dünya düzeninde, bölgesel ve küresel güç mücadeleleri, enerji kaynaklarına egemen olma ve kontrol etmek amaçlı ittifak ilişkileri, özellikle belirli coğrafyalarda bölgesel şekillendirme çabaları bu belirsizlik ve istikrarsızlığı arttırmaktadır. Türkiye'nin güvenlik gereksinimindeki artışın en önemli nedenlerinden biri, bulunduğu coğrafyadaki (Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu) belirsizlik ve istikrarsızlıktır. Türkiye'nin ulusal güvenliğinin klasik ve en önemli belirleyicilerinden olan jeopolitiği ve jeostratejisi, soğuk savaş sonrası dönemde artan bir öneme sahip olmuş ve bu da ulusal güvenliğin fiziki sınırlarını genişletmiştir.

Türkiye, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde, dünyanın en hassas siyasi, ekonomik, askeri ve jeostratejik fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı, Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer alan konumuyla Türkiye, bu tehdit ve risklerin, hem doğrudan hedefini oluşturmakta, hem de dolaylı etkisi altında bulunmaktadır.

Bu araştırmayla yenedünya düzeninde meydana gelen değişikliklerin etkisi altında ortaya çıkan yeni tehditler göz önüne alınarak değişen güvenlik boyutu incelenmiş ve Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarının nasıl etkilendiği açıklanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Denencesi

21'nci yüzyıl'a girerken dünya siyasi ortamındaki sürekli değişimler; yerleşmiş dengeleri alt üst etmiş, sınırların değiştiği, düzenleyici ve denetleyici güçlerin belirsizleştiği, çeşitli kesimlerin devlet yapılarını zorladığı, bölgesel istikrarsızlık ve çatışmaların egemen olduğu bir ortamla karşı karşıya kalınmıştır.

20'nci yüzyılda yaşanan insanlık dramlarının ortaya çıkardığı güvenlik arayışlarının ürünü olan uluslar arası kuruluşlar, insanlığı üçüncü bir dünya savaşına sokmadan yüzyılın sonuna taşımayı bir ölçüde başarmıştır. Ancak, 20 nci yüzyılın son on yılında, soğuk savaş döneminin iki kutuplu güvenlik düzeni yıkılmış ve yerini belirsizliklerin egemen olduğu bir ortama bırakmıştır. Soğuk Savaşta komünizmin yenilgiye uğramasının ardından Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği

dağılmıştır. Bunun sonucu olarak; dünyanın birçok yerinde bölgesel krizler, etnik çatışmalar, çeşitli radikal akımlar, uluslar arası terörizm, kökten dincilik, kitle imha silahları ve uzun menzilli füzeler, genel güvenlik ve barış ortamını tehdit etmeye başlamıştır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri tek süper güç haline gelmiştir. Yeni küresel güç olmaya aday ülkelerin başında Avrupa Birliği ve Çin gelmektedir. Rusya Federasyonunun, bu oluşumda bir denge unsuru olabileceği değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonunun, Kafkasya ve Orta Asya'daki nüfuzunu yeniden sağlama politikalarının sonuçları ve Çin ile yakınlaşma gayretleri önümüzdeki dönemdeki mücadelenin ilk işaretlerini vermektedir.

Yeni siyasi ortamda güvenlik kavramı geçmiştekinden farklı algılanmaya başlanmış, ülke topraklarının savunulması ve ülkenin emniyetinin sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiş, mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar da önem kazanmıştır.

Son zamanlarda dünya haritasının fiziksel ya da siyasal olarak değil de kültürel ve etnik olarak değiştirilme süreci içine girmiş olması ve bu durumun birçok ülkede güvenlik endişeleri yaratması, bu konuların acilen etraflıca incelenmesini gerektirmektedir. Bu ülkelerin başında da kuşkusuz jeostratejik konumu ile bir kriz bölgesinin tam ortasında yer alan Türkiye bulunmaktadır.

Bu çalışmayla, yeni dünya düzeninde değişen güvenlik anlayışında nasıl bir süreç yaşandığı, değişimde etkili olan güç merkezleri, uluslar arası aktörlerin ve ittifakların uyguladığı politikaların sonuçları, küresel enerji kaynakları üzerindeki egemenlik mücadelesi, ülkemizin bulunduğu coğrafyanın jeopolitik ve jeostratejik konumu, ortaya çıkan yeni tehditlerin neler olduğunu, bu tehditlerin ulusal güvenlik sistem stratejilerinin yapısını ve içeriğini nasıl etkilediğini ve askeri strateji ve milli güvenlik stratejilerine olan etkilerinin neler olduğu açıklamaya çalışılmaktadır.

İşte çalışmanın bu amacına bağlı temel denencesi ise şudur : “Soğuk savaş sonrası değişen uluslar arası güvenlik anlayışı ve güç merkezlerinin uygulamaya

koyduğu politikalar, bulunduğu coğrafya nedeniyle Türkiye'nin ulusal güvenliğini olumsuz yönde tehdit etmektedir.”

1.3. Araştırmanın Yöntemi, Bilgi Toplama ve İşlem Teknikleri

Araştırma dört kesim yaklaşımı çerçevesinde, betimsel ve tarihsel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Bu araştırmada bilgi derleme aracı olarak elektronik ve basılı ortamdaki yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bilgi işleme, elde edilen tüm bilgilerin öncelikle adlandırılması, daha sonra sınıflandırılması ve birbiri ile ilişkilendirilmesi biçiminde yapılmıştır. Elde edilen tüm bilgi ve bulgular bilimsel araştırma ve yazma yöntemine uygun olarak yazılmıştır.

1.4. Araştırmanın Anahtar Kavramları

Araştırmada sık kullanılan anahtar kavramların tanımları şunlardır:

Küreselleşme : “Küreselleşme” ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerleşmiş yargıların ve kurumsal yapıların ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkma süreci olarak tanımlanabilir. (Sönmezoğlu, 2000, 341)

Güvenlik: Devletin ve toplumların bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma yeteneğidir. (Buzan,1983, 55)

Ulusal Güvenlik: Devletin anayasal düzeninin, ulusal varlığının, bütünlüğünün, uluslararası alanda, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün çıkarlarının ve hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır. (Milli Güvenlik Kurulu Genel sekreterliği, 2004,19).

Tehdit Algılamaları: Güvenlik stratejilerinin oluşturulmasının ilk basamağını oluşturan, güvenliği tehlikeye sokacak öğelerden her biridir.

Dış Tehdit: Diğer bir ülkenin niyetlerinin, olanak ve yetenekleri ile hareketlerinin değerlendirilmesine dayanan tehlike algılamasıdır.

Dış Politika: Bir devletin, ulusal çıkarlarının biçimlendirdiği amaçlara ulaşmak için diğer devletlerle ve uluslar arası kurumlarla olan diplomatik siyasal, ekonomik ve hukuki ilişkilerini kapsayan politikadır.

Jeopolitik: Devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin coğrafi konumu ve fiziksel çevre ile açıklamaya çalışan yaklaşımdır. (Sönmezoğlu, 2000, 345)

Jeostrateji: Barış ve savaş dönemlerindeki mücadelelerde coğrafi öğelerin etkilerini ve ilişkilerini inceleyerek stratejik güçleri belirten ve stratejik hedefleri araştıran bir bilim dalıdır. (Sönmezoğlu, 2000, 398)

Strateji: Siyasi amaçlara ulaşmak için güç oluşturma, geliştirme ve kullanma bilim ve sanatıdır.

Soğuk Savaş: Politik, ekonomik, sosyolojik, psikolojik tedbirler ile silahlı çatışmaya meydan vermeyecek derecedeki askeri tedbirlerin uygulandığı bir gerginlik durumudur.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma dört kesim yaklaşımına göre yapılmıştır. “ARAŞTIRMA HAKKINDA” adlı Birinci Kesim bir bölümden oluşmaktadır. “ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI DENENCESİ” başlıklı bu bölümde sırasıyla araştırmanın konusu, amacı, denencesi, yöntemi, bilgi toplama ve işleme teknikleri ve anahtar kavram tanımları sunulmuştur.

İkinci Kesim dört bölümden oluşmaktadır. “DÜNYADA TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE GÜVENLİK ANLAYIŞI ” başlıklı ikinci kesimde, “ ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI ” başlığı altında ulusal güvenlik kavramı açıklanmaktadır.

“ULUSAL GÜVENLİĞE YÖNELİK TEHDİTLER VE GÜVENLİK POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ÖGELER” başlığı altında soğuk savaşın sona ermesi ve ardından yaşanan 11 Eylül saldırılarıyla birlikte, artık devletlerin ulusal ve küresel anlamda tehdit algılamalarının değiştiği ve devletlerin eski belirgin

soğuk savaş dönemine nazaran çok daha karmaşık güvenlik sorunlarıyla karşılaştıkları açıklanmaktadır. Devletlerin bekalarına hizmet edecek kendi ulusal güvenlik politikalarını oluştururken, küreselleşme ve değişen dünya dengeleri ışığında çok yönlü güvenlik kavramlarını tüm yönleriyle değerlendirmeleri gerektiği ve sonuç olarak, ulusal güvenliği tehdit ettiği belirlenen ögeler bu bölümde sıralanmakta ve açıklanmaktadır.

“DÜNYA GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TARİHİ SÜREÇ” başlığı altında güvenlik politikalarını şekillendiren ögelerin geçirdiği evrim, tarihsel süreç içinde soğuk savaş öncesi ve soğuk savaş sonrası güvenlik anlayışı olarak ele alınarak açıklanmaktadır.

“TÜRKİYE’NİN DÖNEMSEL GÜVENLİK POLİTİKALARI” başlıklı bölümde, doksanlı yıllara gelinceye kadar ülkemizin ulusal güvenlik politikalarının dayandığı temeller ele alınmakta ve soğuk savaş sonrasında etrafını çeviren istikrarsızlık ve belirsizliklerin ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde oluşturduğu güçlükler ve çözüm arayışları açıklanmaktadır.

Üçüncü Kesim “TEHDİT ALGILAMALARI, GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM VE ULUSLAR ARASI GELİŞMELERİN TÜRKİYE’YE OLASI ETKİLERİ” başlığı altında beş bölümden oluşmaktadır. “ TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK ENDİŞESİ ” başlığı altında soğuk savaş sonrası değişen uluslar arası güvenlik anlayışı, Türkiye’nin yeni tehdit ve riskler karşısında güvenlik politikalarını oluşturma çabaları ve belirsizlikten kaynaklanan endişeleri incelenmektedir.

“YENİDÜNYA DÜZENİ GÜÇ MÜCADELESİNDE TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMU ” başlıklı bölümde, bulunduğu coğrafya, jeopolitik değeri ve güç odaklarının mücadelesi içinde karşı karşıya kaldığı durum incelenmektedir.

“TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK KONUMU ve ETKİ ALANLARININ GÜVENLİK POLİTİKALARI AÇISINDAN ÖNEMİ ” başlığı altında özellikle bulunduğumuz coğrafyadan kaynaklanan zorluklar ile güvenlik politikalarının oluşturulmasında

doğrudan etki alanı içinde kalan Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinin önemi ve Türkiye'nin güvenliğine etkileri incelenmektedir.

“TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEHDİT ALGILAMALARINDA SORUN ALANLARI” bölümünde Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlardan kaynaklanan tehditler incelenmekte ve Türkiye'nin güvenliğine etkileri ortaya konmaktadır.

“GÜÇ MERKEZLERİ İLE BÖLGESEL ÖRGÜTLENMELERİN TÜRKİYE’NİN TEHDİT ALGILAMALARINA ETKİLERİ ” başlıklı bölümde bölgesel güç merkezleri ve uluslararası örgütlerin bölgemize yönelik uygulamalarının ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasındaki olumsuz etkileri ortaya konmaktadır.

Dördüncü Kesimde, GENEL DEĞERLENDİRMELER başlığı altında araştırma sonucu elde edilen Bulgular, Öneriler ve elde edilen Sonuçlar ortaya konmaktadır.

İKİNCİ KESİM

DÜNYADA TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE GÜVENLİK ANLAYIŞI

İkinci dünya savaşı sonrası güvenlik politikaları çeşitli kuruluş ve paktlarla sağlanmaya çalışılmıştır. Sovyetlerin oluşturduğu Varşova Paktı yıkılarak, dünyanın düzeninde tek kutupluluk egemen olana kadar geçen sürede ve belirsizliklerin egemen olduğu günümüzde güvenlik politikalarını şekillendiren etkenler tarihi bir süreç izlenerek bu bölümde açıklanmaktadır.

2. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI

Ulusal güvenlik, ulus devletlerin güvenliğini sağlamaya ilişkin başlıca endişelerini açıklamada kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla “ulusal güvenlik”, ulus devletlerden oluşan bir dünya siyasal yapısı içerisinde anlamını bulur. Ulus devletlerin güvenliğinin gelişimini sağlayan her şey o devlet için yararlı, bu güvenliği azaltan olgu, eylem ve davranışlar ise zararlı olarak nitelendirilebilir(Ülman, 1998, 13).

Ulusal güvenlik kavramı, içerik olarak da şekil olarak da gelişen ve değişen dünya düzeni çerçevesinde değişikliğe uğramıştır. Ulusal güvenlik kavramı, soğuk savaş sonrasında yeni tehditler ve engellerle karşı karşıya kalmıştır. 1980’lerdeki gelişmeler nedeniyle ekonomik, siyasi, toplumsal ve çevresel sorunları stratejik gündeme ilave etme zorunluluğu ortaya çıkmış bu da beraberinde daha kapsamlı bir ulusal güvenlik kavramının doğmasına neden olmuştur. Kapsamlı ya da ortak güvenlik anlayışı, hiçbir ülkenin kendi güvenliğini aynı zamanda başka bir ülkenin güvenliğini artırmadan sağlayamayacağı ve artıramayacağı ilkesine dayanmıştır. Başka bir deyişle, hiçbir ülke başka ülkeleri kendi güvenliğine tehdit olarak algıladığı sürece güvenlikte olamayacaktır (Sönmezoğlu, 1995, 405).

Askeri tehditler ve düşman ile ilintili sorunlar, geleneksel güvenlik anlayışının ana konularıdır. Bununla birlikte ulusal güvenlik anlayışı, genel

anlamda güvenlik kavramlarıyla aynı çizgide, askeri savunma ötesine genişletilmelidir.

Güvenliği merkezi bir konu olarak ele almak, güvenliği aşırı vurgulamak, devletlerin esas itibariyle kendi çıkarlarıyla harekete geçtiğini kabul etmeyi gerektirir. Çıkarların sınıflandırılması güvenliğin askeri ve askeri olmayan yönleri arasındaki farkı belirtir. Aron'a göre iki tip çıkar olup; Doğal kaynaklar, toprak gibi nicel elamanlar maddi çıkarlar; değerler, ilkeler gibi nitel konular da maddi olmayan çıkarları gösterir (Sönmezoğlu, 1995, 407). Güvenliğin askeri olmayan yönleri, her iki sınıflandırmayı içerdiği gibi, günümüzün güvenlik çevresinin daha doğru olarak tanımlanmasıdır. Askeri olmayan tehditler amaca (hayatta kalabilme, sağlık, ekonomik refah, yaşanabilir bir çevre), coğrafi kaynağa (iç, dış, küresel) ve tehdidin tipine(istemli, insan kaynaklı istem dışı, doğal tehlikeler) göre sınıflandırılabilir. Daha sonra da faaliyet alanı, şiddet ve iyileştirme kaynağına göre kendi içlerinde bölünebilirler. Çıkarların yeniden düzenlenmesine yol açan yeni tip uluslararası sürtüşme ve çatışmalar soğuk savaşın sona ermesinden itibaren hızla artmaktadır. Geleneksel tehditler aynı kalmakla birlikte, artık uluslararası barış ve güvenlik sadece askeri güvenliğe bağlı değildir. Bununla birlikte geçmişte askeri saldırganlığın ve hatta askeri saldırganlık tehdidinin ulusal ve uluslararası güvenliğin ana sorunları olduğuna inanılırdı. Bugün ise insan birlikteliğinin beş ana öğeye bağlı olduğu ve her bir öğenin güvenlik sorunsalının bir odak noktasını ve önceliklerini sıralamak için bir yol tanımladığı ileri sürülmektedir. Bu etkenler birbirinden izole edilemez aksine iç içe geçmişlerdir. Bu temel etkenler şöyle sıralanabilir (Sönmezoğlu, 1995, 407):

- (1) Askeri etkenler
- (2) Ekonomik etkenler
- (3) Siyasi etkenler
- (4) Çevresel etkenler
- (5) İnsani etkenler

Soğuk savaşı sona ermesi ve ardından yaşanan 11 Eylül saldırılarıyla birlikte, artık devletlerin ulusal ve küresel anlamda tehdit algılamalarının değiştiği ve devletlerin eski belirgin soğuk savaş dönemine nazaran çok daha karmaşık güvenlik sorunlarıyla karşılaşacakları açık bir gerçektir. Bu nedenle, devletler bekalarına hizmet edecek kendi ulusal güvenlik politikalarını oluştururken, küreselleşme ve değişen dünya dengeleri ışığında çok yönlü güvenlik kavramlarını tüm yönleriyle değerlendirmelidir. Kavramlar ayrı ayrı ele alınmalı, ortaya çıkan sonuçlar, birbirleriyle bütünleştirilmeli ve etkileşimleri ayrıntılı olarak değerlendirilmeli, esnek ve değişken politikalar izlenmelidir. Kavramların birbirleriyle etkileşimlerini göz ardı ederek geliştirilen, çok yönlü ve esnek olmayan politikalar, devletlerin gerek ulusal gerekse uluslararası politikalarında ciddi bunalımlara neden olabilecektir.

3. ULUSAL GÜVENLİĞE YÖNELİK TEHDİTLER VE GÜVENLİK POLİTİKALARINI ŞEKİLLENDİREN ETKENLER

Demografik eğilimler ve buna bağlı ortaya çıkacak sorunların büyük önem taşıyacağı 2000'li yılların ilk çeyreğinde küresel nüfusun % 20 oranında artacağı, bu artış oranının % 95'inin fakir ve gelişmekte olan bölgelerde gerçekleşeceği açıklanmaktadır. Dünya genelinde zengin-yoksul kutuplaşması, aşırı milliyetçilik ve etnik, dinsel, siyasal ve iktisadî çatışmalar nedeniyle birçok devlette şiddetli bir kırılmanın yaşanması, insani operasyonların ölçeği ve sayısını artıracaktır. Bu eğilimler dikkate alındığında kaynakların eşitsiz dağılımı ve kıtlığı, su sorunu, enerji ihtiyacı, enerji kaynaklarının kontrolü açısından yaşanan rekabet ve güç mücadeleleri önümüzdeki yıllarda daha da sertleşecektir.

Ulusal güvenlik politikaları oluşturulurken artık klasik tehdit değerlendirmelerinin yerini, askeri, ekonomik, siyasal, sosyal, toplumsal ve teknolojik öğelerin yer aldığı geniş bir tehdit yelpazesinde detaylı ve öngörülü değerlendirmeler ile milli bilince uygun politikaların alması gerekmektedir.

Bu düşünceler doğrultusunda, küreselleşme hareketleri sonucu ulusal güvenliği tehdit eden öğeleri kısaca incelemek yararlı olacaktır

3.1. Küresel Tehditler

Tanımlamalarda farklılıklar söz konusu olsa da dünya güvenliğini ve barışını tehdit eden başlıca etkenler; Kitle imha silahlarının yayılması ve sorumsuz ellere geçmesi, uluslar arası terör, örgütlü suçlar, insan ticareti, uyuşturucu ticareti, yasa dışı göç ve bunlara bağlı suçlar, ekonomik suçlar, siber suçlar, mikro milliyetçilik ve bölücülük, dini radikalizm ve kökten dincilik, hala devam eden ırkçılık ve faşizm, enerji ve diğer doğal kaynaklar konusundaki çıkar çatışmaları, sınır aşan sular, çevre sorunları, adaletsizlik ve fakirlik (Dünyanın en zengin ülkelerinde yaşayan insanların % 20'sinin gelir düzeyiyle en yoksul ülkesinde yaşayan insanların % 20'sinin gelir düzeyi arasındaki oran; 1960 yılında 30/1 iken 1997 yılında 74/1 olmuştur) (Nye, 2003, 121), nüfus artışı ve gıda paylaşımı, sınır aşan sağlık sorunları, anti demokratik/insan haklarını çiğneyen otokratik/otoriter ve totaliter

rejimler, hegemon devlet olgusunun şekil değiştirerek devam etmesi, hukuk ve etik kurallarının zorlanması (Bilhan, 2003, 72) olarak sıralanabilmektedir. Burada üzerinde dikkatle durulması gereken bir nokta; güvenlik anlayışlarının tespit edilmesinde asıl sorunun, tehditlerin belirlenmesinden ziyade tanımlanmasında yaşanmasıdır.

Soğuk Savaşın sona ermesini takiben Avrasya coğrafyasında (Doğu Avrupa, Balkanlar, Karadeniz Havzası, Kafkasya, Hazar Havzası, Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz Havzası) oluşan “jeopolitik boşluk alanları” ve bunun sonucunda Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya’da yaşanan çatışmalar ile 11 Eylül 2001 tarihindeki terör eylemleri ile dünya gündemine taşınan asimetrik tehditler dünya barışının sağlanmasına yönelik kaygıları artırmıştır.

Avrasya’daki “jeopolitik boşluk alanları”nın merkezinde, bulunan Türkiye’nin, önümüzdeki dönemde Amerika Birleşik Devletleri ve küresel rakipleri (Avrupa Birliği, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin) güç mücadelesinden etkilenmeye devam edeceği beklenmelidir.

3.1.1. Bölgesel İstikrarsızlıklar

Türkiye; gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde bölgenin en hassas siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlar üçgeninin merkezinde yer alan Türkiye’nin jeopolitik, jeostratejik ve ekostratejik konumu nedeniyle, 21’inci yüzyılda bölgesel gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmazdır.

3.1.1.1. Balkanlar Bölgesi

Balkanlar, üç büyük semavi dinin ve 19 ırkın bulunduğu, 16 dilin konuşulduğu ve 10 bağımsız ülkenin yer aldığı, Türkiye dahil 140 milyon insanın yaşadığı bir bölge olup; önemli jeostratejik konumu ve geçiş güzergahı olarak geçmişte sürekli karşıt ideolojilerin ve askeri paktların çatıştığı bir coğrafya olmuştur. (HAK, 1999, 26) Varşova Paktı’nın dağılması ve SSCB’nin çökmesinin ardından, Balkanlar’daki güvenlik ortamı istikrarsız bir hale gelmiştir.

Etnik gruplar arasında artan milliyetçilik akımları, beraberinde karşılıklı çatışmaları ve toprak taleplerini getirmiştir. Bu durum halklar arasındaki güvensizliği körüklemiştir. Bu ortamda eski Yugoslavya'nın dağılması ile bölge ülkelerindeki ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar, bölgede istikrarsızlığı ve belirsizliği giderek arttırmaktadır. Bu bölgede; hemen tüm bölge ülkelerinin birbirleriyle özellikle azınlık sorunları, toprak talepleri ve tarihsel nedenlerden kaynaklanan ihtilafları bulunmaktadır.

Balkan ülkeleri, bir taraftan Avrupa ülkeleri ile ikili veya çok taraflı anlaşmalarla ilişkilerini geliştirmekte, politik, sosyal ve ekonomik reformlar yapmakta, diğer taraftan ise Batı'nın NATO ve AB gibi politik ve ekonomik kuruluşlarına katılmaya çalışmaktadırlar. Bu gayretlerin esas amacının, bölgede halen mevcut güvenlik boşluğunu doldurmak, sosyal ve ekonomik sorunları hafifletebilmek olduğu düşünülmektedir.

Bölgedeki Rus nüfuzunun giderek azalmasına karşılık ABD ve Avrupa'nın nüfuzunun giderek artması, özellikle ABD'nin yeni tehdit değerlendirmesi ışığında Soğuk Savaş öncesi oluşturduğu stratejiye paralel olarak Avrupa'da konuşlandığı birlik ve üslerini potansiyel tehdit bölgeleri olarak değerlendirdiği Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlara daha kolay güç yansıtımı uygulayabilmek amacı ile Polonya, Bulgaristan ve Romanya'ya konuşlandırması beklenmektedir. Bu durumun Rusya'yı tedirgin edeceği fakat ABD ile olan ilişkilerin bozulmaması adına bu gelişmeye direnmeyeceği değerlendirilmektedir. Mayıs 2004 tarihinde NATO'ya katılan Bulgaristan ve Romanya'nın Batı ile bütünleşme çabaları devam edecektir.

3.1.1.2. Kafkaslar Bölgesi

Kafkaslar, iç istikrarsızlık, etnik problemler ve sınır anlaşmazlıklarının yer aldığı dört ülke (Türkiye hariç) ile on Özerk Cumhuriyeti ve iki Özerk bölgeyi kapsamaktadır (HAK, 1998, 94). Bu ülkelerin çoğunun sınırları Sovyetler Birliği tarafından bilinçli olarak çizilmiş, demografik yapı ise kuruluşlarından itibaren

Stalin tarafından Rus nüfusunun azınlık durumuna düşmesini önleyecek şekilde suni ve bilinçli olarak oluşturulmuştur.

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ, Gürcistan'ın Ahbazya bölgesi ve Çeçenistan'ın bağımsızlık çabaları bölgedeki istikrarı bozan önemli gelişmelerdir. Ayrıca Kuzey Kafkasya'da, Rusya Federasyonuna bağlı diğer Özerk Cumhuriyetlerde de bir takım etnik ve sınır problemleri mevcuttur. Karaçay-Çerkezya Özerk Cumhuriyetinde Karaçaylar ve Çerkezler arasındaki gerginlik; Kabardey-Balkarya Özerk Cumhuriyetinde Balkarların bağımsızlık mücadelesi; Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetinde komşuları İnguşlar ve Çeçenlerle sürtüşmeler; İnguşya Özerk Cumhuriyetinin Kuzey Osetya ile toprak sorunları; Çeçenistan'ın bağımsızlık talepleri ve kökten dinci yaklaşımlar, Dağıstan ile Çeçenistan arasındaki Dağıstan'da bulunan Çeçenlerle ilgili sorunlar, Gürcistan'da Ahbazyalıların bağımsızlık talepleri, Güney Osetyanın Kuzey Osetya ile birleşmek istemesi gelecekte sıcak çatışmalara neden olabilecek potansiyel problem sahaları olarak sayılabilir.

Tarihi ve kültürel bağlarımızın bulunduğu ve ekostratejik konumu itibariyle sadece bölge ülkelerinin değil, Batılı ülkelerin de çıkar mücadelesini sürdürdüğü bir alan haline gelen Kafkasya'da (Özkan-Kut, 1998, 88), mevcut petrol kaynaklarını kontrol etme ve petrolün dünya pazarlarına ulaştırılması için sürdürülen mücadele, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki askeri varlığını değişik sayı ve statüdeki birliklerde devam ettirmesi ve Ermenistan'ı silahlandırma gayretleri, Azerbaycan-Ermenistan arasında çözüme kavuşturulamamış Yukarı Karabağ sorunu, bölgedeki etnik grupların ve özerk yönetimlerin bağımsızlık mücadeleleri, Gürcistan'da devam eden ekonomik ve sosyal çalkantılar, özellikle Kuzey Kafkasya'da yoğunlaşan ve Orta Asya'ya doğru yayılma eğilimi gösteren radikal İslamcı akımların faaliyetleri ve buna bağlı gelişen silah ve uyuşturucu ticareti ile terörizm bölgedeki istikrarsızlığın başlıca nedenleridir.

Bölgede, bölgesel bir güç olarak kendisini kabul ettirme çabaları içinde olan Rusya Federasyonu, yeni müttefikler arama, geleneksel nüfuz alanları ilkesine geri dönme ve "Yakın Çevre" de etkinliğini güçlendirme yönünde kararlı politikalar izlemektedir. Güçlü olmayan yönetimlerin işbaşında olması, iç karışıklıklar ve

ekonomik sıkıntılar yüzünden Batı'ya ulaşamayan ve batıdan da bekledikleri desteği bulamayan bölge ülkeleri tekrar Rusya'ya yakınlaşmaya başlamışlardır.

Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturan ve Türkiye'yi Orta Asya'ya bağlayan kuşak üzerinde stratejik öneme sahip olan Kafkasya, siyasî, ekonomik ve askerî açılardan ülkemiz için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin Kafkasya ve Hazar Bölgesi politikasının hedefi; bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilip güçlendirilmesi, bu ülkelerin egemenliklerinin pekiştirilmesi ve Rusya Federasyonuna olan bağımlılıklarının zaman içinde azaltılması ve Hazar Havzası doğal kaynaklarının ülkemiz üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması olarak belirlenmiştir.

“Yakın Çevre” doktrini kapsamında hareket eden Rusya Federasyonu'nun önümüzdeki dönemde, Kafkasya'da hâkimiyet sağlamak için Ermenistan'daki askerî varlığını kalıcı hale getirmeye, İran ile savunma alanındaki iş birliğini geliştirmeye, Çeçenistan'daki askerî operasyonlarını genişletmeye ve Gürcistan'ın iç işlerine müdahale etmeye çalışabileceği düşünülmektedir.

ABD'nin; RF ve AB'nin Karadeniz Havzası ve Kafkasya'da etkinliklerini artırma ve Hazar Havzası enerji kaynaklarının Dünya pazarlarına taşınmasını kontrol etme çabaları karşısında, Bölge ülkeleri ile (Azerbaycan ve Gürcistan) siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmek suretiyle güvenlik ortamını şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. ABD'nin Karadeniz bölgesine ilgisinin artması kapsamında, önümüzdeki dönemde Montrö Boğazlar Sözleşmesinde Türkiye aleyhine yeni düzenlemeler yapılması yönünde taleplerde bulunabileceği düşünülmektedir.

3.1.1.3. Orta Asya Bölgesi

Bölgeye ABD'nin artan etkisi, RF'nin nüfuzunu koruma çabaları, Çin'in bölgeye olan ilgisi ve AB'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme gayretleri dikkat çekmektedir.

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlerin ekonomik, siyasî ve politik problemleri ile radikal dinî akımlar bölgedeki

istikrarsızlığın başlıca nedenleridir. Çeşitli iş birliği arayışları ile bölge ülkelerini ekonomik, politik ve askerî açıdan kontrol altına alma gayretlerini artıran Çin, Şanghay İş Birliği Teşkilatı ile birlikte iki yönlü bir strateji uygulamaya başlamıştır. Uyguladığı bu iki boyutlu strateji ile ABD'nin bölgedeki nüfuzunu azaltmaya çalışmaktadır.

Orta Asya'nın önümüzdeki dönemde; ABD, RF ve Çin arasında güç mücadelesine sahne olacağı, AB'nin de bu mücadele içinde yer alma gayreti içinde bulunacağı öngörülmektedir.

Orta Asya, Rusya ve Batı için, Çin'den gelecek tehdide karşı, Çin için batıdan gelecek tehdide karşı bir güvenlik alanıdır. Orta Asya için bir tehditte bir Rusya - Çin- İran ittifakı olabilir. Rusya Orta Asya coğrafyasında ağırlıklı bir yer işgal etmeye devam edeceğinin sinyalini ABD'nin Afganistan'a yaptığı harekâta verdiği destekle belli etmişti. Rusya bu ülkeler için bir pazardır. Çin Halk Cumhuriyeti de Orta Asya'da önemli aktör olduğunu, bölgedeki siyasi oluşumlara ve enerji kaynaklarına ilgisiz kalmayacağını göstermektedir. Ayrıca bölgeden uzak olmasına rağmen Japonya da bölgeye ilgi duymaktadır.

İran'ın bölge ile komşuluğu ve buradaki ülkelerle tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır. Bölgenin petrol ve doğal gazını dünya piyasalarına ulaştıracak konumda bulunduğu için Orta Asya denkleminde yer almaktadır.

Orta Asya'da etkin olamaya çalışan Pakistan ve Hindistan'da Keşmir sorununun çözümlenememesinden dolayı bölge yeni olaylara karşı hassastır. Afganistan'a müdahalenin ve Afganistan'ın yeni konumu da Orta Asya ülkelerini yakından ilgilendirecektir.

3.1.1.4. Orta Doğu Bölgesi

Ortadoğu bölgesi, üç kıtayı birleştiren kara, deniz ve hava yollarının düğüm noktası olması, dünya petrol rezervinin 2/3'üne sahip bulunması, bütün güç merkezlerini ilgilendiren su yolu ve geçitleri kontrol etmesi ve üç büyük dinin kutsal saydığı değerler ile zengin kültür ve tarihi özelliklere sahip olması sebebiyle stratejik öneme sahiptir (Yıldız, 2000a, 27).

Bölgede; 3 din, 4 ırk (Türkler, Farmlar, Yahudiler, Araplar) ve 15 ülke mevcuttur. Bölgenin ortalama nüfusu; 70 milyon Türk, 45 milyon Fars, 6 milyon Yahudi ve 160 milyon Arap olmak üzere toplam 280 milyondur. Bugün izlediği politika itibariyle ABD, Orta Doğu'ya hem yön verici, hem de çözümleyici süper güç konumundadır (Şimşek, 2001, 35).

Orta Doğu, çoğunluğu 20'inci yüzyılın ilk yarısında, genellikle dış güçler tarafından suni olarak yaratılan devletlerden oluşmaktadır. İsrail ve İran hariç bölgedeki ülkeler Arap olmasına rağmen, geçen yarım yüzyıla yakın sürede bölgede ortak bir Arap kimliği gelişmemiş, bunun yerine bölgesel milli kimlikler oluşmuştur. Benzer şekilde, bölge ülkelerinin çoğunun Müslüman olmasına rağmen, bu konuda da bir homojenlik sağlanamamıştır. Diğer taraftan bölge ülkelerinin çoğunun aralarında sınır anlaşmazlıkları bulunmaktadır.

Dünya enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan bölgenin, gelecekte de başta ABD olmak üzere Avrupa, Rusya ve Çin'in ilgi odağı olmayı sürdüreceği öngörülmektedir. Özellikle ABD'nin tek süper güç olmasının verdiği avantajı da kullanarak, bölgeye hâkimiyet çabalarının süreceği ve bu kapsamda kendine kayırcı olmayan yönetimler üzerindeki baskısını arttırarak devam ettirebileceği öngörülmektedir.

Rusya ve İran arasında tesis edilmiş yakın ilişkilerin kısa vadede; Rusya-İran-Ermenistan eksenini güçlendireceği ve bu ülkelere Suriye ile Yunanistan'ın da katılabileceği, buna karşılık, ABD-Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan yakınlaşmasının, özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'da Rusya yanlısı hükümetlerin iktidara gelmelerinin önlenmesi halinde güçleneceği ve bu güce İsrail ve Ürdün'ün de destek verebileceği düşünülmektedir.

Rusya'nın gerek siyasi nüfuz sağlamak amacıyla ve gerekse ekonomik nedenlerle bölgeye silah ve teknoloji satmaya ve bu kapsamda da kitle imha silahları teknolojisini vermeye devam edebileceği ve bölgede halen varolan bu yöndeki imkân ve kabiliyetin artarak devam edebileceği değerlendirilmektedir.

Kısa ve orta vadede bölgedeki devletlerin antidemokratik ve totaliter yapıları, önemli ölçüde kitle imha silahlarına ve bu silahların teknolojisine sahip

olmaları, su sorunu (Sönmezoğlu, 1998, 188) , dünya kamuoyunda terörist olarak kabul gören yedi ülkeden beşinin (Suriye, İran, Irak, Libya ve Sudan) bölgede yer alması ve bunların etnik ve dini esaslara dayalı terörizme destek vermeyi sürdürmeleri, devletlerin birbirinden toprak taleplerinin devam etmesi ve Arap-İsrail anlaşmazlığının sürmesi nedenleriyle, Orta Doğu'dan kaynaklanan risk ve tehditlerin başta Türkiye olmak üzere, bölge güvenliğini etkilemeye devam edeceği öngörülmektedir.

Mevcut durumda Orta Doğu'dan Türkiye'ye yönelik konvansiyonel askerî tehdit önemli ölçüde azalmasına rağmen, gelecekte Bölge'yi istikrarsızlığa sürükleyebilecek riskler halen varlığını sürdürmektedir. Orta Doğu'da barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için, radikal dinî akımların kontrol altında tutulması, terör örgütlerinin faaliyetlerine engel olunması, kitle imha silâhlarının yayılmasının önlenmesi ve ayrıca sınır aşan sular konusunda yaşanabilecek olumsuz gelişmelere hazırlıklı olunması gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğindeki Koalisyon Güçleri tarafından Irak'ta icra edilen askerî harekât ile birlikte Orta Doğu'da yeni bir boyut kazanan istikrarsızlık ve belirsizlikler daha da artırmıştır. Hâlihazırda, Irak'ın yeniden yapılandırılmasının nasıl olacağına dair belirsizlik devam etmektedir. Türkiye'nin Irak'ın yeniden yapılandırma sürecinde aktif rol alması gerekli görülmektedir. Irak'ın bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması, terör örgütlerinin Bölge'deki mevcudiyetinin ortadan kaldırılması, Irak'ın doğal kaynaklarının Irak halkının bütününe ait olması ve Irak nüfusunun tamamının refahı için kullanılması, tüm Iraklıların hak ve özgürlüklerinin korunmasının güvenlik açısından önemlidir.

İran'ın, konvansiyonel silâhlanmasının yanında, NBC silâh üretimi konusundaki çalışmaları bölge güvenliği açısından tehdit oluşturmaya devam etmektedir. RF ile birlikte inşa etmekte olduğu nükleer santraller vasıtasıyla nükleer teknolojiye sahip olması beklenen İran'ın, bölgedeki güç dengelerini çok boyutlu olarak etkileyecektir. Bu nedenle, ABD'nin, İran'ın nükleer silah imkan ve kabiliyetine sahip olmasını engellemek amacıyla öncelikle diplomatik tedbirler

olmak üzere gerektiğinde sınırlı güç kullanımı da dahil olmak üzere değişik tedbirleri alabilecektir.

Orta Doğu'daki güvenlik parametreleri bağlamında, Filistin-İsrail çatışması bölgesel dinamikleri etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Irak harekâtını izleyen süreçte İsrail ile Filistin arasında nihaî barışın sağlanması yönünde uluslararası çabalar ivme kazanmıştır. Ancak, İsrail ve Filistin arasında (İsrail'in güvenlik endişeleri, sınır düzenlemeleri, Kudüs'ün paylaşımı, Yahudi yerleşim birimleri ve Filistinli mültecilerin geri dönüşü gibi) temel konularda uzlaşma sağlanması zor olacaktır.

Dünya enerji ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşılaması nedeniyle başta ABD olmak üzere Avrupa, Japonya, RF ve Çin'in ilgi odağı haline gelen bölgede, Irak Harekatı sonrasında Irak'ı kontrol altına alan ABD'nin Irak merkezli yeni bir bölgesel düzen kurma çabası içinde olması ve başta İran ve Suriye olmak üzere kendisine müzahir olmayan yönetimler üzerindeki baskısını artırarak sürdürmesi beklenmektedir.

Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılma sürecindeki belirsizlik devam etmekte olup, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulma olasılığının, Türkiye, Suriye ve İran'ın iç istikrarını olumsuz yönde etkileyebileceği, Irak'a yerleşen ABD ve İngiltere'nin bölgedeki askeri dengenin önemli aktörleri olacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesini uygulama isteği ile bölge ülkelerinin bu projeye tepkilerinin bölgedeki istikrar ve güvene doğrudan etkisi olacaktır.

İran üzerindeki değişim ve reform baskısı rejim tarafından kontrol edilemediği veya dış güçler tarafından tahrik edildiği takdirde, zayıf bir olasılık olarak İran'da bölünme süreci yaşanabileceği değerlendirilmektedir. KİS geliştirme konusundaki çalışmalarını sürdürmesi halinde, İran'ın gelecekte bölge güvenliği açısından risk oluşturabileceği, bu gelişmenin de en önemli değişkenlerinin; ABD-İran ilişkilerinin seyri ile İran'ın güvenlik ihtiyacı olacağı düşünülebilir.

Orta Doğu ülkelerinde, önümüzdeki dönemde ciddî su sorunları ile karşılaşılacağı, bu sorunun bölge ülkeleri arasında çatışma yaratılması için bir

araç olarak kullanılabilmesi, “Sınır Aşan Sular” konusunun üçüncü taraflarca (ABD, İsrail ve AB gibi) BM zeminine taşınması ve uluslararası bir sorun hâline dönüştürülmesi bölgesel güvenlik ortamını olumsuz yönde etkileyebilir.

RF'nin gerek siyasi nüfuz sağlamak amacıyla ve gerekse ekonomik nedenlerle bölgeye silah ve teknoloji satma konusunda ABD faktöründen dolayı geçmişe oranla zorlanacağı, kitle imha silahları teknolojisi konusunda bölge ülkeleri üzerindeki kontrolün artarak devam edeceği öngörülmektedir.

3.1.2. Kitle İmha Silahları

Kitle imha silahları ya da konvansiyonel olmayan silahlar; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar olarak sınıflandırılmıştır. Hem içerikleri, hem yapım araçları ve kullanım yöntemleri, hem de etkileri bakımından bu silahlar birbirlerinden aslında oldukça farklıdır. Fakat hepsi konvansiyonel olmayan silahlar kategorisindedir.

Günümüzde BM Güvenlik Konseyi'nin de daimi üyeleri olan 5 ülke “Yasal Olarak Nükleer Silaha Sahip Ülkeler” olarak kabul edilmektedir. Bunların dışında nükleer silah programı yürüten tüm ülkelerin çalışmaları uluslararası alanda yasal kabul edilmemektedir. Ancak bu kısıtlama söz konusu silahlara ilgiyi durdurmamıştır. Beş ülkenin dışında birçok ülke örtülü yollardan nükleer silah programı yürütme gayreti içinde olmuştur. Hindistan 1974 yılında ilk denemesini yapmış ve halen nükleer silaha sahip bir ülkedir. Programını başarı ile tamamlayan İsrail ve 1999'da gerçekleştirdiği deneme ile Pakistan ve Kuzey Kore bu grupta sayılabilecek diğer ülkelerdir.

Tüm sınırlamalara ve uluslararası tepkilere rağmen ülkelerin nükleer silahlara sahip olma isteği henüz sona ermiş değildir. Ülkelerin bu konudaki isteklerini dört öbekte toplamak mümkündür (Yılmaz, 2001, 41):

- (1) Güvenlik sağlamak;
- (2) Prestij ve saygınlık kazanmak,
- (3) Bir güç unsuru olarak kullanmak ve

(4) Askeri gücün idamesi ve caydırıcılık sağlamada daha maliyet etkin çözümler sağlamak.

Hindistan Çin'e karşı, Pakistan Hindistan'a karşı, İsrail Arap dünyasına karşı, Irak İran'a karşı vb. örneklerde olduğu gibi ülkeler nükleer silahları güvenliklerini sağlamada en son kullanılacak bir araç olarak görmektedirler. Bu silahları askeri ve politik alanda sağlayacağı gücü ülke çıkarlarının korunmasında yarara dönüştürme düşüncesi, nükleer silahlara talep yaratmaktadır. Nükleer silahlara sahip olmak yayılcı emelleri olan ihtiraslı liderler ve rejimler için önemli bir araçtır. Bu konuda ABD'de yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre nükleer silahlara sarf edilen 1 dolar ile elde edilen etkiyi yaratabilmek için konvansiyonel silahlarda 5 dolarlık harcama yapmak gerekmektedir. Başka bir deyiş ile nükleer silahlar diğerlerine göre 1'e 5 daha maliyet etkindir (Altıntaş, 1999, 58).

Devletler arasında, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması önemli bir tehlikedir ama bu konuda esas kaygı yaratan nokta, devlet dışı aktörler olarak tanımlanan terör gruplarının veya kişilerin bu kitle imha silahlarını üretme, bulundurma, bunlara sahip olma veya bunlara ulaşma fırsatlarının bulunmasıdır ve bu silahlara sahip grupların, kişilerin bunları çeşitli motiflere (psikolojik, ideolojik, dinsel, çıkar amaçlı, öç alma kaygısı olabilir) dayanarak masum insanlar veya belli hedefler üzerine kullanması tehdididir.

Günümüzde ülkelerin elinde bulunan kimyasal ve biyolojik silahlara karşı, diğer ülkeler, tehdit yaratan ülkelerin stratejik noktalarına karşı askeri güç kullanma tehdidiyle ve bunun yaratacağı caydırıcılıkla veya uluslararası sistemi devreye sokarak belirli oranlarda kendilerini koruma altına alabilirler. Fakat terör amaçlı olarak bu silahların kullanımına karşı tedbir alınması çok zordur. Özellikle istihbarat kaynaklarının yetersizliği ve böyle bir tehdit beklentisi eksikliğinde o an için kullanıldığının anlaşılması çok güç olan biyolojik silahların kullanımı çok ciddi sonuçlara yol açacaktır.

Uzun yıllardır gündemde olan nükleer silahların geçmişte dünya dengesine olan etkileri sanıldığından daha az olmuştur. Nükleer silahların bölgesel güç dengelerine etkisi, küresel dengelere etkilerinden farklıdır. Bu silahlarla dengeli bir caydırıcılık sağlamak mümkün olmakla birlikte, bu caydırıcılık içinde bulunan

bölgenin özel koşulları ile yakından ilgilidir. Örneğin nükleer bir güç olan İsrail 1973 ve 1991 yılında iki defa saldırıya uğramıştır. (İkincisi Körfez Savaşı'nda Irak'ın füze saldırısıdır.) Avrupa'da geçerli olan caydırıcılık bu bölgede geçerli olmamıştır. Aynı şekilde 1960'ların sonunda Rusya ile Çin arasında sınır anlaşmazlığı yüzünden yaşanan gerginlik, Pakistan-Hindistan arasındaki çatışmalar nükleer silahlarla sağlanacak caydırıcılığın her zaman geçerli olmadığına örnek olarak gösterilebilir. Avrupa'da ortaya çıkan güç dengesi sadece nükleer silah dengesinin değil diğer faktörlerin de bir sonucudur. Ancak bu husus her bölgede aynı sonucu vermemektedir (Altıntaş, 1999, 58).

Günümüzde, kimyasal ve biyolojik silah anlaşmalarına çok sayıda ülkenin henüz taraf olmadığı gibi anlaşmaların bağlayıcı hükümlerine de taraf olmadıkları görülür. Yakın gelecekte esas güvenlik sorunu devletlerarasında var olan sorunların yanı sıra, devlet dışı aktörler olarak tanımlanan gruplarla devletlerarasında yaşanacak mücadeledir.

3.1.3. Aşırı Milliyetçilik Akımları

Soğuk savaş sonrası politik-ideolojik bir güç olarak ortaya çıkan aşırı milliyetçi hareketler, etnik çatışmalar ve ayrılıkçı hareketler, bu konuda incelenmesi gereken unsurların başında yer almaktadır. Milliyetçilik ve etnik ayrımcılık gibi kavramların yeni olmamasına rağmen, küreselleşme ile birlikte hız kazandığı görülmektedir (Vicki, 1996, 32).

Dünyada son 100 yılda yaklaşık 150'ye yakın devlet ortaya çıkmıştır. Bunların pek çoğu milli bilinçlenme ve önemli bir bölümü de muhtelif boyutta mücadele sonucu ortaya çıkmıştır. Bu alandaki hızlı ve yaygın akımlar adeta bir kasırğa gibi algılanabilir. Geçtiğimiz 20'nci yüzyılın son 10 yılında bu deyimini doğrulayacak gelişmeler daha da güçlenmiştir. Sadece birkaç örnek verirsek, eski Yugoslavya'daki ayrışma nedeniyle birkaç yılda Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak, Makedon, Arnavut gibi unsurların çatışmaları ve ayrışmaları belleklerde çok taze ve sürmektedir. Kıbrıs'ta 25 yıl önce iki ayrı milletin, Türk-Rum ayrışması yaşanmıştır. Keza Çekoslovakya, Çek ve Slovak milletleri olarak çatışmadan ikiye

ayrılmıştır. Bu örneklere gelişmiş ve ileri ülkelerde de rastlanmaktadır. Nitekim Belçika'da Flamanlar (Hollanda ırkından) ve Valonlar (Fransız kırması) bir tür ayrışma adımı atarak federe (iki kesimli) hale gelmişlerdir. Keza İngiltere'de son yıllarda Galler Bölgesi ile İskoçya da ayrı milli topluluk durumlarını vurgulayacak kendi meclislerini oluşturmuşlardır. İrlanda'nın da kuzeyi ve güneyinde iki apayrı oluşum ve yıllardır hissedilen sancılar bilinmektedir.

Bir kısım ırk gruplarının önceden topluca yaşarken, zamanla ırkçı veya milliyetçi duyguları ön plana çıkarıp ayrışma eğilimlerine girişleri, günümüzdeki mikro-milliyetçilik akımlarını doğurmuştur. 20'nci yüzyılın sonlarına gelirken, bu alandaki gelişmelerin birçok yerde hız kazandığı ve toplumsal gerginliklere yol açtığı görülmüştür. Bir BM yetkilisinin ifadesi ile bunların hepsinin isteği yerine gelse, dünyada belki 400-500 kadar devlet oluşur değerlendirmesi ilginç bir saptamadır (Girgin-Biren, 2002, 69).

3.1.4. Organize Suçlar ve Uyuşturucu Kaçakçılığı

Başka bir nokta ise, mafya ve çıkar birliğine dayalı suç örgütlerinin, çeteleşmenin ulusal ve uluslar arası alanda yaratacağı kargaşadır. Uyuşturucu ticareti, hem devletlerin politikaları hem de belirttiğimiz suç örgütleri açısından önem taşıyacaktır. Güçlü devletler her ne kadar uyuşturucu ile mücadele ediyorsa da, bazen uyuşturucu trafiğini kendi çıkarlarına kullanacak şekilde kontrol etme amacı da gütmektedir. Ekonomik güce sahip olmayan devletlerin de uyuşturucu trafiğini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme girişimleri olabilmektedir. Özellikle yönetim eksiklikleri içinde olan ve zayıf demokratik geleneğe sahip bazı devletlerde polis, güvenlik görevlileri, yargı, bankalar ve medya örgütleri uyuşturucu trafik ağı içinde yer almakta, ulusal politikalar etkisiz kalabilmektedir.

Günümüzde dünyanın küreselleşmesi, teknolojik imkanların artması, suçluların genellikle organize olarak suç teşekkülleri şeklinde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Başka bir boyutu ise terör örgütlerinin eylemlerini finanse etmek için suça bizzat katıldıkları veya paravan örgütlerle faaliyetlere katıldıklarıdır.

Dünya uyuşturucu trafiği kaçakçılık güzergâhlarını etkileyen en önemli faktör ülkelerin coğrafyası ve jeopolitik konumlarıdır. Halen kullanılan rotalar; Balkan rotası, Kuzey Karadeniz rotası ve Doğu Akdeniz rotasıdır.

Bu rotalar incelendiğinde ülkemize giriş noktaları; doğuda Sarp sınır kapısı (Gürcistan sınırı), Doğu Beyazıt, Başkale, Yüksekova Bölgesi, Güneyde Çukurca, Silopi, Hatay ilidir. Uyuşturucu maddelerin yurtdışına çıkışı yollarında; eroin imali bakımından Van-Başkale ve Yüksekova Bölgesi ile Marmara Bölgesi, ihracı bakımından İse; Trakya'dan yurtdışına çıkan karayolları, İstanbul ve İzmir illeriyle yakın çevresi ve güney sahilleri deniz yolu, İstanbul ili havayolu açısından önem taşımaktadır.

Uyuşturucu rotalarından yapılan sevkiyatın istatistik bilgilerine bakıldığında Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı verilerine göre uyuşturucu kaçakçılığında (Afgan çıkışlı eroin, morfin ve afyon) %65 ile en aktif rota Kuzey Karadeniz rotasıdır. Jandarma Genel Komutanlığı 1999 yılı değerlendirmesinde ise, Avrupa ülkelerinde yakalanan uyuşturucunun %70 sevkiyatının Balkan rotası olarak açıklanmaktadır. İki kaynak arasındaki fark, kullanılan verilerden dolayı oluşmakla beraber, ülkemizi en çok ilgilendiren rotanın Balkan rotası olduğu görülmektedir.

İç etkilerinin yanı sıra, organize suç, devletleri bir bölge olarak veya dünyaca da etkileyebilir. Ekonomik büyüme ve genişleyen pazarlarla ilgilenen devletler, organize suçun, devletin sınırlarında suç hareketlerini azaltmak için girişi ve sınır şartlarını kısıtlayarak uluslar arası ekonomik ilişkileri zayıflatabileceğini görecektir. Ancak, yeni teknolojiler ve ekonominin genişleyerek ulusal sınırları aşan özellikleri, sınırları anlamsız yaparken bu tip yükselen değerler ve var olan yasa uygulayıcı güçlerin bu sınırlar üzerindeki etkileri azaltmakta ki yetersizlikleri iyice açığa çıkmaktadır. Bu hareketler, devletleri, uluslar arası sınırları aşan ve kaynaklarının büyük bir bölümünü karşı mücadeleye ayırmalarına neden olacak organize suç hareketlerine karşılık vermeye zorlayacaktır.

3.1.5. Uluslar Arası Terörizm

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan uluslar arası ilişkilerdeki köklü değişim süreci devam ederken, iletişim, ulaştırma ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler dünyanın giderek daha da küreselleşmesini sağlamaktadır.

Küreselleşme ile beraber dünya nüfusunun hızla artması ve zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki demografik dengesizliğin büyümesi, kaynakların adil paylaşılmadığı vb. nedenlerle, uluslar arası terörizm de dünyanın gündeminin baş sıralarına oturmuştur.

Bugün konunun uzmanlarının çoğunlukla paylaştığı görüş, terörizmin demokrasilerde istikrarsızlık yaratmak amacıyla şiddete dayalı örgütlü bir korkutma eylemi olduğudur (Gün, 2000, 2). Çok genel bir ifadeyle, terörün, bilinçli, planlı ve bir siyasal amaç güdülerek yürütülmesi, terörizm olarak ifade edilebilir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve idari denetiminin zayıflaması sonucu illegal nükleer madde ticareti ve hafif nükleer silahların çalınıp, terörist gruplar eline geçmesi dünya hükümetleri için endişe verici bir gündem maddesi haline gelmiş ve potansiyel bir vahim tehlike olarak gelecekte de uluslararası dikkati gerektirmektedir.

1994 yılında ABD eski Başkanlarından Bill Clinton, küreselleşen dünyanın güvenliğine yönelik değişken tehditler karşısında oluşturulacak yeni ulusal güvenlik anlayışının temelini, şu şekilde tanımlamıştır. "Soğuk savaşın bitmesi ABD'nin güvenlik önceliklerini temelinden değiştirmiştir. Komünist yayılcılık tehlikesi bitmiştir. Karşılaşacağımız tehlikeler değişmiştir" (Magyar, 1996, 7).

ABD Kara Kuvvetleri; bölgesel çatışmaları, kitle imha silahlarını, demokratik reformların başarısızlıklarını, ekonomik kaygıları ve uluslar arası terörizmi ulusal güvenliği tehdit eden önemli tehlikeler olarak sıralamaktadır. Aynı kaynak önümüzdeki dönemde muhtemel savaşların ve çatışmaların büyük bölümünün silahlı kuvvetler tarafından değil teröristler, gerillalar, hırsızlar ve soyguncular tarafından yapılacağını değerlendirmektedir (Magyar,1996,9).

20'nci yüzyılda özellikle dünya da nükleer bir dengenin tesis edilmesiyle birlikte terörizm giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun en önemli sebebi; bazı

devletlerin kendi dış politikalarını gerçekleştirmek için, nükleer bir savaşa kadar tırmanabilecek bir sıcak savaş yerine, şiddet yoluyla sürdürülen terörizmi seçmiş olmalarıdır. Ayrıca bu devletlere ilaveten, diğer bazı devletlerin de kendi siyasi ve ekonomik çıkarları gereğince terörizme destek vermeleri, terörizmin boyutlarının genişleyerek uluslar arası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur.

Terör örgütünün Türkiye karşıtı propaganda ve eylemlerini artırarak konuyu siyasallaştırmasına ve uluslar arası zemine taşınmasına meydan verilmemelidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde terörün olumsuz etkilerini ve bu bölgelerimizin diğer bölgelerimizle olan gelişmişlik farkını gidermek üzere kamu yönetimi, ekonomi, sağlık, eğitim, kültür ve toplumla ilişkiler alanlarında kapsamlı önlemleri içeren bir eylem planı uygulamaya konulmuştur. Söz konusu önlemlerin, yeterli kaynak sağlanarak ivedilikle ve başarılı sonuç alınacak biçimde uygulanması, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği yönünden yaşamsal önem taşımaktadır (Çora, 2003, 234).

3.1.6. Nüfus Patlaması ve Kitlesele Göçler

Ulusal güvenlik politikalarını etkileyen bir diğer öge, nüfus artışı ve küresel göçlerdir. Nüfustaki çoğalma ile birlikte, temel ihtiyaçlarda da büyük artışlar meydana gelmektedir. Daha fazla sayıda insan daha fazla yiyecek, enerji ve hammadde ihtiyacı duymaktadır. İkinci olarak, daha çok insanın getirdiği ekonomik hareketlilik, toprak kayması, ormanlarda azalma, hava ve su kirliliği gibi çevresel etkenlerin bozulmasına neden olmaktadır.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı, var olan sefaleti daha da artırmaktadır. Bu bölgelerdeki varolan kaynakların azalması, insanları büyük göçlere ve mülteci hareketlere zorlamaktadır. 1960 yılında 1.4 milyon olan mülteci miktarı, 1982 yılında 10 milyon, 1995 yılında ise 23 milyon civarına yükselmiştir. Bu rakamlara ilave olarak en az 25 milyon insan, evlerinden uzakta dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli problemlerle beraber yaşamaktadır. Daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak için yaşadıkları yerlerden başka bölgelere göç eden

insanların toplamı yaklaşık olarak 125 milyonu bulmaktadır. Bu sayı tüm dünya nüfusunun yaklaşık %2'lik bölümünü oluşturmaktadır (Davidson-Davis, 1996, 43).

Dış ülkelere olan göçün sebebi sadece nüfusun büyüklüğü değildir. Sebep bir ülkenin ekonomisi, doğal yapısı, politikaları ve kültüründen ayırt edilerek analiz edilemez. Her ne sebep olursa olsun, bugün ve öngörülebilir gelecekte emsali görülmemiş bir akım oranında göç devam edecek ve hem gelişmekte olan hem de gelişmiş dünya için bazı ciddi sorunlar yaratacaktır. Göçlerin büyük çoğunluğu öncelikle gelişmekte olan bir ülkeden ekonomik olarak daha iyi durumdaki ve aynı bölgede bulunan bir başka gelişmekte olan ülkeye veya ikinci olarak daha uzaktaki gelişmiş olan bir ülkeye olmaktadır.

Çevre ülkelerde nüfus bakımından büyük bir oranda soydaşı yaşayan Türkiye için kitlesel göç, özellikle bölgesel istikrarsızlıkların ve buna bağlı olarak ortaya çıkan etnik çatışmaların bir sonucu olarak meydana gelebilecek önemli bir risk algılamasıdır.

3.1.7. Radikal İslam ve Diğer Aşırı Dini Öğeler

Küreselleşmenin ulusal güvenlik politikalarının oluşturulmasında oynadığı rolün görülebileceği öğelerden bir diğeri kökten dinci akımlardır. Günümüzde kökten dincilikle ilgili yapılan çeşitli tanımlar vardır. Bu tanımlardan birine göre kökten dincilik; “İnananların kendi grup kimliklerini korumaya yönelik çabalarını açıklayan bir stratejidir” (Mascarelli, 1996, 17). Günümüzde radikal islami örgütler küresel barışı tehdit eden önemli bir öğe olduğu ileri sürülmektedir.

Dinsel köktencilik günümüzde pek çok yerde politik değişim için bir yol olmakla birlikte, bu tür hareketler küresel güvenliğe tehdit olan tipik hareketlerdir. Köktenci hareketin artmasını açıklamaya yardımcı olacak diğer etken ise; özellikle 1990'larda başlayan bilgi çağıdır. Normal insanı şaşırtabilmesine rağmen, bilgi teknolojileri, potansiyel köktenci liderlere bilgilerin serbest akışı sayesinde yardımcı olmuştur. Dünyanın bir tarafındaki bir dinsel hareket hakkındaki bilgi, elektronik medyanın sayesinde anında diğer taraftaki potansiyel köktenci lidere

erişilebilmektedir. İnternet, politik değişimlerin başlangıcı için dinin kullanılmasına ilişkin fikirlerin serbest dolaşımını kolaylaştırmıştır.

Karanlık düşünceleri temsil eden ve aydınlık toplumumuzu karanlığa sürüklemeyi hedefleyen irtica örgütleri, çağımızın teknolojisinden, yöntemlerinden ve uluslar arası destekten yararlanmaktadır. Dış destekli irtica etkinliklerine karşı, anayasal düzenimizin temelini oluşturan laikliğin, devletin tüm kurum ve kuruluşları tarafından korunması ve bu bağlamda dinin siyasi amaçlarla kullanılmasının önlenmesi ve ulusal eğitimin bu tür hareketlerin etkisinden kurtarılması gerekmektedir. Söz konusu örgütler için anayasal düzenimiz çerçevesinde en etkin önlemler kararlılıkla alınmalıdır.

3.1.8. Petrol, Su gibi Kıt Enerji Kaynakları Üzerindeki Anlaşmazlıklar

Yeryüzünde insan sayısı çoğalıp medeniyet araçları ve teknolojik ilerlemeler arttıkça enerjinin önemi de ön plana çıkmaktadır. Geçtiğimiz 20'nci yüzyılın ilk yarısı ve 19'uncu yüzyıl kömür çağı olarak, ikinci yarısı da özellikle petrol çağı ve gittikçe de doğal gaz çağı olarak tanımlanabilir.

Bu durum dünya siyasetinde büyük çekişmelere yol açmış olup, özellikle Ortadoğu'da, Asya'da ve Afrika'da, kısmen de Orta Amerika'da son yıllarda da Kafkaslar ile Orta Asya'da yoğun faaliyetlere ve rekabetlere yol açmaktadır. Bir kısım siyasi olayların kökeninde petrol yatmaktadır. Petrol ve gazın kaynakları yanı sıra, tüketim bölgeleri ile dünya pazarlarına boru hatlarıyla sevki de en önemli politik faktörler arasına katılmıştır. Bölgemizde Hazar Denizi geçişli enerji hatları projeleri ile başka alternatiflerin rekabeti çok yoğun bir şekilde ve politik mücadelelerle sürmektedir.

Ayrıca, deniz yoluyla petrol ve gaz sevkiyat hacmi de gittikçe artmış, bu nedenle bazı deniz geçitleri (Türk Boğazları, Süveyş ve Panama kanalları vs.) daha da önem kazanmışlardır.

Dünyadaki insan sayısının hızla artması, sanayinin gelişerek daha çok su ihtiyacı göstermesi, tarımın da can damarı suyun fazla artmaması, çevre sorunları kirliliği nedeniyle su kalitelerinin zayıflaması, bu hayati maddeyi dünya siyasetinde

stratejik bir etken haline getirmiştir.

Günümüzde Ortadoğu su sorunları, dünya demografik eğilimleri ve su kıtlığı nedeniyle bir kriz haline gelmiş durumdadır. Ortadoğu'daki sorun dünyanın karşılaşacağı sorunun minyatür bir halidir ve Ortadoğu'daki su itilafları, kökenleri itibariyle dünyanın geri kalan bölgelerinin karşılaşacakları ile aynıdır. Bunlar düşük yağış oranı nedeniyle karşı karşıya gelinen su kıtlığı, su kaynaklarının uluslar arası yapısı, suyun kalitesindeki sorunlar ve büyüyen nüfus nedeniyle gittikçe artan su istemidir.

3.1.9. Sayısal Bilgi Saldırıları (Siber Savaş)

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgisayarların hayatın her alanında kullanılmaya başlanması, kötü niyetli kişi ya da kuruluşların amaçları doğrultusunda maliyeti düşük, etkisi asimetrik boyutta olağanüstü yüksek olan yeni yöntemler geliştirmesini de yol açmıştır. Bilgisayar saldırıları yapanlar 90'lı yılların başında pasif saldırı yöntemleri kullanılırken, günümüzde uzaktan komuta edilen ve aynı anda birçok yerden saldırı başlatabilecek ve büyük hasarlara yol açabilecek aktif saldırı araçları kullanılmaktadır. 1995 yılında otomatik olarak geniş çaplı saldırıların başlatıldığını, 1997'de Windows gibi ticari yazılımların güvenlik açıklarının bu yazılımların kaynak kodlarına ihtiyaç duyulmadan korsanlar tarafından bulunabildiğini, 1999 yılında uzaktan kumandalı truva atlarının yaygınlaştığını ve 2000'li yıllarda ise "Distributed Denial of Service" olarak adlandırılan aynı anda birçok yerden organize olarak başlatılan ve en iyi korunan sistemleri bile çökertebilen saldırıların başladığını görmekteyiz (Yarman, 2005, 17).

Önceleri daha çok bilgisayar teknolojilerine çok meraklı ve kabiliyetli kişilerin genellikle kendini ispatlamaya yönelik, organize olmayan amatör kişilerce yapılan saldırıların yerini bugün günümüzde devlet tarafından desteklenen, organize gruplar tarafından yapılan saldırılar almaktadır. Bu tür organize, yoğun ve bir plan içerisinde gerçekleştirilen saldırılar çok daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır. ABD tarafından hazırlanan bir raporda 6 ülkenin (Pakistan, İran, Suriye, İsrail, Hindistan,

Çin) devlet desteğinde atak yöntemleri geliştirdiği iddia edilmektedir. Bunun yanısıra pek çok küçük grup (freelancer Hacker adı altında) para karşılığında istenen hedeflere saldırılar düzenledikleri bilinmektedir (Yarman, 2005, 17).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, bilgisayar saldırıları ile terörist faaliyetler ve ülkeler arasındaki gerginliklerin arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu göstermektedir. İsrail'in Filistin'e yönelttiği askeri hareketlerin hemen devamında Filistinlilerin İsrail'e ait bilgi sistemlerine organize saldırılar düzenlediği tespit edilmiştir. Siber Cihat olarak adlandırılan bu saldırılar dört evre olarak planlanmış ve organize edilmiştir. Birinci aşamada, İsrail hükümetine ait siteler, ikinci aşamada İsrail'e ait ekonomik servisler (Bank of Israel, Telaviv Borsası), üçüncü aşamada İsrail iletişim altyapısı ve dördüncü aşamada ise diğer İsrail taraftarı ülkeler hedef olarak belirlenmiştir.

Türkiye açısından siber tehdidin boyutunu anlamak için istatistik verilerine bakmak yeterli olacaktır. Son bir yılda en çok bilgisayar saldırısına uğrayan ülkeler arasında Türkiye 16'ncı sırada yer alırken, son bir yılda doğrudan devleti hedef alan saldırılara maruz kalan ilk on ülke içerisinde 4'ncü sırada yer almıştır. Kişi başına düşen hedefe ulaşmış saldırı sayısı itibarıyla Türkiye 1'nci sırada bulunmaktadır.

3.2. Ekonomik Kaynaklar

Petrolün tarihi gelişimi 19 ncu Yüzyılın ikinci yarısında başlamasına karşın dünyayı ve insanlık tarihini tam anlamıyla etkilemesi 20 nci yüzyılın başlarında olmuştur. Petrol ilk defa Çinliler tarafından aydınlatma amacıyla kullanılmıştır. 1820 yılında, Bakû yakınlarındaki ilk petrol rafinerisi Rusya tarafından işletilirken, 1859 yılında, ticari amaçlı petrol işleyen rafineriyi ABD kurmuştur (HAK, 1999, 26).

20 nci Yüzyılın teknik ilerlemesinde petrolün oynadığı rol inkâr edilemez. Ayrıca, çağımızın tarihi derinliklerinden gelen ve günümüzde de sürdürülen mücadelenin mihrak noktasını da petrolün oluşturduğu bir gerçektir. Petrol, 20 inci Yüzyılın en kıymetli maddesidir. Enerji kaynağı olarak yerini tutacak başka bir seçenek bulununcaya kadar da, petrol dünya ekonomisi üzerinde erişilmesi çok

güç olan etkisini daima koruyacaktır. Petrol önemli bir enerji aracı olarak çağımız insanının ve medeniyetinin refahı ve gelişmesinde birinci derecede rol oynayan önemli bir öğedir.

Günümüzde petrol, insanın doğayı kendi çıkarlarına uygun olarak kullanmasında en büyük rolü oynamıştır. Bu nedenle savaşta ve barışta olduğu gibi, tüm uluslar arası ilişkilerde önemli rolü olmuştur. Ulusları bir birine yaklaştırdığı gibi, aralarına nifak tohumları atmakta başrolü oynamıştır 20 nci Yüzyılın siyasi, ekonomik, askeri ve çevresel birçok sorununda başlıca aktör olmuştur. Her ülke ve toplum, petrolün sunduğu nimetleri kapma ve bizatihi petrolün kendisine sahip olma yarışına girmiştir.

Çünkü petrol, doğrudan üç bin ve dolaylı olarak da bir o kadar ürünün hammadde veya katkı maddesini oluşturmaktadır. Enerji hammaddesi olarak, sanayilerin en önemli girdisidir. Zamanımızda tüketilen enerjinin %40'ı petrolden sağlanmakta olup, birçok sanayi kolu petrole dayalı olarak gelişmesini sürdürmektedir. Bu nedenle, yaşadığımız dönem tam bir petrol çağı olarak adlandırılabilir (HAK, 1996, 34).

21 nci Yüzyıla bakarken üstünlük kavramının her ne kadar bir petrol varilinden olduğu kadar bilgisayardan da geçebileceği görülmekte ise de petrol, yeni bir enerji kaynağı bulununcaya kadar sanayideki görkemli yerini korumaya devam edecektir. Bugün petrol, sebep olduğu olaylar nedeniyle iş hayatıyla ilgili tüm yayınlarda düzenli olarak yer alan, bununla da kalmayıp yayınların en ön sayfasında kendinden söz ettiren tek metadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de kişiler, şirketler ve tüm dünya ulusları için servet denilen zenginliğin mutlak ve tartışmasız tek jeneratörü olma özelliğini koruyacaktır.

Petrol kaynaklarına sahip olan veya kontrolünü elinde bulunduran devletler, kendi sanayilerinin ihtiyacı olan enerji sorununu daha ucuz olarak çözümlenebilmekte ve petrol ihracatı sayesinde döviz rezervlerini arttırmaktadırlar. Enerji bakımından dışa bağımlı ülkeler ise, yatırımlarda kullanacakları finansmanı petrol ithali için kullanmaktadırlar. Petrole ve petrol endüstrisine sahip olma ve kontrol etme isteği, ülkeler arasında refah farkına sebep olmakta, ekonomik mücadeleler petrol üzerinde toplanmaktadır. Petrol, dünyanın en kıymetli ve

rakipsiz hammaddesi haline geldikten sonra yeryüzünde çıkarıldığı her yerde karışıklıklar meydana gelmiştir. Petrol ekonomik önemin yanında, devletlerarası politikada da petrol üreten ve petrol tüketen ülkeler gibi bir ayırımı neden olmuştur.

Petrol, harbin sebebini oluşturabileceği gibi, sonucunu da etkileyebilecek stratejik bir hammaddedir. Bir harpte güç karşılaştırması yapılırken lojistik imkânların başında petrol ve petrol ürünleri üzerinde hassasiyetle değerlendirme yapılmalıdır. Bir örnek olarak; Almanya'nın II nci Dünya Savaşı süresince stoklarını bütünlüyememesi, buna mukabil Kafkasya'da Bakû petrolerini üretiminin devam etmesi, SSCB'nin Hitler'in ordularına karşı savunmasının devamlılığını sağlamış ve Almanya'nın harbi kaybetme nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Bulunduğu bölge ve değerlendiren ülke için gittikçe artan bir değer taşıyan ve önemli bir ekonomik materyal olarak bölge insanının var olan ekonomik düzeyine katkı sağlayarak onları daha fazla mutlu etmesi beklenen petrol ve doğal gaz kaynakları, bir "alın yazısı" mıdır bilinmez ama, şu anda Ortadoğu'daki gibi, Kafkaslar, Orta Asya ve Hazar Denizi'nde de siyasi istikrarsızlıklarla karşı karşıyadır. Bölge zenginlikleri, daha ekonomik bir değerlendirilme için var olan birçok sorunun çözümünü beklemektedirler. Bu bölgeler için, çözüm bekleyen konuların başında, Hazar Denizi'nin paylaşımı, bölge istikrarının sağlanamamış olması ve mevcut rezervlerin ihracına yönelik taşıma güzergâhlarının henüz netleşmemiş olması gelmektedir.

Savaş ve barış genellikle hammadde kaynakları ile bu kaynakların bulunduğu bölgeler üzerinde ve civarında cereyan etmiş olan açık veya gizli korkunç mücadelelerin sonucudur. Halen dünyadaki birçok ülke, petrole sahip olmak veya onu emin ellerde bulundurmak için çok ciddi mücadelenin içindedirler. Özellikle sanayileşen ülkeler, teknoloji çağının getirdiği her türlü imkanlardan da yararlanarak, petrol bölgelerini kendilerinin ya da dost ülkelerin elinde veya kontrolünde bulundurmak ve bu suretle dünya ekonomisinde söz sahibi olmak için mücadelelerini sürdürmektedir.

Orta Asya ve Kafkasya bölgesinin enerji potansiyeline gelirse en önemli kaynak petroldür. Gelişen modern teknoloji ile birlikte önemi her geçen gün daha

da artan bu bölgeye ait petrol sahaları, uzun süre Sovyet Sistemi'nin etkisinde kalmış ve adeta bu büyük siyasi yapının teknolojisine, "kan pompalayan bir kalp" rolünü üstlenmiştir. Ancak bu bölgenin mevcut kapasitesini daha üst boyutlarda kullanmak ihtiyacı ve dolayısıyla büyük ölçekli bir hidrokarbon üretimi ve bunun dünya pazarlarına taşınması, Sovyet güdümünden kurtulan yeni bağımsız devletlerin, kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştıkları günümüze rastlamıştır (HAK, 1999, 41).

Hazar Havzası'nı gelecek yüzyılın en önemli enerji ihracatçıları arasına taşıyacak olan, 200 milyar varil düzeyindeki dev hidrokarbon rezervleridir. Dünya potansiyel ham petrol rezervlerinin %10'una denk düşen bu büyük rezervinin ekonomik değeri, günümüzdeki çok düşük ham petrol fiyatlarıyla dahi, 4 Trilyon dolardan fazla olarak hesaplanmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2001, 155).

Günümüzde yalnızca Hazar Denizi'nin, 6 farklı hidrokarbon havzası ile bağlantısı vardır. Buna Hazar'a kıyısı bulunan ülkelerin petrol sahaları da eklenince, karşımıza küçümsenemeyecek boyutlarda bir enerji potansiyeli çıkmaktadır. 15 ila 30 milyar varil düzeyinde belirlenen Hazar Bölgesi ispatlanmış petrol rezervini, 22 milyar varillik ABD ve 17 milyar varillik Kuzey Denizi rezervleri ile karşılaştırdığımızda, Petrol Şirketleri'nin bu bölge ülkeleri ile niçin bu kadar fazla ilgilendikleri, daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Bu da demektir ki, yakın bir gelecekte bu bölgede sayıları hızla artacak olan üretilebilir petrol rezervleri, şimdikinden çok daha fazla ölçülerdeki ekonomik yatırımların, bu bölgeye yönelmesine yol açacaktır (Botaş, 1998, 54).

Hazar Bölgesi (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) ispatlanmış doğal gaz rezerv miktarı tahmini olarak 7-10 trilyon m³'tür. Bu miktar, 8.5 trilyon m³ kadar olan Kuzey Amerika rezervleri ile boy ölçüşebilecek bir düzeydedir. Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan, dünya rezerv sıralamasında ilk 20 ülke arasına girmektedir. Türkmenistan, ispatlanmış doğal gaz rezervleriyle dünyada 11 nci sırada yer almakla birlikte; muhtemel rezervleriyle, Rusya Federasyonu ve İran'dan sonra 3 ncü sırada yer alması beklenmektedir (HAK, 1999, 43).

Azerbaycan da, rezerv tespit ve üretim çalışmaları sonucunda, doğal gaz ihraç eden ülkeler arasındaki yerini alacaktır. Bu düşünce ile bölgedeki ticari değeri olan keşfedilmemiş hidrokarbon rezervlerinin çoğunun, doğal gaza ait olacağı tahmin edilmektedir. Hazar Bölgesi'nin muhtemel doğal gaz rezervleri yaklaşık 9 trilyon m³ kadar olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durumda ise, bölgenin toplam rezervlerini 16-19 trilyon m³'e kadar yükselecektir. Ancak bölge ülkelerinin bu konudaki değerlendirmeleri, daha iyimser bir yaklaşımla, bu rezervlerin, beklenenden daha fazla olacağı yönündedir (HAK, 1999, 44).

Muhtemel ek petrol rezervlerinin miktarına bakarsak, bu rakam daha da yukarıya çıkmaktadır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın 145 milyar varil ek petrol rezervine sahip olduğu görülmektedir. Rusya ve İran ise 1.7 milyar varil ek petrol rezervine sahiptir. Rakamları bir araya getirirsek, üç Orta Asya ve bir Kafkas Cumhuriyeti'nin Hazar bölgesindeki petrol rezervi, 161 ila 178 milyar varil civarındadır (Blank, 1993, 34).

Pek çok petrol uzmanına göre, ham petrol fiyatlarındaki asıl sıçrama, 2010-2015'ler civarında yaşanacaktır. Çünkü bu dönem, Hazar - Orta Asya Petrolleri'nin dünya piyasalarına akışında bir sıçrama beklenen dönemle çakışmaktadır. Başlangıçta bu durum, yatırımlarını geri döndürebilen, karlarını arttıran ve petrolü yüksek bir fiyattan satabilen petrol şirketlerini, memnun edecektir. Petrol şirketlerinin beklentileri bu yönde olurken, bölge ülkeleri ise, daha geniş kapsamlı ve daha uzun vadeli planlar üzerine siyaset yapmaktadırlar. Buna göre ülkeler, kendileri açısından daha önemli olan kalkınma planlarının gerçekleşmesi için, büyük gelir elde etmeyi bekledikleri petrol ihracatının bir an önce devreye girmesini arzulamaktadırlar. Bugüne kadar bölge ülkeleri ile şirketler arasında yaşanan anlaşmazlıkların temelinde, bu kritik ve önemli nokta yatmaktadır.

Yukarıda ele alınan anlaşmazlık, pek çok kritik gelişmeyi de beraberinde getirebilecektir. Bunlardan en önemlisi, Hazar - Orta Asya Petrolleri'nin alternatif pazarlara yönelmesi ihtimalidir. Çin ve buradan da güney doğu Asya'nın "Kaplanlar"ı, potansiyel pazar noktalarıdır. Burada çok çarpıcı bir araştırmanın sonuçlarını aktarmak yerinde olacaktır (Oxford, 1997, 12).

Bu rapora göre, mevcut enerji tüketim düzeylerini sürdürmeleri halinde, Asya ülkelerinin dünyanın en çok enerji tüketen ülkeleri sıralamasında zirveye yerleşeceklerini öğreniyoruz. 2020 yılında ABD'nin ardından sırasıyla Çin, Japonya, Hindistan, Güney Kore, Tayland ve Endonezya, en büyük enerji tüketicileri olarak karşımıza çıkması beklenmektedir. Özellikle Güney Kore ve Hindistan'ın, enerji tüketim sıralamasında hiç bir zaman ilk beşten aşağıya inmeyen Almanya ve Rusya'yı alt sıralara itmeleri ihtimaldir. Aslında ABD enerji tüketiminin sadece % 20 dolayında arttığı 1986-1996 döneminde, Asya-Pasifik bölgesi enerji talebinin % 60 gibi çok büyük bir oranda büyüdüğü hatırlanırsa; Asya'nın gelişen ekonomilerinden, gelecek yüzyılın enerji sahnesinde önemli bir rol üstlenmelerini beklemek yanlış olmayacaktır.

Dünya enerji politikalarına yön veren güç merkezleri bölgenin kaynaklarının çıkarılması ve pazarlara ulaştırılmasında da söz sahibi olabilmek için bu bölgeye odaklanmışlardır. Bu kapsamdan bakılığında Petrolün çıkarılması ve dünya pazarlarına ulaştırılması için takip edilecek yol ve yöntemin seçiminde sadece ekonomik değil, politik düşünceler ve stratejik faktörler de rol oynamaktadır. Ayrıca batının bölgedeki stratejik menfaatleri üzerinde manevra yapmak için rekabet etmektedirler.

Dünya devletlerini ve özellikle süper güçleri enerji politikasına yöneltmenin nedenini daha iyi ortaya koymak açısından ülkelerin nüfus oranları ile Petrol ve Doğalgaz tüketim oranlarını incelendiğinde (HAK, 1999, 132) görüleceği gibi ABD'nin % 4.5 dünya nüfus payına karşılık petrol rezervleri % 4, doğal gaz rezervlerinde de % 3.4 lük bir paya sahiptir Yani her ülke kendi kaynakları kadar dünyaya zarar versin denilecek olursa, bu ölçülerde bir ayarlama gerekebilecektir. ABD'nin tüketimine bakacak olursak, petrolde % 25.5 doğal gazda da %24.3 bir tüketim gerçekleştirmektedir. O halde dünyanın neresinde bu kaynaklar varsa, ABD'nin orada olması dünyanın bir gerçeği olarak kabul edilebilir.

AB'nin % 6 nüfus payına karşılık, % 1.6 petrol rezervi, % 3.9 da doğal gaz rezervi var. Bu rezervlere karşılık % 19.7 petrol, % 14.5 doğal gaz tüketimi var. Dolayısıyla Avrupa'da bir yerlerde kolay kaynak varsa, bunlara uzanmak mecburiyetindedir.

Rusya'nın rakamları; nüfus payı % 2.5, petrol rezervleri % 4.8, doğal gaz rezervi ise % 18.75'tir. Dünya petrol tüketimindeki payı % 5.2, doğal gaz tüketimindeki payı ise % 18.75 tir. Dolayısıyla durum Rusya Federasyonu için biraz farklıdır. Sonuç itibarıyla Rusya Federasyonu satıcı olarak dünya piyasalarında önem kazanmaktadır.

Japonya'nın nüfusu dünya nüfusu içindeki payı % 2.1dir. Kaynakları yok denecek derecede azdır. Ancak Japonya'nın da tüketimi petrolde % 8.5, doğal gazda % 3'tür.

Bu rakamları toplarsak, gelişmiş ülkeler; dünya nüfusunun % 15.1'ine sahip iken dünya petrolünün % 58.9'una, doğal gazının da % 73.4'ünü tüketmektedirler, rezervleri ise petrolde % 10.85, doğal gaz da % 10.75'ine sahiptir. Dolayısıyla bu ülkeler dünya enerji politikasını yönlendirmek için birçok şey yapacaklardır.

Buna ek olarak Çin'e bakacak olursak; dünya nüfusunun % 21'ine sahip iken tüketim olarak petrol de % 4.5 ve doğal gaz da % 8.1 dir. Kaynak olarak da petrolde % 2.4, doğal gazda % 1.00 dir. Durum böyle olunca bu nüfusu ile Çin de önemli bir güç olarak dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerine ulaşmada haklı olarak iddialı olacaktır. Konu bu açıdan incelenecek olursa, kaçınılmaz bir politik çekişmenin daha uzun süre devam edeceğini söyleyebiliriz. Bu süre petrol ve doğal gazın yerini alacak yeni enerji kaynakları kullanılabildiği kadar devam edecektir (HAK, 1999, 132).

Petrol ve doğal gaz 19 ve 20 inci yy' da olduğu gibi bu yüzyılda da yine stratejik önemini sürdürecektir. Geçmişte İngiltere - Rusya, 20nci yy. da ABD-SSCB arasında oynan ' büyük oyun ' benzeri Enerji senaryolarına dayalı oyunlar oynanmaya devam edilecektir (Stephen, 2000, 2). Zira artık dünya da tek süper güç olma rolünü ABD ' nin hiç kimseye kaptırmaya niyeti yoktur. Hele konu Petrol olursa hiçbir gücün kendi kontrolü dışında petrolü üretmesine ve dünya pazarlarına kendi isteği dışında pazarlamasına izin vermez. Zaten ABD artık hem bu tarz caydırıcı anlamda yüksek teknolojiye ve askeri güce sahiptir; hem de petrol üretimi gibi pahalı bir sektör için gerekli büyük sermaye sadece onun kontrolü altındadır.

3.3. Güç Merkezleri

Dış politika ve güvenlik anlayışlarının şekillendirilmesinde bir diğer öge de, güç merkezi olma mücadelesinin yarattığı kontrol altında tutulabilir kriz ortamı oluşturma gayretleridir. Bu noktada, güç merkezi olma mücadelesi veren ülkeler arasında, ön plâna çıkanların dış politika ve güvenlik stratejisi oluşturma sürecinde dikkate alınması, millî çıkarlara etkilerinin incelenmesi önemlidir.

3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD Soğuk Savaş sonrasında, tek süper güç kalmasının avantajları ile üyesi olduğu uluslar arası kuruluşları etkileyerek, dünyadaki gelişme ve değişikliklerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda oluşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Jeopolitik öneme sahip devletlerle, oluşturduğu uluslar arası kuruluşlar ve ikili antlaşmalar vasıtası ile öncelikle 21 inci yüzyılda kritik seviyelere inecek olan petrol rezervlerinin bulunduğu bölgeleri, uluslar arası pazarları, ticaret merkezlerini ve stratejik ulaştırma hatlarını kontrol altına almaktadır.

ABD'nin sahip olduğu stratejik süreklilik ve oturmuş siyasî otorite, ABD'yi güç denkleminin sabit ve değişken unsurlarının verimli kullanımı ile bir hegemonik dünya gücü haline getiren temel unsurdur. ABD küresel egemenliğinin arkasındaki dört temel öge; askerî güç, ekonomik güç, teknolojik üstünlük ve kültürel yayılmadır (Kona, 2003, 321). Bu etki alanının korunması, sürekli bir mücadele gerektirmektedir. Bu düşünceden hareketle bir egemen gücün, başka bir egemen gücün var olmasını kabul etmesi imkansızdır. Egemen gücün kendi varlığını devam ettirebilmesi, yeni güçlerin ortaya çıkışının engellenmesine, ya da mevcut durumun korunmasına bağlıdır. Kissinger'ın açıklamasında; "Bir ülkeye yönelik Amerikan politikası, o ülkenin potansiyeline veya siyasî eğilimlerine göre değil de, niyetlerinin değerlendirilmesine göre ayarlanmıştır" demiştir (Kissinger, 2000, 4). ABD açısından niyetinin olumsuz olduğu düşünülen ülke, uluslar arası arenadan yok edilmeye çalışılır. Kısaca, devletler ve yönetimler ABD ile uyumlu olduğu sürece var olur. Uyumsuz devletler ya da yönetimler ülke sınırlarına en uzak noktada etkisiz hale getirilerek, ulusal savunma hattının zarar görmesi önlenir.

ABD tek kutuplu dünya oluşturmada, kendisine olası rakiplerin çıkabileceği Avrasya ile mücadele içindedir. Bu noktada Avrasya'nın önemi; dünya tarihini yazan coğrafya olmasından, eski ve yeni medeniyetlerin çok büyük kısmına beşiklik yapmasından, dünya nüfusunun yaklaşık % 75'ine sahip olmasından, dünya kara kütlelerinin % 37'sini oluşturmasından, dünya GSMH'nin % 60'ını üretmesinden, bilinen dünya enerji kaynaklarının ¾'üne sahip olmasından, dünyanın en büyük altı silah alıcısının bu bölgede yer almasından, ABD hariç dünyanın resmi olarak bilinen tüm nükleer ve gizli nükleer güçlerinin Avrasya'da olmasından, ekonomik girişimler ve yeraltı zenginlikleri bakımından fiziksel zenginliklerin çoğunu elinde bulundurmasından, ABD'den sonra gelen dünyanın altı büyük ekonomisinin bu bölgede olmasından kaynaklanmaktadır (SİLKUVAK, 2002, 9). Avrasya sahip olduğu bu özellikleri ile dünya tarihi süresince barışı hemen hiç yaşayamamış ve sürekli savaş içerisinde olmuştur. Avrasya bu nedenlerle, günümüzdeki güç merkezleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan ABD kadar, diğer küresel güç merkezi adayları ile bölgesel güç merkezlerinin dış politika ve güvenlik anlayışlarında da vazgeçilemez bir konuma sahiptir. Çünkü Avrasya demek, güç demektir.

3.3.2. Avrupa Birliği

21 inci yüzyılın başlarında, küresel güç merkezi olma mücadelesinde, AB'nin ABD ile başa baş bir rekabet içinde olması gerçeğe en yakın ihtimaldir. Avrupa'nın savunma harcamaları, ABD'nin savunma harcamalarının 2/3'ü kadardır, silâhındaki insan sayısı ABD'den fazladır ve birliğe üye iki ülkenin nükleer silahları vardır. Avrupa kültürleri de uzun zamandır dünyanın diğer ülkelerini etkilemeye devam etmektedir.

AB, günümüzde Amerikan gücünü etkili bir biçimde sınırlandırmış durumdadır. Avrupa, Dünya Ticaret Örgütü içindeki ticaret ve nüfuz bakımından ABD ile eşit durumdadır. Avrupa Para Birliği ve 1999 yılı başlarında Euro'nun piyasalara sürülmesi, ABD'ye ve Dolar'ın egemen rezerv para rolüne karşı önemli bir meydan okuma olarak algılanabilmektedir. Euro'nun dolar karşısında değer kazanması ve rezerv para niteliğine bürünmesi üzerine, Irak'ın 2000 yılı sonunda

uluslar arası petrol satışlarında geçerli para olarak Euro'yu kullanmaya başlanmasının ardından OPEC üyesi ülkelerden İran, Venezuela, Suudi Arabistan ve Libya da Euro'ya geçmek için çalışmaktadır. Avrupa'nın para işlerindeki ve Uluslar Arası Para Fonu'ndaki rolü de ABD'nin rolüne eşittir.

Bu haliyle AB, Avrupa kıtasının sahip olduğu coğrafi bütünlüğe sahip değildir. Bulunduğu coğrafyada, AB ve NATO üyelikleri söz konusu olan Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri dışında Beyaz Rusya, Ukrayna ve Avrupa Rusyası da yer almaktadır. AB'nin güneydoğusu Türkiye tarafından örtülmektedir. AB'nin Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya ilişkilerinde Türkiye ve Rusya ya engel ya da yardımcı konumundadır. Bu stratejik konumdaki güvenliği de aynı çerçevede görülmelidir.

AB'nin 50 yıllık bütünleşme sürecine rağmen; ulusal kimlikler, geçmişe oranla biraz daha bastırılmış olsa da ortak bir Avrupa kimliğinden daha güçlü olmaya devam etmektedir. AB'nin dış ve savunma politikalarının birleştirilmesi konusu da çok tartışmalı geçmektedir. Fransa'nın NATO'nunkilere benzer yeteneklere sahip bağımsız bir kuvvet yaratılması konusundaki istekleri kabul edilmemiştir. Diğer Avrupa ülkeleri, kurulması düşünülen bu yeni kuvvetin NATO'yu ve Amerika'nın Avrupa ile bağlarını hiçbir şekilde zayıflatmasını istememişlerdir (Nye, 2003, 36). NATO'dan farklı ama ondan ayrı olmayan sade bir Avrupa kuvveti düşüncesi, kapasitesinin büyümesiyle birlikte Avrupa'nın kendi içinde yaşayacağı küçük çatışmalarla baş etmesine olanak tanıyarak AB'yi güçlendirebilecektir.

AB'nin ABD'ye küresel anlamda rakip olup olmaması, iki taraf arasındaki bağların doğasına da bağlıdır. İkinci Irak Harekâtı öncesi Avrupa'da ortaya çıkan bölünmüşlük, Fransa ile Almanya'nın ABD'nin politikalarını eleştirmesi, hâlihazırda bu iki gücün birbirine rakip olmayacağı görüntüsünü vermektedir. Ancak, ABD'nin diğer ulusların çıkarlarıyla görüşlerine önem vermeden tek yanlı olarak tanımlanacak politikalar izlemesi, şimdilik askerî anlamda Avrupa'nın hasmane bir tehdit oluşturmasına neden olmayabilir belki, ama Avrupa ile ABD arasındaki dostluk ve ortaklığa büyük zarar verecektir. İlişkilerdeki bozulmanın başlangıcı "Yaşlı Avrupa" gibi kavramların bile kullanıldığı İkinci Irak Harekâtı öncesinde

kendisini açıkça göstermeye başlamıştır.

Avrupa devletlerinin Doğu Bloğu ve SSCB'nin dağılmasından sonra Avrupa Birliği adı altında gerçekleştirdiği yeni oluşum, 21 inci yüzyıla damgasını vuracak bir gelişmedir. Bu oluşum; uluslar arası kuruluşlar ve ittifaklar aşamasından geçen yeni, en gelişmiş kültür seviyesinde oluşturulan devlet olarak kabul edilebilecek bir topluluktur. Avrupa Birliği; sınırları belirlenmiş ülkesi, çeşitli kültürlerden oluşan insan toplulukları, belirli özelliklere sahip yönetim yapısı, ekonomik olarak gücü ve parası, kurulma çalışmaları devam eden savunma teşkilâtı ile Doğu Bloğu ve SSCB'nin dağılmasından sonra Avrupa'da oluşan güç boşluğunu doldurmaya çalışmakta, ABD'nin yanında yeni süper güç olmaya aday bir devlet olarak ortaya çıkmaktadır. AB'nin 21 nci yüzyılın ilk çeyreğinde örgütlenmesini tamamlaması halinde, yeni bir süper güç olarak dünya düzenine önemli etkiler yapacağı değerlendirilebilir.

3.3.3. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti, yeni yüzyıla girildiğinde gelişmekte olan ülkeler arasında ön sıralarda yer almış bulunmaktadır. Nüfusu, toprak bütünlüğü, ekonomideki başarısı ve teknolojik gelişmeleri ile bölgesel güç haline gelen Çin'in aynı kalkınma temposunu sürdürmesi halinde 21 inci yüzyılın ilk çeyreğinde dünyanın en büyük ekonomik gücü haline ulaşabileceği değerlendirilmektedir.

Çin yabancı yatırımlar açısından önde gelen ülkelerden biridir. Dünyada en fazla doğrudan yabancı yatırımı yapılan ülkeler sıralamasında ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Yıllık % 8 ila 9 civarında olan yüksek büyüme oranı ile Çin, 20 nci yüzyılın son 20 yılında GSMH'nin üç kez katlanmasını sağlamıştır. Çin ekonomisi ABD ile mukayese edildiğinde; 21 nci yüzyılın başında ABD ekonomisinin (2002 yılı GSMH 10.110 milyar \$) Çin ekonomisinin (2002 yılı GSMH 5.625 milyar \$) (Hürriyet, 20.10.2003) iki katı büyüklüğünde olduğu görülmektedir. Eğer Amerikan ekonomisi % 2, Çin'in ekonomisi de % 6 gibi bir oranda büyümeye devam ederse, iki ekonominin yaklaşık 2020 yılında eşitleneceği hesaplanmaktadır. Ancak, bu büyüme oranıyla bile, Çin kişi başına düşen millî

gelir açısından 2056 yılı ve sonrasında ABD'yi yakalayabilecektir.

Yapılan ayrı bir araştırmada ise, 2015 yılında Çin'in askerî harcamalarının Japonya'nın askerî harcamalarından altı kat fazla, askerî sermaye birikiminin de beş kat fazla olacağı belirlenmiştir. Çin'in Rusya'dan ithal ettiği teknoloji ile askerî anlamda beklenenden daha önce de güçlü bir konuma gelebileceği de göz ardı edilmemelidir (Nye, 2003, 23). Nitekim Çin, Ekim 2003 ayı içinde uzaya insanlı ilk aracını göndermeyi başarmıştır. Çin'in bu başarısı üzerine ABD Savunma Bakanlığı, Çin'in uzayı askerî amaçlarla kullanmayı plânladığını, uyduları vurmak amacıyla uydu ve lazer silahları geliştirdiğine dair önemli göstergeler bulunduğunu açıklamış, uzay savaşlarının 20 yıl içinde başlayabileceğini iddia etmiştir (Milliyet, 17.10.2003).

Çin'in ekonomik ve askerî alandaki bu büyümesi, güç merkezi olma mücadelesi kapsamında, önümüzdeki dönemde Asya Pasifik bölgesinin en önemli sorunu olacaktır. Bu durum, ABD dış siyasetini yakından ilgilendirmekte, bölge ülkelerinde tedirginlik yaratmaktadır. ABD'nin Çin ile ticaretindeki dış ticaret açığı da giderek büyümektedir. Dünyanın büyük çok uluslu şirketleri Çin'de yatırım yapmaktadır. Yatırımların çoğu hafif sanayi ve tekstil alanında gerçekleştirilmiştir. Çin pazarının büyüklüğü, iş gücündeki inanılmaz ucuzluk ve yabancı yatırımlara tanınan tercihli uygulamalar Çin pazarını cazip hale getirmiştir. Bu olumlu yönlerine rağmen Çin ekonomisinin sorunları da hala devam etmektedir. En büyük sorunlardan biri bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarıdır. Yatırımların çoğu doğudaki kıyı eyaletlerinde toplanmıştır.

Bazı uzmanlarca Çin'in günümüzdeki yükselişi, 1 nci Dünya Savaşı öncesindeki Almanya'nın yükselişi ile karşılaştırılmaktadır. Çinli liderler, ABD tarafından ortaya çıkarılan kendi üzerlerindeki kısıtlamalardan rahatsız olmakta ve uluslar arası sistemi, sistem onları değiştirmeden değiştirmeleri gerektiği kaygısını taşımaktadır (Nye, 2003, 22).

20 nci yüzyılda ezilmişlik duygusunu üzerinden atan, yeniden örgütlenen ve hızla gelişen Çin'in; 21 nci yüzyılın ilk çeyreğinde süper güç olmasa da dünya güçler dengesinde önemli bir yer alacağı, kısa vadede Doğu Asya'da egemen güç olma bakımından ABD'nin yerini alacağı; süper güç olma yolunda çabalarını

artıracağı ve uzun vadede ise Amerika'nın dünya genelindeki egemen konumunu ele geçirebileceği öngörülmektedir.

Çin'in böyle bir tehdit olarak algılanması da, dış politika ve güvenlik stratejilerinde Çin'i çevreleyecek ve gelişimini engelleyecek türde girişimlerle karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Güçler dengesine ağırlığını koymaya çalışacak Çin'in; bütünlüğünü koruma yolunda, ABD ve Avrupa'nın yönlendirdiği bağımsızlık hareketleri ile mücadele etmek zorunda kalabileceği de dikkate alınmalıdır. Çin'in gelişerek ABD ve AB'nin Uzak Doğu'daki çıkarlarına engel oluşturacak faaliyette bulunması, bu durumun ortaya çıkması ihtimalini artıracaktır.

3.3.4. Rusya Federasyonu

1991 yılının sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılması Rusya için; Kafkasya'nın kaybedilmesi ile Türk etkisinin yeniden dirilmesi, Orta Asya'nın kaybedilmesi ile muazzam enerji ve maden kaynaklarının elden çıkması ve potansiyel bir İslami meydan okuma endişesi, Ukrayna'nın bağımsızlığı ile Rusya'nın kendini adadığı Pan Slavik bir kimliğin kaybedilmesi, Baltık ve Karadeniz'de belirleyici konumun elden çıkması, Türkiye'nin bir zamanlar kaybettiği Kaskaslar ve Karadeniz'i etkisi altına alma konumunu yeniden kazanması, Hazar Denizi'nde egemen iken şimdi sadece hak iddia eden beş ülkeden biri olması, güneydoğu sınırlarında bazı yerlerde 1000 milden fazla kuzey itilmesi anlamı taşımaktadır.

SSCB'nin yıkılması, Rusya Federasyonu'na SSCB'nin % 76'sı kadar toprak, % 50'si kadar nüfus, % 45'i kadar ekonomi, % 33'ü kadar personel bırakmıştır. Rusya'nın 21 nci yüzyıl başındaki durumunun ABD ile karşılaştırılması sonucunda; ABD ekonomisinin (2002 yılı GSMH 10.110 milyar \$) Rusya'nın ekonomisinden (2002 yılı GSMH 1.127 milyar \$) (Hürriyet , 20.10.2003) kabaca 10 kat daha büyük, araştırma ve geliştirmeye yaptığı harcamaların, Rusya'dan 60 kat fazla ve askerî harcamalarının da 9 kat fazla olduğu görülmektedir. Rusya'nın mevcut % 5'lik büyüme oranı ile ekonomik açıdan uzun yıllar güç merkezi olmanın gereklerini yerine getirmesi mümkün görülmemektedir. Ancak bütün bunlara rağmen, Rusya

füze ve nükleer başlıklara sahip olan tek ülke olması nedeniyle, hala tek başına ABD'ye tehdit oluşturmaya devam etmektedir (Nye, 2003, 33) .

SSCB'nin dağılmasından sonra gücünü önemli ölçüde yitiren 20 inci yüzyılın süper gücü Rusya, gelecek dönemde bütünlüğünü koruma çabalarını sürdürecektir. Balkanlar'da meydana gelen etnik parçalanmadan ders alan dünya kamuoyunun; Rusya'nın Kafkaslar bölgesinde meydana gelen ayrılıkçı girişimleri güç kullanarak yok etme çabalarına ses çıkarmayacağı düşünülmektedir.

Rusya, 21 nci yüzyılın ilk çeyreğinde; tüm dinamiklerini kapsayan siyasî, ekonomik ve sosyal açıdan yeniden yapılanma sürecini yaşamakta, gerilediği bölgesel güç kimliğini belirsizliğin ve istikrarsızlığın süre geldiği bir ortamda yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Rusya; ülkenin demokrasi kapsamında yeniden yapılandırılmasına devam edilmesi, Batı'nın endüstriyel ülkeleri ve güçleri arasında yer almak için gerekli düzenlemelerin yapılması, kendisini çevreleyen devletler ile güvenlik amaçlı tampon ülkeler kuşağının oluşturulması, ulusal çıkarların gerektirdiği yönde Batı ile ortaklık düzeyinde ilişkiler sağlanması, BDT ülkeleri ile ilişkilere birinci derecede önem verilmesi ve bu ilişkilerin her alanda geliştirilmesi, diğer Asya devletleri ile yakın ilişkilerin oluşturulması ve güç dengelerinin korunması, Orta Doğu ülkeleri ile yakın ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi politikalarını uygulayarak bölgesel güç olarak etkinliğini yitirmeme mücadelesi verecektir.

Bu girişimler kapsamında Rusya'nın AB ve ABD ile ilişkileri önem kazanacaktır. Bu ilişkilerin Rusya'nın yeniden yapılanmasını tamamlayıncaya kadar iyi bir şekilde gelişeceği, bu amaca ulaşılması durumunda; bir zamanlar süper güç olmasından dolayı bu süre içinde yaşayacağı olaylara bağlı olarak Çin ile ilişkilerini artıracığı, SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya ve Kafkaslarda meydana gelen güç boşluğunu tekrar kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışacağı değerlendirilmektedir.

3.3.5. Japonya

Japonya ulusal ekonomi bakımından dünyanın en büyük ikinci (2002 yılı

GSMH 3.315 milyar \$) (Hürriyet, 20.10.2003) ülkesidir ve oldukça gelişmiş bir sanayiye sahiptir. Japon ordusu Asya'nın en modern ordusudur. Japonya, statüsünü yükselterek bir dünya gücü olma niyetleri taşımaktadır. Bu niyetleri ifade eden hususlara; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi bir sandalyeye sahip olma isteği ile Japonya'nın kuvvetlerinin kendini savunma amaçlı kullanılmasını kısıtlayan anayasalarının 9 ncu maddesinin yeniden gözden geçirilmesi konusunda başlattıkları çalışmalar örnek olarak gösterilebilir (Nye, 2003, 33).

20 nci yüzyılın son çeyreğinde büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkan Japonya'nın, 21 nci yüzyılın ilk çeyreğinde bu özelliğini devam ettireceği; buna paralel olarak dünya güçler dengesinde etkinliğini artırmak amacıyla, askerî gücünü geliştireceği ve Uzak Doğu'da önemli siyasî ve askerî güç merkezi durumuna geleceği öngörülebilir.

3.3.6. Hindistan

Hindistan ekonomisinin uzun yıllar % 1 veya 2 olan büyüme hızı, son on yılda % 5 ila 6'ya yükselmiştir. 2002 yılı GSMH 2.691 milyar \$ (Milliyet,20.10.2003) olarak gerçekleşmiştir. ABD'nin dört katı bir nüfusa sahip olan Hindistan, bilgi sanayileri alanında uluslar üstü bir rol oynamaya başlamıştır. Sahip olduğu nükleer silahlar, orta menzilli füzeler, 1.2 milyon askerî personeli ve yıllık yaklaşık 11 milyar dolarlık askerî harcamasıyla askerî güç olarak da kabul edilmelidir. Gelişmiş bir demokrasiye sahip olan Hindistan, Soğuk Savaş sırasında uzun zaman bağlantısız ülkeler içinde lider olarak görülmüştür.

Hindistan ekonomisinin ABD ile mukayesesi yapıldığında; ABD'nin yıllık % 3, Hindistan'ın ise yıllık % 6 oranında büyümesi halinde Hindistan ekonomisinin, Amerikan ekonomisinin büyüklüğüne ancak 2077 yılında ulaşabileceği görülmektedir. Kişi başına düşen millî gelir arasındaki uçurum ise daha fazladır. Hindistan'ın askerî kabiliyeti Güney Asya için oldukça etkileyici sayılırken, askerî donanım açısından pek ileri düzeyde değildir. Hindistan'ın 21 inci yüzyıl içinde küresel çapta tek başına ABD'ye rakip olamayacağı, ancak Amerikan karşısı Çin

ve Rusya ile ittifakı halinde etkili olabileceği değerlendirilmekle beraber, Çin'i en önemli potansiyel düşmanı olarak görmesi nedeniyle bu ittifakın olabilirliği imkansız görülmektedir. Hindistan'ın Çin'le ittifak kurmaktan ziyade, Çin'in gücünü dengelemek amacıyla bir araya gelecek Asya ülkelerinin yanında yer alması daha olası görülmektedir (Nye, 2003, 36).

Dış politika ve güvenlik stratejilerini etkileyebilecek önemli aktörlere yönelik olarak yapılan incelemelerde, hâlihazırdaki güçleri bakımından şimdilik AB hariç hiçbir ülkenin ABD ile rekabete girişmeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak bu durum, hiçbir zaman çıkar çatışmalarının bulunduğu coğrafya veya alanlarda gerginlik ve hatta çatışma çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki aktörlerin birbirleri ile yapabileceği ittifaklar, bu bölgede birçok sorunun yaşanabileceğini işaret etmektedir.

3.4. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Gün geçtikçe daha fazla ulusal sınırların ötesine geçen uluslar üstü Sivil Toplum Kuruluşları (STK); güç mücadelelerinde, dış politika ve güvenlik siyasetinin oluşturulmasında devletler kadar ve hatta bazen devletlerden daha fazla rol oynamaktadır.

1775 yılında köleliğe karşı olan uluslar üstü dini örgütlerle başlayan ve 19 ncu yüzyılda Sosyalist Enternasyonal, Kızıl Haç, barış hareketleri, kadınlara oy hakkı talep eden örgütler, Uluslar Arası Hukuk Birliği ve benzer kuruluşlarla devam eden yapılanmada, 1 nci Dünya Savaşı'ndan önce 176 uluslar arası STK sayısına ulaşılmıştır. Uluslar arası STK'ların sayıları 1956'da 1.000'e, 1970'te 2.000'e, 1990'larda 5000'e, 2003 yılında ise 27.000'e ulaşmıştır (Nye, 2003, 74).

Uluslar arası STK'lar, hükümetlere ve şirket liderlerine doğrudan baskı yoluyla politikaların değiştirilmesini sağlar, dolaylı olarak da hükümetlerle firmaların ne yapması gerektiği ile ilgili algılamalarını değişime uğratarak yeni normlar geliştirirler. STK'lar, düzenledikleri organizasyonlarla şirketler üzerinde boykot eylemleri gerçekleştirmek suretiyle de etkili olabilmektedir. Üyeleri arasında çeşitli ülkelerdeki iç politika alanında etkili isimlerin bulunması sayesinde, STK'lar medya

ve hükümetin dikkatini kendine yönlendirebilmektedir. Kyoto'da yapılan küresel ısınma konusundaki tartışmalarda; STK'lar bütün dünyanın dikkatini çekebilmeyi ve sorunu gündemde tutabilmeyi başarmışlar, resmi makamlar üzerinde zorlayıcı baskı kurmuşlardır. Güç kaynakları bakımından irdelendiğinde, bilgi devrimi ile güçlerinin katlandığı ve toplum ile hedefe ulaşma sürelerinin bir hayli kısaldığı görülmektedir.

3.5. Uluslar Arası Örgütler

Dış politika ve güvenlik stratejilerinin oluşturulması ve özellikle de uygulama aşamasında, uluslar arası örgütlerin birbirleriyle olan etkileri de önem kazanmaktadır. Bu noktada; Doğu Bloğu'nun dağılmasını izleyen uluslar arası ilişkilerde ön plâna çıkan BM, NATO ve AB incelenecektir.

3.5.1. Birleşmiş Milletler

BM, 2 nci Dünya Savaşı'ndan sonra, "uluslar arası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışa karşı tehditleri, barışın bozulması hallerini ve saldırı eylemlerini önlemek ve bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak; barışın bozulmasına yol açabilecek uluslar arası uyuşmazlık veya sorunların çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslar arası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek" ana amacı ile kurulmuştur.

BM dünya barışını korumak üzere iş birliğinin geliştirilmesini ve gerekirse kolektif güç kullanılmasını öngördüyse de, iki süper gücün küresel rekabetinden dolayı Güvenlik Konseyi'nin etkinliği azalmış, Soğuk Savaş boyunca yerel çatışmalar ve savaflara engel olamamıştır. Diğer taraftan, uluslar arası ticareti ve sermaye hareketlerini düzenlemek için ABD tarafından BM çatısı altında kurulan Uluslar Arası Para Fonu (IMF), Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşmaları-GATT (daha sonra Dünya Ticaret Örgütü-WTO statüsü almıştır) ve Dünya Bankası gibi uluslar üstü kuruluşlar yoluyla yeni bir düzenin ve küreselleşmenin zeminini hazırlamışlardır (HAK, 2000, 17).

Amerikan politikası, küreselleşme kapsamında son zamanlara kadar kendi politikalarına destek olan Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslar arası ekonomik sistemi yaratmış olan normlara ve kurumlara bilinçli ve programlı bir şekilde destek olmasına rağmen, Amerikan hegemonyası görüşünü savunan tek yanlı görüştekiler; BM'nin ABD'nin kuvvet kullanımını sınırlandıracak bir siyasî role sahip olması, Dünya Ticaret Örgütü'nün aldığı ekonomik kararlar ve çevre konularında ilgili Sivil Toplum Kuruluşları ile anlaşma çabalarından kaygılandığını açıkça dile getirilmektedir (Nye, 2003, 66).

Benzer şekilde; ABD, dünyanın kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilmesinde BM vasıtasıyla yürürlüğe koyarak uyguladığı uluslar arası nitelikli anlaşmaları da kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. ABD'nin Kyoto Protokolü ve Biyo-Çeşitlilik Sözleşmesi'ni imzalamaması, Dünya Bankası ve Uluslar Arası Para Fonu'nda reform yapılması yönündeki çağrılara cevap vermemesi örneklerinde olduğu gibi tek yanlı dünya siyaseti uygulaması (Nye, 2003, 191) BM'nin etkinliğini azaltmaktadır.

BM'nin uluslar üstü görevleri; Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra 1990'lı yıllar boyunca, örgütün çok daha müdahaleci olmasının sonucunda farklı bir nitelik kazanmıştır. Hükümet dışı örgütler ve bölgesel örgütlerle iş bölümüne gidilmesi, bu evrensel kuruluşa var olan kamuoyu desteğini artırabilir; ancak bu süreç BM'nin evrensel yapısını yok etme sonucunu da beraberinde getirebilecektir.

3.5.2. NATO

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu blok mantığına göre belirlenmiş olan güvenlik anlayışı ve tehdit algılaması ilk olarak NATO bünyesinde yeniden ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1991 NATO Roma Zirvesi'nde önemli kararlar kabul edilmiştir. Bu kararlardan bir tanesi de İttifak'ın kabul ettiği yeni Stratejik Konsept'tir. Stratejik Konsept, Doğu Bloğu'nun yok olmasına rağmen NATO'nun ve ABD ile Avrupa arasında var olan transatlantik bağın tüm yönleriyle korunacağını tekrarlamıştır. Roma Zirvesi'nin öncelik verdiği

konu, Doğu Avrupa'da yaşanan değişim sürecini dengeli ve başarılı bir şekilde devam ettirmek olmuştur. Yeni stratejik konsept bu gelişmeyi, "yeni gereksinimlerin zorunlu kıldığı genişletilmiş bir güvenlik anlayışı" olarak tanımlamış; küresel istikrar ve barışın korunması amacıyla, NATO kuvvetlerinin BM görevlerinde de kullanılabilceğini açıkça dile getirmiştir.

NATO, Stratejik Konsepti'nde ikinci değişikliği 1999 yılındaki Washington Zirvesi'nde yapmıştır. Bu dönemde, "genişletilmiş güvenlik anlayışı" değişmemekle birlikte, güvenlikle ilgili öncelikler değiştirilmiştir. Avrupa-Atlantik bölgesinin çevresinde ortaya çıkabilecek bölgesel krizlerin, yayılma etkisi göstererek uluslar arası istikrara zarar verme ihtimalinin artarak devam ettiği tespiti yapılmıştır. Washington Stratejik Konsepti, "etnik çatışmaları, ekonomik sıkıntıları, kitle imha silahlarının yayılması"nı yeni dönemin başlıca tehditleri olarak sıralamıştır. NATO'nun çevre bölgelerinde "nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara" sahip olma yolunda önemli gelişmeler olduğunun altı çizilmiştir. Stratejik Konsept, "devlet dışı aktörler" tanımlamasıyla, terör şebekelerinin kitle imha silahlarına erişme tehdidini açık bir şekilde ve önemle vurgulamıştır. Ayrıca söz konusu terör şebekelerinin bilgisayar teknolojilerini kullanarak gerçekleştirebilecekleri operasyonlarla, NATO'nun güvenlik şemsiyesini ve yüksek teknoloji silah sistemlerini etkisizleştirmeye çalışabileceklerini de yeni bir tehdit olarak vurgulamıştır.

NATO konseptinde, terörizmin yanı sıra, "yaşamsal önem taşıyan kaynakların akışının engellenmesi" tanımlaması da kullanılmıştır. Bu tanımlama ile petrolün denetim altında tutulmasının ve yine petrolün Batı pazarlarına düzenli olarak ve uygun şartlarla erişiminin sağlanmasının, dönem içindeki güvenlik açısından önemli yer tuttuğu vurgulanmıştır. Bu tehdit sıralamasının terör ve kitle imha silahlarının yayılmasıyla birlikte yapılması, NATO'nun güvenlik önceliğinin Orta Doğu'ya doğru kaydığı yönde bir değerlendirmeyi de gündeme getirmiştir (Babaoğlu, 2003, 36).

1990'lı yılların başında NATO'da geliştirilen "Alan Dışı Operasyonlar" kavramı da, yeni bir kavram olmuştur (Moralı, 2003, 78). Alan dışı kavramı 1990-1991 Körfez Savaşı ile NATO gündemine yerleşmiştir. NATO anılan operasyona fiilen katılmamış olmakla birlikte, ülkemizin savunmasının takviyesine ilişkin

tedbirlerle operasyona bir şekilde müdahil olmuştur. Böylece İttifak, caydırıcılık ve savunma görevlerini alan dışı olarak da yerine getirebileceğini göstermiştir.

NATO'nun daha geniş anlamda güvenlik rolünün öne çıkması ve yeni güvenlik ortamının getirdiği belirsizlikler ve değişkenler, NATO'nun hareket yeteneklerinin de anılan ortama uyumunu zorunlu kılmıştır. Bu amaçla, Savunma Yetenekleri Girişimi adı altında başlatılan süreç, 2002 yılı sonunda Prag Zirvesi ile hızlanmış ve Prag Yetenekler Taahhüdü ismiyle sürdürülmüştür. 11 Eylül saldırıları sonucunda, İttifak'ın tüm görevlerinin yerine getirilmesi bağlamında acil karşı koyma yeteneği, hareketlilik, konuşlandırılabilirlik, sürdürülebilirlik, etkin çatışma kabiliyeti, komuta-kontrol ve bilgi sistemleri ön plâna çıkmıştır (Moralı, 2003, 81).

NATO'nun Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yürürlüğe koyduğu yeni konseptler, genişleme politikası, küresel tehditler, yeni güvenlik anlayışı ve uluslar arası hukuk kurallarının uygulanmasındaki farklı görüşlerin neden olduğu ayrılıklar, NATO'nun geleceği hakkında şüphelere neden olmaktadır. Özellikle ABD nin bölgesel çıkarlarını müttefiklerinin çıkarlarını hiçe sayarak tehdit etmesi NATO'nun güvenilirliğini kaybetmesine neden olmaktadır.

3.5.3. Avrupa Birliği

Avrupa'da bütünleşme sürecinin başladığı 1950'li yıllarda, Avrupa ülkeleri Almanya ve Sovyetler Birliği gibi ortak tehditlere karşı "bir daha asla savaşmamak amacıyla" bir araya gelmişlerdir. Savaş sonrası Avrupa'nın bütünleşme anlayışı, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile değişmiş, ekonomi ve uluslar arası ticaretin önem kazanmasıyla ABD ile özellikle ekonomik alanda rekabet edebilmek için daha çok alanda iş birliğine gitmeyi açıklamaya başlamıştır. Nitekim ekonomik anlamda birleşmeyi çok kolay gerçekleştiren AB, ortak dış politika ve güvenlik konusundaki bütünleşmeyi aynı hızda gerçekleştirememiş, hatta fikir birliği bile oluşturamamıştır.

AB'nin günümüzdeki genişlemesi, AB'nin içyapısında neden olduğu istikrarsızlıklar nedeniyle mevcut düzeni bozmakta ve bütünleşmenin de olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Genişleme sonrasında da bütünleşme sürecinin

hızının kesilmemesi için düzenlenen Nice Zirvesi'nde; öncelikle karar alma mekanizmalarında sorun yaşanmaması için oy çokluğu ile karar verilen alanlar genişletilerek, oy birliği ile karar alınan alanların daraltılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Zirve sonunda imzalanan Nice Anlaşması'nın anayasaları gereğince referanduma sunulduğu İrlanda'da kabul edilmemesi sonucunda, yapılması gerekli reformlar ve genişleme öncesi hazırlıklar, Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu'na kadar ertelenmiştir (Ayman, 2004, 56).

Ortak bir dış politika oluşturulması konusu, AB'nin arzuladığı hedeflerine ulaşabilmesi için ileri adım atılması gereken bir konu olmasına rağmen, bugüne kadar gelişme kaydedilememiştir. AB'nin belirlediği hedeflerin, ABD'ye alternatif küresel bir güç olabilmek, dünyanın en dinamik ekonomisi haline gelebilmek ve terörizmle etkili bir mücadele edebilmek olduğu düşünüldüğünde, AB devletlerinin ortak hareket etme zorunluluğu açıkça görülmektedir. Genişlemenin AB alanını genişleterek jeopolitik konumunu da değiştirmesi nedeniyle, AB'nin sorumlulukları ile birlikte ortak bir dış politikaya ihtiyacı da artmaktadır. AB'nin dış politikada tek ses olamaması, güç dengelerindeki etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Politik açıdan AB, dünya siyasetinde daha ağırlıklı bir role soyunurken Orta Doğu'ya enerji konusundaki bağıllığı nedeniyle ABD ile karşı karşıya kalmaktadır. ABD kullandığı petrolün kaynağı Orta Doğu olmamasına rağmen, Orta Doğu petrollerini kontrolü altına almasıyla aslında bir anlamda AB'yi de kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu durum ise, AB'nin ABD'ye yönelik politikalarını gözden geçirme ve yeni arayışlara yönelmesini zorunlu kılmaktadır.

Her küresel güç merkezi adayı gibi AB de kendi coğrafyasının sınırlamalarını değerlendirerek yeni bir politika üretmelidir; önce kendi iç dengelerini kurmalıdır, ikincisi kuzeydoğusundaki Slav dünyası ve güneydoğusundaki Türk dünyası ile ilişkilerini yeniden belirlemek, belirlemenin ötesinde bu bölgelerle çok sıkı bir ilişkiye girmek zorundadır. AB'nin çevresindeki istikrar kuşağını bu şekilde yaratabileceği ve ABD'ye bağımlı olmaktan kurtulabileceği değerlendirilmektedir. Çünkü Avrupa coğrafi, ekonomik ve kültürel açıdan bir bütünlüğe ulaştığı takdirde bir güç olabilecektir.

4. DÜNYA GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TARİHİ SÜREÇ

Soğuk savaş döneminin sona ererek, uluslar arası ortama belirsizliklerin hakim olmasına kadar, güvenlik anlayışında aşağıdaki gibi bir süreç yaşanmıştır.

4.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Anlayışı

Soğuk savaş döneminin güvenlik anlayışı üç dönem altında açıklanabilir.

4.1.1. 1945-1960 Yılları Arasındaki Gelişmeler

İkinci dünya savaşı, Avrupa güvenlik çatısının oluşumunda önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Sistemin iki kutuplu yapısı, Avrupa'yı doğu-batı düzleminde ikiye ayırırken, tehdit olguları öncelikle bu düzlem esas alınarak tanımlanmış, kimlikler bu düzleme göre belirlenmiştir. Savaş sonrası Avrupa güvenlik mimarisini şekillendiren asli belirleyici savaştan galip çıkan Sovyet kızıl ordusunun konvansiyonel üstünlüğü olmuştur.

İkinci dünya savaşı sırasında ortaya çıkan nükleer caydırıcılık, Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlama olanağını önemli ölçüde sınırlandırmış ve tek nükleer güç olan ABD ile NATO şemsiyesi altında "kollektif" işbirliğine gidilmesini zorunlu kılmıştır. Böylelikle 4 Nisan 1949 tarihinde on batı Avrupa devleti ile Kanada ve ABD arasında imzalanan Kuzey Atlantik Anlaşması ile NATO kurulmuştur. Sovyetlerin askeri güçlerini aynen muhafaza etmesi ve komünist sistemi diğer devletlere yayma girişimlerinin giderek artması, barışın korunmasında ve istikrarsızlıkların önlenmesinde BM teşkilatının yetersiz kalışı NATO'nun kurulmasına neden olmuştur. Bu örgütün kuruluşu, bir anlamda "Batı Avrupa Birliği"nin savunma misyonunun işlevsiz duruma düşmesine sebebiyet vermiştir (Yılmaz, 2001, 45).

Üye ülkelerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma amacıyla kurulmuş NATO'nun ilk yıllardaki uygulaması, üye ülkelerin sınırları dışındaki olaylara müdahale etmemek biçiminde olmuştur. 1949–1952 yılları, ABD'nin daha çok konvansiyonel kuvvetlere dayanan strateji oluşturduğu dönemdir. NATO bu

dönemde “Sovyet yayılcılığını, bulunduğu sınırlarda durdurmak” esasını benimsemiştir. 1952–1967 yılları arasındaki NATO stratejisi ise, “Topyekûn Nükleer Karşılık Stratejisi” olmuştur. Bu strateji, her türlü saldırıya karşı tüm nükleer silahlarla karşılık verilmesi anlamı taşımış ve stratejinin caydırıcılığı henüz SSCB’nin nükleer silahlar geliştirmedeği algılaması üzerine kurulmuştur. Bu dönemdeki batı Avrupa örgütlenmesi ise, hiç kuşkusuz doğu-batı dengesi çerçevesinde belirlenmiş ve bu çerçevede de bir yandan Sovyet tehdidi, diğer yandan da Amerikan korumacılığı olarak iki tür baskı altında kalmıştır. Bununla birlikte, BAB’ın 1954–1973 yılları arasında üç alanda etkili olduğu ileri sürülebilir. Bunlar; Federal Almanya’nın NATO’ya katılması, silahların denetimi konusunda batı Avrupa ülkeleri arasında karşılıklı güven yaratılması ki bu çerçevede 1954 yılında silahlanmayı denetleme ajansı (ACA) kurulmuştur ve İngiltere’nin AET ile ilişkilerini geliştirmesi yolunda çaba gösterilmesi biçiminde özetlenebilir (Sever, 1997, 46).

4.1.2. 1960-1990 Yılları Arasındaki Gelişmeler

SSCB 1960’larda nükleer gücünü tesis etmiş ve bu durum iki tarafı nükleer bir savaşa sürükleyebilecek riskler taşır duruma getirmiştir. Gelişmeler üzerine Belçika savunma bakanı Harmel, 1967 yılında NATO konseyine bir rapor sunmuş ve NATO stratejisinin değiştirilmesini önermiştir. Rapor doğrultusunda NATO, 1967’de doğrudan savunma, kontrollü tırmanma ve genel nükleer karşılık aşamalarını içeren “Esnek Mukabele Stratejisi”ni benimsemiştir. Bu strateji 1991 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Torumtay, 1996, 55).

1960–1968 yılları arasındaki olayların önemli sonuçlarından birisi, 1969 Lahey zirvesinde Avrupa’nın siyasal işbirliği kararı almış olmasıdır. 1970’li yıllar ise sıkı iki kutuplu sistemin gevşemeye başladığı, ancak Avrupa dışı alanlarda ciddi çatışmaların ortaya çıktığı bir dönemi açıklamaktadır. Sovyetler birliğinin “Barış içinde bir arada yaşama” politikasının bir uzantısı olarak önerdiği Avrupa güvenlik projesi, Avrupa’da “Avrupa güvenlik konferansı” oluşturulması fikrini ateşlemiştir. Avrupa güvenlik ve işbirliği konferansı Avrupa güvenliğinin iki kutup arası işbirliğine dayandırılmasını esas almıştır. 1975 Helsinki deklarasyonu ile güvenlik kapsamı

içerisine insan hakları, temel özgürlükler, ayrımcılık yapılmaması gibi konular da girmiştir. Böylece, Avrupa'nın güvenlik ve savunma kimliği liberal demokrasinin temel ilkeleri ile anlamlandırılmaya başlanmıştır.

1970'li yıllar, bir yandan yumuşama sürecinin geliştiği, ancak öte yandan önemli krizlerin de yaşandığı yıllar olarak şekillenmiştir. Brejnev'in bu dönemin başında giriştiği Detant politikası 1974 sonrasında üçüncü dünya devletlerinde yaşanan "devrimler" ile zarar görmüş; bu dönem Arap-İsrail savaşı, petrol krizi gibi krizlerle ve silahlanma yarışıyla sonuçlanmıştır. Özellikle 1970'lerin sonlarındaki güvenlik tartışmalarının odağını da, doğu-batı askeri güç dengesi almıştır. Hem stratejik, yani doğrudan ABD ve Sovyetler arasında karşılıklı kullanılabilir olan, hem de ister bir ülkeden diğerine orta menzilli atışlarla, isterse daha kısa cephe atışlarından olsun Avrupa kıtasında kullanılmak üzere olan nükleer silahlar, Avrupa güvenlik stratejilerinde önemli bir yer işgal etmiştir. 1979 yılında Cruise ve Pershing füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesi kararı alan NATO'ya karşılık SSCB de 175 adet SS-20 füze bataryasını aynı coğrafyaya yerleştirmeye başlamış ve bu gelişme, Avrupa'da nükleer gerilimi arttırmıştır. Ancak, silahlanma 1980'lerde artık her iki taraf için de oldukça maliyetli bir hal almış ve bir tür "azalan verim" etkisi yaratmıştır. Bu durum, ABD'deki başkanlık seçimleri ile birleşmiş ve bu ülkenin yeniden güçlendirilmesi eğilimlerini ön plana çıkartmıştır. SSCB' deki değişim sürecinin başlangıç yılları ve NATO müttefiklerinin tutumları da buna uygun zemini hazırlamıştır (Torumtay, 1996, 58).

Uluslararası sistemdeki iki kutuplu yapı 1980'lerin ortalarından itibaren değişmeye başladıysa da, Avrupa güvenlik stratejilerine ilişkin politikaların tanımlanması, ancak 1990'ların başında daha net çizgilerle netleşmeye başlamıştır. 21-22 Kasım 1990'da Paris'te gerçekleştirilen AGİK toplantısına katılan 34 ülke, bir yandan AKKA antlaşmasını imzalarken, bir yandan da Paris Bildirgesini ve Karşılıklı Saldırmazlık ilanını yayınlayarak iki kutuplu sistemin resmen bittiğini tescil etmiştir. Tam bu dönemde, Avrupa'nın, özellikle Almanya'nın bölünmüşlüğü'nün ortadan kalkması nedeniyle, Avrupa ülkeleri açısından güvenlik konularının yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

4.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş sonrası dünyada klasik tehditlerin ortadan kalkması ile tehdit algılamaları ve güvenlik politikalarının yeniden tanımlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Belirsizliklerin egemen olduğu bu dönemi güvenlik anlayışında değişimler ve yeni güvenlik anlayışları olarak aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

4.2.1. Güvenlik Anlayışındaki Değişimler

Soğuk savaşın 1990 yılındaki Londra Konferansı sonuç bildirgesi ile resmen sonuçlanmasının ardından geçen on yıllık süreçte küresel güvenlik ve siyasi koşullar önemli değişiklikler yaşarken, aynı dönem içinde artan ve şekil değiştiren güvenlik yaklaşımı küresel anlamda yeni ve geniş tanımlı bir tehdit boyutunu da ortaya çıkarmıştır. Soğuk savaş sürecinde Avrupa'da kurulan küresel güvenlik terazisi, soğuk savaşın sona ermesi ve dünyanın diğer bölgelerinde meydana gelen krizler ve çatışmalar nedeniyle farklı bir süreci başlatmıştır. Geçiş süreci içindeki bu kavramsal değişim ve gelişimin 11 Eylül saldırısı ile birlikte önemli bir mesafe kaydederek tehdit ve düşman tanımı açısından belirli bir çerçeveyi şekillendirmiştir. Böylece küresel güvenlik anlayışını değiştiren üç temel değişim (1) Jeostratejik Önem Değişimleri, (2) Enformasyon Alanında Değişim, (3) Yönetim Anlayışı Değişimi ortaya çıkmış, buna bağlı olarak ülkeler önce güvenlik anlayışını değiştiren yöntemlerini yenilemişler, ardından bu yeni yöntemi kullanarak tehdit ve düşman kaynaklarını yenilemişlerdir (Arık, 2001, 4).

Bu her üç temel değişim ile birlikte, dünya politikası ve ilişkilerinde değişiklikler ortaya çıkarken, buna bağlı olarak ülkelerin tehdit ve düşman algılamalarını açıklayan yöntemler de değişmiştir. Ülkelerin ekonomik, siyasi ve temel güvenlik yapılarına karşı gelişecek her türlü davranış ve bu davranışı sergileme niyeti tehdit olarak algılanmakta olup, yeni dönemde bu tehditlerin algılanması üç temel sınıfta değerlendirilmektedir (Arık, 2001, 5).

- (1) Ulusal Fiziki Tehdit
- (2) Ulusal Çıkar Tehdidi
- (3) Ortak Değerler Tehdidi

Tehdit algılama yöntemindeki değişim, tehditlerin kimlerden ve nelerden kaynaklandığı konusunda da yeni bir sınıflama yapmaktadır. Tehdit kaynakları 7 ana kümede toplanabilmektedir (Yılmaz, 2001, 42).

- (1) Bölge ve Devletten Kaynaklanan Tehditler
- (2) Uluslar Üstü Graplardan Kaynaklanan Tehditler
- (3) Teknolojinin Tehlikeli Kullanımından Kaynaklanan Tehditler
- (4) Zayıflayan Yönetimlere Sahip Devletlerin Edilgen Tehditleri
- (5) Saldırgan Devletlerin Yarattığı Tehditler
- (6) Birleşik Amaçlı İstihbarat Tabanlı Ortaklıkların Yarattığı Tehditler
- (7) Çevre ve Sağlığa saldırı Amaçlı Tehditler

Bu noktaya kadar değişen tehdit kavramlarına yer verilmiştir. Yeni dönemde tehdit kavramı düşman kavramından çok daha önemli olacaktır. Geçmiş dönemin klasik anlamdaki düşman kavramı ortadan kalkmaktadır. Düşmanı isimlendirme eğilimi düşük görüşe kaydırılmakta, tehdit tarifi ve tehditler ile mücadele yüksek görüşe çıkmaktadır.

Değişim karşısında güvenlik anlayışı ve yaklaşımı da değişmekte ve hem ülkeler için, hem de güvenlik kurumları için “Yeni Güvenlik Siyaseti” geliştirmek zorunlu olmaktadır. Yeni Güvenlik Siyasetini hem ülkeler yenilemekte, hem de kurulmakta olan yeni küresel denge içindeki küresel güvenlik sorununu yönetecek güvenlik kurumlarının güvenlik siyaseti anlayışı değişmektedir.

Ülkelerin küresel güvenlik siyaseti, kamuoyuna açık ya da üstü kapalı şekilde beyan edilen üç temel amaç üzerine oluşturulmaktadır (Yılmaz, 2001, 45).

- (1) Küresel İstikrarı Korumak
- (2) Küresel Caydırıcılığı Arttırmak
- (3) Küresel Demokratik Değerleri Korumak ve Yaygınlaştırmak

Soğuk savaş sonrası dönemde politik-ideolojik bir güç olarak milliyetçilik giderek yükselen bir değer olmuş, günümüzde ise etnik çatışmalar öne çıkmıştır. Silahların yayılması ile ilgili temel sorunlar terörist hareketlerle de bağlantılıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu blok mantığına göre belirlenmiş olan Güvenlik anlayışı ve tehdit algılaması ilk olarak NATO bünyesinde yeniden ele alınmaya başlamıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş'ın sona ermekte olduğunun açık bir şekilde ortaya çıktığı bir dönemde, 1991 NATO Roma Zirvesinde önemli kararlar kabul edilmiştir. Bu kararlardan bir tanesi de İttifak'ın kabul ettiği yeni stratejik konsepttir (Yılmaz, 2001, 46).

Roma Zirvesinde kabul edilen stratejik konsept, Doğu Bloku'nun yok olmasına rağmen NATO'nun ve bu bağlamda ABD ve Avrupa arasında var olan transatlantik bağın tüm yönleriyle korunacağını tekrarlamıştır. Bu bağlamda Roma stratejik konsepti, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ABD-Avrupa ilişkilerine zarar vermeyeceği ve NATO'nun işlevlerini ortadan kaldırmayacağını açıkça ortaya koymak istemiştir. Roma Zirvesi'nin öncelik verdiği konu, Doğu Avrupa'da yaşanan değişim sürecini kontrollü ve başarılı bir şekilde devam ettirmek olmuştur. Bu sürecin başarıya ulaşması kaygısı NATO'nun güvenliğinin tanımıyla ilgili genişletici bir yoruma gitmesini de gerekli kılmıştır. Buna göre güvenlik anlayışı artık daha fazla ekonomik, siyasal, sosyal ve doğanın korunmasıyla ilgili alanları kapsamaktadır. Güvenliğin içinde savunma ve askeri konuların önemi ortadan kalkmamış, ancak bu bağlamda büyük oranda ikinci planda kalmaya başlamıştır. Yeni stratejik konsept bu gelişmeyi, "yeni gereksinimlerin zorunlu kıldığı genişletilmiş bir güvenlik anlayışı" olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2001, 42).

Yukarıda açıkladığımız geçiş döneminde yeni bir güvenlik yöntemini de ortaya konmuştur. Roma Stratejik Konsepti'nde "Kriz Yönetimi ve Çatışmaların Önlenmesi" olarak tanımlanan bu yeni yöntem, yine özellikle Doğu Avrupa geçiş sürecinin başarıyla yönetilmesi için düşünülmüştür. Yeni Stratejik Konsept, bu çerçevede, küresel istikrar ve barışın korunması amacıyla, NATO kuvvetlerinin Birleşmiş Milletler görevlerinde de kullanılabileceğini açıkça dile getirmiştir.

NATO Stratejik Konsepti'nde ikinci değişikliği 1999 Nisan'ında, Washington Zirvesi'nde yapmıştır. Bu dönemde, "genişletilmiş güvenlik anlayışı" değişmemekle birlikte, güvenlikle ilgili öncelikler değişmiştir. Sovyetler Birliği dağılmıştır. Eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa'daki geçiş süreci kontrollü bir şekilde takip edilmiş, başarıyla devam ettirilmiştir. Buna karşılık, Avrupa-Atlantik bölgesinin

çevresinde ortaya çıkabilecek bölgesel krizlerin, yayılma etkisi göstererek uluslar arası istikrara zarar verme ihtimalinin artarak devam ettiği tespiti yapılmıştır. Bu çevre bölgelerde yaşanan ekonomik, siyasal zorluklarla, dini ve etnik çatışmalara da dikkat çekilmiştir. Washington Stratejik Konsepti, “etnik çatışmaları, ekonomik sıkıntıları, kitle imha silahlarının yayılması”nı yeni dönemin başlıca tehditleri olarak sıralamıştır. NATO’nun çevre bölgelerinde “nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara” sahip olma yolunda önemli gelişmeler olduğunun altı çizilmiştir (Yılmaz, 2001, 46).

Stratejik Konsept, “devlet dışı aktörler” tanımlamasıyla, terör şebekelerinin kitle imha silahlarına erişme tehdidini açık bir şekilde ve önemle vurgulamıştır. Ayrıca söz konusu terör şebekelerinin bilgisayar teknolojilerini kullanarak gerçekleştirecekleri operasyonlarla NATO’nun güvenlik şemsiyesini ve yüksek teknolojlili yeni silah sistemlerini etkisizleştirmeye de çalışabileceklerini yeni bir tehdit olarak vurgulamıştır.

NATO konseptinde, terörizmin yanı sıra, “yaşamsal önem taşıyan kaynakların akışının önlenmesi” tanımlaması da kullanılmıştır. Bu tanımlama ile petrolün kontrol altında tutulması ve yine petrolün Batı pazarlarına düzenli olarak ve uygun şartlarla erişiminin sağlanmasının bu dönem içinde güvenlik açısından tuttuğu önemli yer vurgulanmıştır. Bu tehdit sıralamasının, terör ve kitle imha silahlarının yayılmasıyla birlikte yapılması, NATO’nun güvenlik önceliğinin Orta Doğu’ya doğru kaydığı yönünde bir değerlendirmeyi de gündeme getirmiştir.

Washington Zirvesi’nde kabul edilen Stratejik Konsept, bölgesel krizlerin yayılmasının önlenmesine, petrol kaynaklarının korunmasına ve terör gruplarının kitle imha silahları ve yeni teknolojilere erişerek yapacakları olası saldırılara karşı önlem alınmasına büyük yer ayırmıştır.

4.2.2. Yeni Küresel Güvenlik Dengesi Arayışları

Güvenlik temelli küresel denge, veya küresel güvenlik dengesi 1945 yılından itibaren uzun bir süre devam etmiş, Berlin duvarının yıkıldığı 1989 tarihinden itibaren bozulmuştur. Sovyetler Birliği ve ABD tarafından konulan karşılıklı istikrar dünya için geçerli, fakat yeterli olmayan bir denge olmuştur.

1989 yılından sonra küresel güvenlik dengesi kaybolmuş ve bozulmuştur. Küresel güvenlik dengesinin bozulması küresel ekonomik yapıyı, küresel güvenlik mimarisini, küresel sosyal yapıyı ve küresel sivil yaşam formlarını yöneten siyasi yapıyı sarsmıştır. Bu sarsıntı ile birlikte yeni küresel güvenlik sorunları ortaya çıkmaya başlamış ve 11 Eylül saldırıları ile birlikte yeni küresel güvenlik dengesinin kurulması ihtiyacı en üst düzeye ulaşmıştır.

Bu küresel güvenlik dengesinin kurulması ihtiyacı ve süreci büyük ölçüde küresel yeniden yapılanma ile birlikte, eş zamanlı ve birbirini etkiler şekilde olacaktır. Küresel yeniden yapılanmanın girişimcisi ve öncüsü konumunda olan ABD, yeni küresel güvenlik dengesinin kurulması sürecini de başlatmıştır. Mücadelenin temel amacı güce dayalı üstünlüğe dayanmaktadır. Küresel güvenlik dengesinin kurulması çalışmaları aslında dolaylı küresel üstünlük mücadelesinin bir diğer adıdır. Dengeyi etkin ve belirleyici olarak kuran lehine bir sonucun alınacağı kaçınılmazdır.

Küresel güvenlik dengesi yeniden kurulurken; mücadelenin tarafların birbirine olan tavırları; politik nitelikte olanların karşılıklı kışkırtıcılık, askeri nitelikte olanların baskıcı ve belirleyici, ekonomik nitelikte olanların ise karşı tarafı zorlayıcı olması beklenmektedir.

11 Eylül 2001 günü ABD'ye düzenlenen terörist saldırı, ABD'nin güvenlik kavramına ve tehdit algılamasına bakışını belki temelden değiştirmemiştir. Zira yeni NATO konseptlerinde ABD'nin gelişen yeni tehditlerin farkında olduğu açıktır. Ancak 11 Eylül saldırısı ABD'nin bu tehditlerle mücadele yöntemini temelden değiştirmiştir. NATO Stratejik Konseptinde görülmesi mümkün olmayan bu tavır değişikliği, Soğuk Savaş Sonrası Dönem uluslar arası güvenlik alanına bambaşka bir boyut katmıştır. 11 Eylül'den sonra ABD, NATO dahil olmak üzere uluslar arası kurum ve kurallara daha az bağlı bir şekilde hareket edeceğini açıkça ortaya koymuştur. 11 Eylül'den sonra ABD, "kitle imha silahlarının terör şebekelerince kullanılması ve petrol kaynaklarına erişim imkanlarının sınırlandırılması" gibi tehditlerin gerçekleşmesini beklemek yanlış olacaktır. ABD'ye göre karşı harekatta bulunmak için, klasik uluslar arası hukukun gerektirdiği saldırının ortaya çıkmasını beklemek anlayışı, dönemin gereklerine artık uygun değildir. Saldırı gerçekleştiğinde çok geç

kalınmış olacaktır. Bu nedenle “Önleyici Güç Kullanımı Stratejisi”ne geçildiği, ABD Başkanı Bush tarafından 20 Eylül 2002 tarihinde resmen açıklanmıştır (Yılmaz, 2001, 41).

“Önleyici Askeri Müdahale Doktrini”, ABD’nin istediği zaman, istediği yere, ister NATO çerçevesinde, mümkün olmazsa tek başına güç kullanabileceğini haber vermiştir. Önleyici güç kullanımı için tek koşul, ABD’nin saldırmayı düşündüğü yerden yukarıdaki çerçevede bir tehdit algılamasıdır. Bu anlayış klasik uluslar arası hukukun da bir bakıma sonu anlamına gelmektedir.

“Önleyici Askeri Müdahale Doktrini”, Bush Yönetimi tarafından ABD’nin Soğuk Savaş sonrası Dönem içinde takip edeceği siyasetin yol haritası olarak sunulmuştur. Bu yeni doktrin, Soğuk Savaş’ın “çevreleme” ve “caydırıcılık” siyasetinin yerini alacaktır. Bu yeni doktrine göre ABD kendini savunma hakkını kullanmak için tek başına hareket etmekten çekinmeyecektir. ABD şekillenmekte olan bir tehdit algıladığında, bu tehdidin tam olarak ortaya çıkmasına imkan vermeden müdahalede bulunacaktır. BM Güvenlik Konseyi gibi, NATO gibi Soğuk Savaş yıllarında kurulmuş uluslar arası yapılar, ABD’nin yeni doktrininin gereklerine uyum sağlayabildikleri ölçüde varlıklarını ve işlevselliğini koruyabilecektir (Babaoğlu, 2003, 41).

ABD, “Önleyici Güç Kullanımı” anlayışını kabul ederek uluslar arası güvenlik alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde uluslar arası kuruluşlar ve uluslar arası hukuk önemini yitirecektir. ABD’nin kendi önceliklerine göre tek taraflı hareket etme kapasitesinde büyük bir artış gözlemlenecektir.

Soğuk savaş döneminde tehdidin önemi her ortamda vurgulanarak savunmaya belli oranda para ayırmak mümkün iken, Demir perdenin yıkıldığı, tehdidin ortadan kalktığı bir dönemde demokrasi ile yönetilen ülkelerde yaşayan vatandaşlara refah seviyelerinden fedakarlık yaparak, savunma için eski dönemde olduğu gibi aynı oranda bütçe ayırmak mümkün görülmemektedir. O halde yapılacak yegâne iş bir tehdit ortamı yaratmak ve bunun için yeni tehditler bulmaktır. Bu durumu açıklayacak edecek tek kelime sözlüklerden aranıp bulunmuş ve bu geçiş dönemi “belirsizlik ortamı” olarak tanımlanmıştır.

4.2.3. Yeni Güvenlik Anlayışı

Soğuk savaşın sona ermesi ile güvenliği tehlikeye düşüren etkenlerin başında saldırgan kuvvetlerden ziyade, insanlığa yönelik etnik çatışmalar, uluslararası terörizm, kitle imha silahları ve ilgili teknolojilerin yayılması gibi yeni risk ve tehditler ortaya çıkmıştır. Anılan bu risk ve tehditler nedeniyle “güvenlik boyutu”, ülke güvenliği kavramından uluslar arası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına kaymıştır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı zirve kararları ve 21’inci Yüzyıl Güvenlik Şartı’nda; kapsamlı güvenlik anlayışı çerçevesinde, barış ve güvenliğe yönelik yeni tehdit ve risklere karşı mücadele edebilmek için daha aktif ve yakın işbirliği içinde olma kararlılığı teyit edilmekte; söz konusu risk ve tehditlerin, uluslararası işbirliği olmaksızın, sadece bir devletin veya kuruluşun çözümlenebileceği türden olmadığı değerlendirilmekte; kriz öncesi erken ihbar, krizi önleme ve kriz sonrası iyileştirmeler de olmak üzere kriz yönetiminin önemi vurgulanmakta; yeni krizlere ve tehditlere yönelik yapılanmalara duyulan ihtiyaç dile getirilmektedir.

Mevcut ve geleceğin tehditleri ile mücadelede, değişen harekât ortamı göz önüne alındığında salt askeri güçler değil, çoğu kez “çok ulusluluk” niteliğinde olan kriz yönetimine dönük farklı yapılanmaların gerekli olduğu; gelecekte, bir çok hareketin, bir ittifak kapsamında veya Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği ya da AGİT şemsiyesi altında veya bir koalisyon halinde, çok uluslu bir yapılanma ile gerçekleştirileceği düşünülmektedir.

Uzun vadeli değerlendirmeler kapsamında, Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya’nın 21’inci yüzyılın menfaat çatışmalarının güç kullanımına dönüşebileceği kriz bölgeleri olabileceği, bu nedenle, Türkiye için uluslararası güvenliğin önemini koruyacağı öngörülmektedir. Bölge ülkelerine barış ve istikrarın yayılmasına hizmet edebilecek bir devlet olarak Türkiye’nin, inisiyatifi ele alarak, mevcut güç, kabiliyet ve yeteneklerini, belli bir plan içerisinde, bölgesinde ve dünyada etkin ve öncü bir rol üstlenecek şekilde geliştirmesi gerekmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gelecekteki beklentisi, komşularıyla, güvenlik kaygıları olmayan bir ortam içinde bulunmaktır. Bu temel amaçtan hareketle,

komşularımızla askeri açıdan, uzun vadede yakın ilişkiler içine girebilmek için; Türkiye'nin önalıcı bir yaklaşımla, komşuları ile güven ve güvenlik artırıcı önlemler anlaşmaları gerçekleştirmesi gerekmektedir (Turgut, 2002, 34).

Yeni dönemdeki küresel güvenlik anlayışının önemli bir örgütlenmesi de Asya'da yaşanmıştır. 15 Haziran 2001 tarihinde, Çin ile eski SSCB ülkeleri olan Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan, aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek, bölgesel istikrar ve güvenliği sağlamak amacıyla Şanghay İş Birliği Teşkilatını kurmuşlardır. Daha sonra teşkilata 14-15 Haziran 2001 tarihinde Özbekistan da dahil edilmiştir. Örgütün halen altı üyesi bulunmaktadır.

Şanghay İş Birliği Teşkilatı, başlangıçta pek umutlu görünmeyen ve sadece üye ülkeler arasındaki sınır sorunlarının görüşüldüğü bir zemin olarak başlamasına rağmen günümüzde çok yönlü bir örgüt haline gelmiştir. Teşkilat, yalnızca ortak sınıra sahip ülkelerin örgütü iken, tüm Asya'yı kapsayan bir örgüt olma iddiasına ve yoluna da girmiştir. Özellikle Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), BİO ve AGİT ile birlikte ele alındığında bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

5. TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ANLAYIŞINDA TARİHİ SÜREÇ

Bu başlık altında Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Türkiye'nin Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olmak üzere üç alt başlık altında dönemsel güvenlik politikalarına yer verilmiştir.

5.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Atatürk'ün bir toplum hayatının çeşitli yönleri ile ilgili olarak ortaya koymuş olduğu ilkeler, zamanın ve şartların değişme faktöründen tamamen uzak kalarak, bu gün için de ve yarının sınırsızlığında da bizim için yanılmaz ve kudretli bir fikir sistemini meydana getirmektedir (Armaoğlu, 1963, 9).

1923 -1939 Dönemi Türkiye'nin dış politikasının önemli yanı Atatürk dönemi dış politikası olmasıdır. Türk Dış Politikasında bu dönemin ayrı bir yeri, kendine özgü bir yanı bulunmaktadır. Bu dönemdeki dış politika, özellikle Atatürk tarafından formüle edilerek onun gözetiminde uygulanmıştır. İstikrarın sağlanması, sürekliliğin kazanılması aranırken Osmanlı'dan miras kalan Batı'ya öncelik verilmesi, batı medeniyetini örnek alma açısından, dış politikanın değişmez nitelikleri olarak kabul edilmiştir (Dilan, 1998, IX).

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nu tasfiye etmiş ve Kurtuluş Savaşı ile başlayan ulusal varlık davası çözümlendikten sonra da 24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanan barış antlaşmasıyla Türkiye uluslararası toplumda yerini almıştır. Lozan'dan sonra Türkiye'nin dış politikası Lozan'dan arta kalan sorunların çözümlenmesi ve diğer devletlerle ilişkilerin düzenlenmesi noktalarında toplanmıştır (Esmer, 1973, 61).

Atatürk'ün dış politika tutumunda kronolojik iki devir vardır. Bağımsızlık Savaşı'nın zaferle sonuca erdirilmesine kadar süren birinci devredeki dış politika ve Lozan görüşmeleri ile başlayan ve devam eden ikinci devredir. İkinci devrede, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer devletler arasında eşit bir devlet olarak görünmeye çalıştığını, bu statüyü başarılı bir şekilde elde ettiğini görmek mümkündür (Dilan, 1998, 3).

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Ulusal Mücadele hareketinin temel amacı; tarih içindeki ömrünü tamamlayarak I. Dünya Savaşı sonunda yıkılan

ve her taraftan işgale uğrayıp, batı sömürgeciliğinin iştahına konu teşkil eden Osmanlı Devleti'nin enkazı ve yıkıntılarından Türk olan kısımları kurtarıp, özünde Avrupa modeline uygun bağımsız bir Türk Ulusal Devleti kurmaktı. Ulusal Mücadele döneminde Misâk-ı Millî'de ifadesini bulan bu temel amaç, sınırlı ve gerçekçi, ama haklılığı inkâr edilemeyecek bir hedeftir. Böylece Anadolu'daki ulusal hareket daha başlangıçta kendi kendini sınırladığını göstermekle başkaları tarafından tanınmasını kolaylaştırmıştır. Ulusal Mücadele'nin dış politikasının temel niteliği, bu gerekliliği ve hedeflerinin tespitindeki ustalığıdır (Gönlübol, Kürkcüoğlu, 1985, 462).

Mustafa Kemal Paşa; Misâk-ı Millî ilkelerini kabul ettirebilmek için uluslararası yapıyı ve dengeleri çok iyi değerlendiren başarılı bir dış politika yürütmüştür. Bu şekilde, Ulusal Mücadele hareketi dış politika açısından Misâk-ı Millî'yi gerçekleştirmeye yönelik temel hedeflerine ulaşmaya, bu yolda Türkiye'nin dış ülkelerde tanınmasını sağlamaya ve düşmanları ortak olan ülke ve topluluklarla çeşitli antlaşma ve işbirliğine girilerek maddi ve manevi yardım elde etmeye çalışırken, yöntem açısından tehdidin Batı'dan gelmesi sebebiyle Doğu'ya yönelik bir politikaya dengeler açısından önem vermiştir (Sarınay, 2000, 857).

Diğer taraftan Anadolu hareketi, ABD ile Avrupa arasındaki ayrılık noktalarını çok iyi fark ederek ABD'yi İngiltere ve Fransa'ya karşı kullanmıştır. Anadolu'daki Ulusal Mücadele hareketi bizzat işgalci güçler olan İtilaf devletleri arasındaki fikir ayrılıkları ve çıkar çatışmalarından da yararlanmıştı. Ustalıkla yürütülen bu diplomasi ile önce İtalya'dan, daha sonra da Fransa'dan İngiltere'ye karşı faydalanılmış, sonuçta Anadolu hareketi karşısında giderek yalnızlaşan İngiltere'yle de görüşme kapısı açık tutulmuştur. Ulusal Mücadele döneminde bizzat Atatürk tarafından yönlendirilen Türk dış politikası ve ulusal bir devlet kurma çabası, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş diplomasisini oluşturmuştur (Sarınay, 2000, 860).

Kuruluşundan itibaren bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda son derece hassas davranan Türkiye'nin dış politikasına yön veren en önemli faktörlerden biri de güvenlik endişesi olmuştur. Bu bağlamda 1923-1930 arasında Türk dış politikasını yönetenler en çok Batı'dan endişe duymuşlardır (Ülman, 1968, 244).

Bu sebeple Türk dış politikası Ulusal Mücadele döneminde olduğu gibi, Lozan'dan sonra da tehlikenin Batı'dan gelmeye devam etmesinden dolayı uluslararası güç dengesi sisteminin kuralları çerçevesinde Sovyetler Birliği'ne dayanmaya devam etmiştir. Ancak 1923-1930 yılları arasında Lozan'da çözülemeyen sorunlarını halleden Türkiye, Batı ülkeleri ile sağlıklı ilişkiler kurma yolunu tutmuştur. Nitekim 1930'lu yıllarda Batı ile ilişkilerini normalleştiren Türkiye, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne girerek etkin bir şekilde uluslararası işbirliğine katılmaya başlamıştır. Türkiye'nin Cemiyete girişi Batılı ülkelere yaklaşmasının önemli bir işareti olmuştur. Böylece başlayan yakınlaşma, ülkenin kalkınması için dış yardıma duyulan ihtiyaç ve dünya dengelerinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan güvenlik endişelerinin de etkisi ile giderek gelişmiştir (Sarıнай, 2000, 861-862).

Bu dönemde Türkiye, bölgesel ve uluslararası alandaki barışçı faaliyetlere aktif bir şekilde katılmakla beraber, kendi güvenliğini ön planda tutarak öncelikle bölgesel ittifaklara yönelmiş, Balkan ve Sadabat Paktlarının kuruluşuna öncülük etmiştir (Soysal, 1989, 454-458,584-587). Ayrıca uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde barışçı yollarla Boğazlar sorununu kendi lehinde bir çözüme kavuşturmuştur. Ancak Avrupa'daki hızlı askeri ve siyasi gelişmeler özellikle İtalyan tehlikesi endişe verici boyutlara ulaştınca bölgesel ittifakların yanı sıra Batı ülkeleri ile ittifaka yönelmiştir. Bu sebeple 1930'lu yıllarda İtalya tehlikesi Türkiye'nin dış politikasını etkileyen faktörlerden biri olmuştur (Sarıнай, 2000, 863).

Avrupa ve dünyanın kısa sürede bunalımlar dönemine girdiği yıllarda bizzat Atatürk'ün yönlendirdiği gerçekçi, barışçı ve çok yönlü dış politika sayesinde Türkiye bölgede bir istikrar unsuru olmuş, Avrupa'da oluşan her iki blok tarafından da daima dostluğu aranan, her siyasî merkezde saygı uyandıran itibarı artmış bir devlet haline gelmiştir. Türkiye'nin sınırlı gücüne rağmen kısa zamanda itibarlı bir devlet haline gelmesinde, diplomasisindeki becerinin ve dünya güç dengelerinin yanı sıra, coğrafi konumundan kaynaklanan jeopolitik öneminin, özellikle Boğazlara sahip olmasının büyük rolünün olduğunu vurgulamak gerekir (Akgün, 1994, 213).

Ülkenin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğini her şeyin üstünde tutan, Atatürk'ün yönlendirdiği bu politika sayesinde Türkiye, uluslararası

bunalımların arttığı, İkinci Dünya Savaşının eşiğinde, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde iyi bir zamanlama ile barışçı yollarla hem Boğazlar sorununu hem de Hatay sorununu kendi lehine bir çözüme kavuşturmuştur (Sarınay, 2000, 863-864).

5.2. Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve NATO ile İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyetler Birliği'ne olan coğrafi yakınlığı Türkiye'ye farklı bir önem getirmiştir. Savaş sonrası Türkiye, ABD ile bir takım güvenlik düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. ABD'nin, Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasının ilk hamlelerinden biri olan, 1947'deki Truman Doktrini, Türkiye ile ABD arasında ilk defa bir savunma ilişkisi kurmuştur. Truman Doktrini ile başlayan gelişmeler, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olmasıyla, güvenlik politikasının temelini oluşturmuştur. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde, güvenlik ve dış politikalarını ABD ve Batı'ya dayandırmıştır.

Soğuk Savaş döneminde NATO'nun askeri düşüncesi, Batı Avrupa'ya Almanya yoluyla kitlemel bir saldırı üzerinde durarak, Sovyet tehlikesine maruz esas alan olarak Merkezi Cephe üzerinde yoğunlaşmıştır. NATO'nun stratejik hesaplamaları bu öncelik etrafında gelişmiş, Türkiye'nin NATO'ya katkısı da bu tür bir olasılık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bir başka deyişle; genelde NATO'nun güney cephesi ve özelde Türkiye, ikincil ve tamamlayıcı role sahip olmuştur. Bu çerçeve içinde Türkiye'nin askeri politikası, Batı Avrupa güvenliğine birçok yönden katkıda bulunmuştur (Karaosmanoğlu, 1996, 13).

Türkiye'nin bölgedeki varlığı Sovyetler'in Merkez Cephe üzerinde yoğunlaşmasını engellemiş; Türk Ordusu, NATO içinde ABD'den sonraki en büyük ordu olarak ve iyi eğitilmiş askerleriyle, otuzdan fazla Varşova Paktı askeri birliğini bağlamıştır.

Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile Sovyetler Birliği, savunma ve stratejisini buna göre düzenlemiştir. Türk boğazları Sovyetler Birliği için sadece ticaret değil, ayrıca Karadeniz donanmasının Akdeniz'de konuşlandırılması ve lojistik desteği açısından önemli olmuştur. Türkiye'nin tarafsız bir politika izlemesi, NATO'nun

savunma çizgisini İtalya'ya kadar geri çekmesine ve Batı savunma politikasının olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilirdi.

Türkiye Soğuk Savaş'ın başlangıcından beri Batı'nın müttefiki ve 1952'den beri de NATO'nun üyesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan değişiklikler ve Türkiye'ye yönelik tehditler, NATO üyeliği sonucunu doğurmuş ve Türkiye o tarihten bu yana savunma ve güvenlik politikalarını NATO ekseninde belirlemiştir. Bunda sadece NATO'nun bir güvenlik örgütü olması değil, NATO'nun Türk-ABD ilişkilerinde çok taraflı bir çerçeve sağlaması da etkili olmuştur. Türkiye'nin jeopolitik konumu, özellikle tehdit açısından ilk ve en önemli unsur olmuş; Avrupa, Ortadoğu ve Asya'nın birleştiği yerde iki dünya pazarına köprülük yapan Türkiye'ye, bazen bu köprü görevi pahalıya mal olmuştur. Türkiye, özellikle 1947 yılından beri, Sovyetlerin Akdeniz ve Ortadoğu'ya yayılmasını önlemekte büyük bir rol oynamış; ayrıca Batı'nın bölgeye ilişkin çıkarlarını ve politikalarını güvence altına almıştır (Gürkan, 1987, 31).

Türkiye Soğuk Savaş döneminde, sahip olduğu jeostratejik konumuyla, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını önleme görevini üstlenmiştir. Bu görevi dolayısıyla da Batı'yla yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler içerisine girmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren, Batı'nın siyasi, güvenlik ve ekonomik kurumlarına bir Batılı üye olarak katılmıştır. Batılı bir üye olarak katılmasına rağmen Türkiye, hiç bir zaman bir Avrupa ülkesinin ekonomik gücüne erişememiş, ekonomik açıdan Batılı ülke olamamıştır. Ancak Türkiye, jeostratejik konumu dolayısıyla belli başlı bütün uluslar arası örgütlerde yerini bulmuştur. Türkiye, bu dönemde; siyasi ve askeri önemi nedeniyle içinde bulunduğu batılı örgütlerden, ABD, NATO ve Almanya'dan özellikle askeri yardım; Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve OECD'den ekonomik yardım almıştır (Kazgan, 1994, 43).

Türkiye, NATO'dan ayrı olarak, ABD ile bir savunma işbirliğini de ikili ilişki biçiminde yürütmüştür. ABD, Türk topraklarındaki üsleri kullanırken; karşılığında da Türkiye'nin savunma kapasitesinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. ABD dışında, Almanya'yla da yakın ikili ilişkiler içinde olan Türkiye, bu ülkeden Soğuk Savaş dönemi boyunca önemli askeri yardımlar almıştır. Bu yardımların miktarı

1960'larda yıllık 35 milyon mark iken, 1970'lerde 70 milyon mark düzeyine çıkmıştır (Sezer, 1981, 21).

1950'lerde yaşanan bazı gelişmeler, Türkiye'nin gerek NATO'ya üyeliğini sağlamış, gerekse uluslar arası ilişkilerdeki rolünü farklılaştırmıştır. Bu gelişmelerin en önemlisi, Kore Savaşıdır. Kore Savaşı, Batılıların gözünde, Sovyetler'in ikinci kez Avrupa'ya saldırabilecekleri ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Gerçekte, Türkiye'yi üye alarak, İttifakın güvenlik çizgisini Doğu Akdeniz'e kadar uzatmak istemeyen NATO ülkeleri; Kore Savaşı dolayısıyla ve ayrıca ABD'nin bastırmasıyla, Türkiye'yi üye olarak kabul etmiştir.

1950'den sonra Türkiye'nin Avrupa ile güvenlik bağlantısı, başka bazı gelişmelerle de desteklenmiş; Türkiye, birçok Avrupalı örgüte üye olmuştur. Marshall yardımından yararlanarak, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (AEİÖ) üyesi olan Türkiye, 1949'da Avrupa Konseyi'ne, 1964'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) ortak üyeliğine katılmıştır (Ulutaş, 2002, 57).

1960'ların ortasından başlayarak, Türkiye'nin "güvenlik" kavramı anlayışı genişlemiştir. Türkiye, NATO ve ABD ile savunma ilişkilerini sürdürürken, başka bölgelerdeki diplomatik faaliyetlerine de ağırlık vermiştir. 1964 Kıbrıs gelişmelerinden sonra Türkiye'nin stratejik kaygılarına, Sovyetler Birliği'nden başka unsurlar da dahildir (Sezer, 1992, 2). Türk dış politikasında ve güvenlik politikasında, bazı değişiklikler yaşanmıştır. 1964'de, Kıbrıs'ta harekat yapmaması için Türkiye'ye gönderilen ABD Başkanı Johnson'un mektubu, (Gürel, 1993, 58) Türkiye'nin gerek NATO ile gerekse de ABD ile ilişkilerini etkileyen bir dönüm noktası olmuş ve Türkiye Johnson Mektubundan, iki önemli ders çıkarmıştır. Bu dersler, 1965 sonrası uluslararası sistemde oluşan yumuşama koşulları ve Türk siyasetine 1961 Anayasası'nın getirdiği katılımcı özellikle birleşerek; Türk dış ve güvenlik politikasında değişiklikler yaratmıştır (Gürel, 1993, 58). Öncelikle Amerikan yardımının, ancak Amerika'nın onayladığı amaçlar için kullanılabileceği anlaşılmış, dolayısıyla Türkiye'nin kendisine özgü çıkarları için harekete geçmesi gerekirse, o zaman kendi silahı ve malzemesinin olması gerektiği ortaya çıkmıştır. İkinci olarak; NATO'nun da, tıpkı diğer uluslar arası örgütler gibi, egemen

devletlerin bulunduğu ve bunların iradesi dışında harekete geçmeyen bir örgüt olduğu, yani otomatik yardım getirmediği anlaşılmıştır.

1964'de yaşanan Kıbrıs olayı, 1950'lerin başından beri ulusal güvenliğini Batı İttifakı'nın garantisi altında gören Türkiye'nin, bu garantinin ancak Batı'nın çıkarları söz konusu olduğunda işleyeceğini anlamasını sağlamıştır. Nitekim 1965 yılında BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs sorunuyla ilgili yapılan oylamada 54 BM üyesi çekimser, 47 üye ise Türkiye'nin tezine karşı oy kullanınca; Türkiye, 1950'lerden beri izlediği sadece Batı yanlısı politikaların yanlışlığını kavramış, komşularına, bölgesine ve genel olarak uluslararası ilişkilere bakışını değiştirmiştir (Gürel, 1993, 59).

1960' yıllarda, yeni NATO stratejisinin Türkiye'nin güvenliğini yeterince koruyup korumayacağı da önemli bir tartışma konusudur (Gönlübol, 1991, 514). Türkiye, bu stratejiye karşı çıkmış ve stratejiyi en son kabul eden devletlerden biri olmuştur. Bu sorunun esasını, İttifak'ın en güçlü ortağı olan ABD'nin, bir Sovyet saldırısı halinde, nükleer olan ve olmayan güçleriyle Türkiye'nin yanında yer alıp almayacağı oluşturmuştur.

1970'lerle birlikte Türkiye, Sovyetler Birliğiyle ilişkilerini geliştirip yavaş yavaş Ortadoğu'ya da açılmıştır. Bölgesindeki ülkelerle ilişkilerini düzeltmeye çalışan Türkiye, 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarında; ABD'ye, Türkiye'deki üsleri kullanma izni vermeyerek, kendisinin de beklenilenden farklı hareket edebileceğini göstermiştir. Türkiye 1970'li yıllarda, iki hedefini gerçekleştirmeye çalışmıştır (Sezer, 1992, 20):

- (1) Sovyetler Birliği'ne karşı kendini korumak,
- (2) Kıbrıs'taki Türkleri korumak.

Türkiye'nin ikinci hedefi Batı'nın çıkarları ile çatışır gibi görünmekle beraber, sahip olduğu jeostratejik konum ve Türkiye'nin İttifak'ın güneydoğu kanadının güvenliğine yaptığı katkı, Türkiye ile Batı arasında ciddi bir sürtüşmenin çıkmasını engellemiştir.

1974'deki Kıbrıs Harekâtı'nda Türkiye, 1923'den beri ilk kez kendi toprakları dışında askeri güç kullanmıştır. Bunun üzerine Amerikan Kongresi, 1975

Şubatında Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını karara bağlamıştır. Türkiye de, 1969 Savunma İşbirliği Anlaşmasını yürürlükten kaldırmış ve 1975 Temmuzunda Türkiye'deki Amerikan üslerine el koymuştur. İncirlik üssünün, yalnızca NATO amaçları için sınırlı kullanımına izin vermiş, dört Amerikan istihbarat ve gözleme merkezinin faaliyetlerini durdurmuştur (Gürel, 1993, 60). ABD'nin Türkiye'ye askeri ambargo uygulaması, Türkiye'yi zor durumda bırakmış ancak, uluslararası politikada yeni arayışlara girmesini de sağlamıştır. Ambargo ayrıca, Türkiye'nin savunma kapasitesinin dış baskıya ne kadar açık olduğunu göstermiş, 1975–78 yıllarında süren bu ambargo; Türkiye'nin kendi ulusal savunma sanayinin kurulması ihtiyacını gözler önüne sermiştir.

Türkiye savunma anlayışıyla birlikte güvenlik anlayışını da değiştirmiş, yeni koşullara göre bir dış ve güvenlik politikası oluşturmuştur. Amerikan Hükümeti de Türkiye'nin bu yeni ve kararlı tutumu karşısında silah ambargosunu 26 Eylül 1978'de kaldırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 27 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgali, İran'daki İslamcı devrim, İran Irak Savaşı ve Ortadoğu'daki diğer istikrarsızlıklar; buna bağlı olarak NATO'nun sorumluluğu dışında kalan bölgelerdeki tehlikelerin büyümesi, İttifak'ın güney kanadının yani Türkiye'nin önemini artırmıştır (Karaosmanoğlu, 1989, 536).

Bu dönemde Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikaları 1950'li yılların tersine, tek boyutlu yani sadece Batıya dönük olmaktan çıkmıştır. Zira yukarıda da bahsedildiği gibi, özellikle Kıbrıs bunalımları Türkiye'nin güvenlik menfaatlerinin tümünün İttifak tarafından korunamayacağını göstermiştir. 1979–89 yılları arasında Türkiye'nin Batı İttifakı içindeki önemi artsa da, Türkiye, kendi bölgesindeki istikrarsızlık ve çatışmalardan etkilenmemek için bölge ülkeleriyle yeni ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.

5.3. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Genel Güvenlik ve Savunma Politikası

Soğuk savaşın bitmesi ve kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nden algıladığı tehdidin nispeten azalması, Türkiye'yi askeri olarak rahatlatmıştır. Ancak bugün,

Türkiye'nin güvenliği için, soğuk savaş döneminden çok daha istikrarsız bir ortam mevcuttur. İdeolojik kutuplaşmalar ortadan kalkarken etnik milliyetçilik, terörizm ve örgütlü suçların artması, göç, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirliliği gibi farklı ve ilk bakışta çok önemli görülmeyen pek çok sorun, tehdit algılamalarında ilk sırayı almıştır.

Soğuk savaşın sona ermesiyle Avrupa'daki istikrarsızlık merkezleri Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'ya kayarken, Türkiye bu bölgelerin ortasında "cephe ülke" konumuna gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan bütün yeni cumhuriyetlerde yaşanan ciddi ekonomik, politik, sosyal ve yapısal problemler, Karabağ sorunu, Gürcistan'daki çatışmalar, eski Yugoslavya'nın dağılması ile Bosna-Hersek'te ortaya çıkan istikrarsız durum, Kosova'da yaşananlar, Ortadoğu'da Filistin-İsrail anlaşmazlığı ve Körfez savaşı sonrasında da devam eden silahlanma yarışının, Türkiye'yi çevreleyen risk ve potansiyel tehditlerden sadece bir kısmı olduğunu söyleyebiliriz (Sander, 1994, 23).

Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu ortaya çıkan devletlerde meydana gelen ekonomik sıkıntıların, halk yığınlarında yarattığı psikolojik ve maddi çöküntü, aşırı milliyetçilik ve fanatizm fırtınasını doğurmuştur. Aynı coğrafyada yer alan Türkiye laik ve demokratik yapısı ile bu fırtınanın yaygınlık kazanmasının önüne çekilen bir baraj niteliği taşımaktadır. Bu arada, komşu ülkelerin tesiri ile ortaya çıkan radikal dincilik, Türkiye için potansiyel bir tehdit yaratmaktadır (Sertoğlu, 1994, 143).

Türkiye, SSCB'nin dağılmasının ardından sınırları yeniden çizilen Balkanlar ve Kafkaslardan kaynaklanan sorunlardan, birinci derecede etkilenen ülkeler arasında kalmıştır. NATO ülkelerinin yakınlarındaki 16 bölgesel sorun arasından 13'ü Türkiye'yi yakından ilgilendirmekte ve sıcak bölge olarak adlandırılmaktadır (Yıldız, 2001, 107). NATO ile yakın ilişkilerde bulunan Fransa Savunma Enstitüsü ile İsviçre'de bulunan Uluslar arası Strateji Enstitüsü'nün sıcak nokta tanımı şöyledir: "NATO'ya, AB'ye, Avrupa Konseyi'ne ve/veya BAB'a üye ülkelerin güvenliğini ve sınırlarını etkileyebilecek, bu ülkelere taşabilecek çatışmaların bulunduğu bölgeler sıcak noktadır. Sıcak nokta tanımına, bir bölgede yaşanan çatışmaların büyük mülteci akınlarına neden olması durumu da dâhil edilir."

Türkiye'nin etrafını çeviren bu istikrarsızlık ve belirsizliklerin, sadece Türkiye ve bölge güvenliği için değil, aynı zamanda Avrupa ve dünya güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturduğu açıktır. Bugün artık Türkiye, ABD'nin yanı sıra Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirmenin formüllerini aramakta ve bu çerçevede NATO üyeliğinin yanı sıra AB üyeliğinin kendisine daha geniş bir hareket imkânı sağlayacağını düşünmektedir.

Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve ulusal güvenliği için algıladığı tehditler, uzun yıllar boyunca uluslar arası politikadaki faktörlerin de değişmemesi nedeniyle aynı kalmıştır. Varşova Paketi'yle beraber doğu bloğunun çökmesi ve soğuk savaşın sona ermesi, her ülke için değişiklikler yaratmış, ama yıllardır güvenlik politikalarını Sovyet tehdidine karşı, NATO orijinli oluşturan Türkiye kendini, çatışma dolu bir bölgenin tam ortasında bulmuştur. Bugünün Türkiye'si, bölgesindeki diğer ülkelerin hepsinden daha fazla ve çeşitli politik ilişkilere sahip olma zorunluluğu taşımaktadır (Onulduran, 1995, 47).

Türkiye'nin gözetmesi gereken bazı dengeler vardır. Örneğin, Kafkasya'da Rusları fazla tedirgin edecek faaliyetlerden ve tek taraflı hareketlerden kaçınmak zorundadır. Diğer taraftan NATO bütünlüğü içinde ve AGİT sınırları içinde hareket etmeye özen göstermektedir (Özsoy, 1987, 47). Türkiye bu dönemde AB'ye tam üye olmak istemekte ve bu örgütte söz sahibi olmayı arzulamaktadır.

Soğuk Savaş boyunca Batı için, Sovyetlere ve Doğu bloğuna karşı bir kale olan Türkiye, stratejik öneminin azaldığını söyleyenler olsa da; bugün hala, Batı tarafından önemi yadsınamayacak bir ülkedir. Türkiye, bazen kesintiler yaşasa da Kuzey Atlantik Savunma ve Batı Demokrasi sistemlerinin en doğudaki halkasını oluşturmaktadır (Gürkan, 1987, 29).

Afroavasya ana kıtasında sahip olduğu merkezi jeopolitik konum, Türkiye'yi küresel dengeler içinde özel bir konuma sahip kılmaktadır. Gerek Avrasya'yı doğu-batı istikametinde kuşatan "Rimland" hattına, gerekse kuzey-güney istikametinde keserek engin steplerle sıcak denizler arasında kara bağlantıları kuran Balkanlar, Kafkaslar ve orta Asya stratejik hatlarına müdahil olabilecek denizler arası ve kıtalar arası etkileşim kuşaklarının üzerinde bulunan Türkiye, bu konumuyla,

NATO'nun yeni küresel stratejik misyon tanımlaması için vazgeçilmez bir öneme sahiptir (Davutoğlu, 2001, 233).

Türkiye, Batı Avrupa ile soğuk savaş sonrası ortamın koşulları içinde bir dizi hayati güvenlik çıkarlarını paylaşmaya devam etmekle birlikte; bazı konularda farklı çıkar algılamalarına da sahiptir (Karaosmanoğlu, 1996, 12).

Türkiye'nin büyük bir kaygısı Ortadoğu'da kitlesel imha silahlarının ve balistik füze sistemlerinin yayılmasıdır. Türkiye'nin nüfuz merkezleri, barajları, elektrik santralleri, hava alanları bu silah sistemlerinin menzili içindedir. Her ne kadar bu sistemlerin, hedefe isabet oranı tam gelişmemişse de; sivil hedefler üzerinde çok büyük etki yapmaktadır. Bu silahlara sahip devletler, silahların menzilini ve vurabilirlik oranını geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Büyük olasılıkla Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya konuşlandırılacak bu tür balistik füzelerin menzili içine Güney Avrupa şehirlerinin de girme ihtimali çok yüksektir. Böylece Batı Avrupa ve Türkiye bu kitlesel imha silahlarının yayılmasını önlemede önemli bir ortak çıkarı paylaşmaktadırlar.

Her ne kadar Varşova Paktı tehlikesi ortadan kalkmışsa da Türkiye Ortadoğu'daki komşularından, Yunanistan ile olan sorunlarından ve kendi içinde huzursuz olan Balkan bölgesinden kaynaklanan ciddi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir (Karaosmanoğlu, 1989, 536).

Türkiye'nin çevresindeki istikrarsızlık ve belirsizlik ortamında risk ve tehdit odakları üzerinde caydırıcı etki sağlayacak bir askerî gücün devam ettirilmesi, Ulusal Askerî Stratejinin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren krizlerde, diplomatik, ekonomik ve diğer kriz yönetimi tedbirleriyle uyumlu olarak, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü için; Türk Silâhlı Kuvvetlerinin, gerginliğin azaltılmasına, bunların silâhlı çatışmaya dönüşmesini önlemeye veya mütecavizi sınırlamaya katkıda bulunmaya hazır olması askeri stratejinin en önemli öğelerden biridir.

Devletin millî güvenlik ve dış siyasetine uygun olarak, uluslar arası kuruluşlara, ittifaklara ve ilgili devletlere askerî güç ile katkıda bulunulmasına;

askerî konulara ilişkin iş birliği, teknik yardım ve eğitim desteğinin sağlanmasına devam edilmesi kollektif güvenlik anlayışının esasını oluşturmaktadır.

Ana esasları özetle yukarıda belirtilen savunma politikası ve stratejisine uygun kuvvet yapısının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu itibari ile çok yönlü tehdide maruz Türkiye'nin, Millî Güvenlik Siyaseti'ni destekleme imkân ve kabiliyetine sahip bir askerî güce ulaşması; bu gücü, koşulların ve çağın gereksinmelerine göre sürdürülmesi ve geliştirmesi, 21'nci yüzyılda da Türkiye'nin Savunma Politikası ve Stratejisi'nin temel taşlarını oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ KESİM

TEHDİT ALGILAMALARI, GÜVENLİK ANLAYIŞINDA DEĞİŞİM VE ULUSLAR ARASI GELİŞMELERİN TÜRKİYE'YE OLASI ETKİLERİ

Soğuk Savaş sonrasında büyük bir değişim içine giren dış politika ve güvenlik anlayışları, ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül terörist saldırısı ile ABD'nin dış politika ve uluslar arası sistemi yapılandırma yönündeki iradesine ivme kazandırmıştır. 11 Eylül saldırıları, ABD'nin uzun zamandır üzerinde çalıştığı yeni güvenlik politikalarını, tamamlamasına ve uygulamaya koymasına zemin yaratmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ilk olarak NATO bünyesinde ele alınan tehdit algılaması ve güvenlik anlayışındaki değişiklikler paralelinde; genişletilmiş güvenlik anlayışını, bunu izleyen güvenlikle ilgili öncelikleri içeren kararlar, AB'ye tam üye olmayan Türkiye'nin güvenliği açısından son derece önemli kararlar niteliği kazanmıştır.

ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği harekât için başlangıçta belirtilen gerçek nedenler birbirleriyle ilişkilendirildiğinde, yakın gelecekte öncelikle Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadaki ülkelere karşı da yeni ABD askerî müdahalelerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Hemen sınırlarının ötesinde yeni savaşların işaretlerinin görüldüğü Türkiye, tüm bu olanlardan ve olabileceklerden birçok bakımdan çok derinden etkilenecektir.

Sonraki dönemde, İran ve Suriye'nin antidemokratik rejimlerini değiştirme yolunda adım atmamaları üzerine, ABD tarafından Afganistan ve Irak'a benzer bir müdahaleye maruz kalmaları halinde, doğu ve güney yanımızda sıcak çatışma alanları oluşabilecektir. Bunun da politik, ekonomik ve güvenlik açısından olumsuz etkileri olacaktır.

ABD'nin dış politika ve uluslar arası sistemi yapılandırma çabalarına hız veren 11 Eylül terörist saldırılarını izleyen dönemde yürütülen Afganistan ve Irak operasyonları, ABD'nin Türkiye'nin çıkarlarının bulunduğu ve güvenlik kapsamında önem verdiği bölgeye bizzat yerleşmesi ile sonuçlanmıştır. Orta Doğu ile başlayan

bu gelişmelerin Hazar Havzası ve Orta Asya'ya doğru yayılması da oldukça olasıdır. Türkiye'nin çıkar ve güvenlik çevresinde yer alan bu bölgelerdeki gelişmelerin dışında kalması mümkün değildir. Irak olayları bu olguyu doğrulamaktadır. Türkiye, bu gelişmelerin içinde yer almak zorunda kalacaktır. Bu durum yakın gelecekte Türkiye'nin güvenliğini ve geleceğini derinden etkileyecek önemli bir ögedir. Bu nedenle, ABD'nin Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik politikasını yakından takip etmek ve mümkün olabildiği ölçüde Türkiye'nin güvenliğine katkı sağlayacak şekilde etkilemek gerekmektedir. Aynı şekilde ABD hegemonyasına karşı durmak isteyen güç merkezlerinin de bağımsız veya müşterek uygulayacağı politikalar dikkatle izlenmeli ve bu politikalarda önalımcı tutum sergilenmelidir.

Bu kesimde Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın özellikleri ve ulusal güvenliğine yansımaları incelenecektir.

6. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK ENDİŞESİ

Soğuk Savaş’ın bitmesi ve kuzey komşusu Sovyetler Birliği’nden algıladığı tehdidin kısmen azalması, Türkiye’yi askerî olarak rahatlatmıştır. Ancak bugün, Türkiye’nin güvenliği için Soğuk Savaş döneminden çok daha istikrarsız bir ortam mevcuttur. İdeolojik kutuplaşmalar ortadan kalkarken etnik milliyetçilik, terörizm ve örgütlü suçların artması, göç, bulaşıcı hastalıklar, çevre kirliliği gibi farklı ve ilk bakışta çok önemli görülmeyen pek çok sorun tehdit algılamalarında ilk sırayı almıştır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Avrupa’daki istikrarsızlık merkezleri Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu’ya kayarken, Türkiye bu bölgelerin ortasında "cephe ülke" konumuna gelmiştir. Sovyetler Birliği’nin dağılması ile kurulan bütün yeni cumhuriyetlerde yaşanan ciddi ekonomik, politik, sosyal ve yapısal problemler, Karabağ sorunu, Gürcistan’daki çatışmalar, eski Yugoslavya’nın dağılması ve Bosna-Hersek’te ortaya çıkan istikrarsız durum, Kosova’da yaşananlar, Orta Doğu’da Filistin-İsrail anlaşmazlığı ve Körfez Savaşı sonrasında da devam eden silahlanma yarışının, Türkiye’yi çevreleyen risk ve potansiyel tehditlerden sadece bir kısmı olduğunu söylenebilir (Sander, 1994, 23).

Mart 2003 ayına ait The Washington Times dergisinde, Timothy Ash imzalı makalede Irak savaşı ile de bağlantılı olarak Türkiye’nin bölgesel durumu için şu ilginç açıklama yapılmıştır: “Şu anda Türkiye’nin çevresindeki bu karışıklıklara bakıyorum da içimden bazen Osmanlı İmparatorluğu’nu yeniden canlandırmak geliyor” (Kona, 2003, 113). Osmanlı sonrası bağımsızlığını kazanmış bütün bölgelerde bir karmaşa ortamının yaşandığı inkar edilemez bir gerçektir. Balkanlar, Orta Doğu, Kıbrıs sorunu derken; 1991 sonrası oluşan yeni dengelerde güvensizlik ve istikrarsızlık ortamına Kafkasya, Rusya ve en önemlisi de Orta Asya ülkeleri eklenince Türkiye’nin etrafı tam bir ateş çemberine dönmüştür.

Türkiye’nin etrafını çeviren bu istikrarsızlık ve belirsizliklerin, sadece Türkiye ve bölge güvenliği için değil, aynı zamanda Avrupa ve dünya güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturduğu açıktır. Bugün artık Türkiye, ABD’nin yanı sıra Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirmenin formüllerini aramakta ve bu çerçevede NATO

üyeliğinin yanı sıra AB üyeliğinin kendisine daha geniş bir hareket imkanı sağlayacağını düşünmektedir.

Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve ulusal güvenliği için algıladığı tehditler, uzun yıllar boyunca uluslar arası politikadaki faktörlerin de değişmemesi nedeniyle aynı kalmıştır. Varşova Paktı'yla beraber Doğu Bloğu'nun çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, her ülke için değişiklikler yaratmış, ama yıllardır Sovyet tehdidine karşı güvenlik politikalarını NATO merkezli oluşturan Türkiye, kendini çatışma dolu bir bölgenin tam ortasında bulmuştur. Günümüzde Kafkaslarda, Rusya'da, Afganistan'da, Orta Doğu'da yaşanan sıcak çatışmaların yanı sıra Yunanistan ve Suriye'nin saldırgan tavrı Türkiye'yi her zamankinden daha zor durumda bırakmaktadır. Bugünün Türkiye'si, bölgesindeki diğer ülkelerin hepsinden daha fazla ve çeşitli politik ilişkilere sahip olma zorunluluğu taşımaktadır.

Özellikle bugüne kadar ülkemizin stratejik ortak olarak kabul ettiği ABD'nin bölgemizde uyguladığı şekillendirme ve ulusal çıkarlarımızı tehdit eden uygulamaları, üye olduğu uluslar arası kuruluşların niyetlerinin ortaya çıkması, çevremizi çepeçevre saran risk ve belirsizlikler bir anda güvenlik endişesine düşmemize neden olmuştur.

7. YENİDÜNYA DÜZENİ GÜÇ MÜCADELESİNDE TÜRKİYE 'NİN JEOPOLİTİK KONUMU

Dünyanın 17'nci en büyük nüfusuna sahip, toprak büyüklüğü bakımından 36'ncı ve Avrupa'nın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi, BM'ye üye 188 ülke içerisinde GSMH itibarıyla 17'nci sırada bulunan Türkiye, Asya'nın doğu kıyıları, Afrika'nın güneyi ile kuzey ve güney Amerika kıtası doğu kıyıları arasında kalan eski ve yeni dünyanın tam merkezinde bulunmaktadır (HAK, 2000, 69).

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla; Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası, Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası, Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, Etnik çatışmalar yanında zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye dünyanın en büyük kara parçası olan Asya, Avrupa ve Afrika'nın, jeopolitik deyişi ile Dünya Adası'nın Menteşesi durumundadır. Aynı zamanda bu menteşe üzerine vurulmuş kilit ve bu kilidi açan anahtar değerdedir. Kuzeyi güneye, güneyi kuzeye; batıyı doğuya, doğuyu batıya açar ve kapatır. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'nun birleştiricisidir ve ayırıcısıdır (İlhan, 1999, 35).

Türkiye Avrupa ile Asya arasında en kısa yolun geçtiği doğal bir köprü konumundadır. Bu açıdan dünyanın birçok gücünün niyet ve amaçlarının sonuç olarak politikalarının yolunun üzerinde bulunmaktadır.

Türkiye Devleti, jeostratejik ve jeoekonomik olarak, son derece kilit öneme sahip bir bölgede yer almaktadır. Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmesi, Kafkaslara ve Hazar Bölgesine komşu olması, Karadeniz'i ve Akdeniz'i kontrol edebilen konumu önemini daha da artırmaktadır. Üzerinde bulunduğu coğrafya, Türkiye'ye, kendisini aynı anda hem Avrupalı, hem Asyalı, hem de Ortadoğulu hissedebilme imkanı vermektedir.

Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin tam ortasında bir sükun adasıdır. Oldukça fırtınalı bir denizde sakin bir limandır. ABD eski Dışişleri Bakanı James Baker'in dediği gibi, değişen med cezir olaylarının olduğu bir bölgede, bir istikrar gemisidir.

Türkiye, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de üzerinde ve yakın çevresinde güç dengesini etkileyecek tarzda, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarına sahne olan, hassas bir coğrafi konuma sahiptir. Aynı zamanda ABD, Rusya ve AB gibi güç odaklarının çıkarlarının yol kavşağında, politikalarının güzergahı üzerindedir (HAK, 2001, 46).

Türkiye'nin Coğrafi konumu, dünya üzerinde politik anlaşmazlıkların kesiştiği noktadadır. Türkiye, batılıların Şark Meselesi (Doğu Sorunu) olarak adlandırdıkları bir coğrafyada bulunmaktadır.

Anadolu 'nun gerek fiziki yapısı ve gerekse uygun İklimi birçok medeniyete beşiklik etmesini sağlamış, ancak tarih boyunca doğu-batı veya tersi yönde yapılan istila hareketlerine de tanıklık etmek durumunda kalmıştır. Tarih boyunca Romanlar, İskender ve Haçlı Orduları doğuya, Persler, Araplar, Moğollar ve Türkler batıya doğru istilalara girişmişler ve hep Anadolu'yu yol olarak kullanmışlardır. Asya'dan Avrupa'ya ve Afrika 'ya yapılan göçler de Anadolu üzerinden olmuştur (Yavuz, 1998, 44).

Gürcistan, Ermenistan. Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin tümü, dünyanın en önemli çekim merkezlerinden biri olan Avrupa'ya karadan gidebilmek için ekonomik ve güvenilir yol olarak Türkiye üzerinden geçmek zorundadırlar. Karadeniz ülkelerin deniz yolu ile Avrupa 'ya gidilmek istendiğinde en kısa yol yine Karadeniz ve Türk Boğazları'ndan geçen yoldur. Diğer kara ve deniz yolu alternatif güzergâhları çok uzundur, bozuktur, emniyetsizdir. İlave olarak İran, Irak, Suriye, İsrail, Ürdün, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin Avrupa ile en kısa kara yolu bağlantılar da Türkiye'den geçmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, bir neden olarak da bu yollar yüzünden Batılılar ve Ruslar tarafından parçalanmak istenmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti, bu yollar ve

yapımı tamamlanan Kerkük- Yumurtalık ve Bakü-Ceyhan petrol boru hattı yolları ile kendi jeopolitiğini yaratmıştır (HAK, 2000, 70).

Türkiye coğrafi konumu ile mevcut dünya güç merkezlerinin ve bölgesel güç merkezlerinin irtibat noktasında yer almaktadır. Bu nedenle bölgemizde meydana gelen önemli olaylar, dünya güç merkezleri ile doğrudan bağlantılıdır. Mevcut güç merkezlerinin varlıklarını korumaları, güvenliklerini sağlamaları, gelişmeleri, etkinliklerini artırmaları söz konusu olduğunda, bunlarla ilgili her olayda ve her konuda Türkiye'nin tutumu kendilerini ilgilendirir. Bu nedenle, hepsi de her önemli konuda Türkiye'nin tutumunu etkilemeye, kendi yönlerine çekmeye çalışırlar. Jeopolitik kaynaklı bu durum ülkemiz için çok yönlü ve çok ögeli bir tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye, jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hâkimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezi konumunda bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütlelerini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve Hazar bölgesine bağlanmaktadır. Doğu-Batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya ana kıtasını kuşatan stratejik yarımadalar kuşağının en önemli halkasıdır (Davutoğlu, 2001, 116).

Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye, şimdilerde Doğu Avrupa'dan Batı Çin'e kadar uzanan ve hızla gelişen bir Türk bölgesinin merkezinde yerini almıştır. Büyük Türk kuşağı, balkanlardan başlayıp Türkiye'yi, İran'ı ve Orta Asya'yı geçmekte, Rusya içlerinde Tataristan 'ı kapsamakta, Sibiryaya, Batı Çin içlerine kadar uzanmakta ve Moğolistan sınırına dayanmaktadır. Bu coğrafya içerisinde yaklaşık 200 milyon kişi yaşamakta ve bu insanlar arasında Türklük duygusu yaygındır (Özgür, 1997, 34).

Türkiye ayrıca, gelecek yüzyılda Hazar ve Orta Asya doğal kaynaklarının batıya ulaşmasında doğal bir köprü rolü üstlenmektedir. Dünya doğal enerji kaynaklarının %70'i Türkiye'nin etrafında kümelenmiştir. Hazar petrolünün batıya taşınmasını öngören ve uluslar arası toplumdan büyük destek bulan Bakü-Ceyhan

projesi, petrol nakil güzergâhı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta ve çevre korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz'e geçişi kontrol etmekte, Rusya'yı Kafkaslarda dengelemekte, hala köktendinciliğe karşı bir panzehir oluşturmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir (Brzezinski, 2000, 101).

Türkiye'nin hem doğulu, hem de batılı yönleri, üyesi olduğu uluslar arası örgütlerin çeşitliliği ile de kendini göstermektedir. Türkiye aynı anda NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİK), Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı (ECO), D-20 ve İslâm Konferansı Örgütü (İKO) üyesi olan tek devlettir.

21'nci asırda Türkiye'nin vizyonu; bölgesel zenginliklerini, entegre olma hedefi içinde olduğu Avrupa'ya taşıyan, küreselleşme olgusunu ileri götüren ve bu hareket içinde belli başlı bir rol sahibi olarak ortaya çıkan ve nihayet kalkınma ve iş birliği hamlelerinde barıştan yana ve öncü bir ülke olmaktır. Balkanlardan Orta Asya'ya kadar Türkiye'nin önünde yeni ufuklar açılmış, yepyeni iş birliği ve dayanışma imkânlarına kavuşulmuştur. Bu anlayışla Türkiye, dışarıya daha fazla açılmakta ve coğrafî uzaklığın önemli olmadığı günümüz dünyasında, Uzak Doğu'dan Lâtin Amerika'ya kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde dostlar, pazarlar ve yeni ilişki ağları aramakta, kısaca bir dünya devleti olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Türkiye, sorumluluklarının bilincinde olarak, kendisini 21'nci yüzyılda üstleneceği role hazırlamaktadır. Zira Türkiye, lâik ve demokratik rejimiyle bir model ülkedir ve bu niteliklerini 21'nci yüzyılda da korumaya devam edecektir. Ayrıca Türkiye, yeni yüzyılda çok taraflı bir ekonomik ilişkiler ağının merkezi hâline gelecektir. Öte yandan Türkiye, doğu ile batı arasında çeşitli açılardan başarıyla ifa ettiği köprü vazifesini, 21'nci yüzyılda daha etkin biçimde sürdürecektir.

8. TÜRKİYENİN JEOPOLİTİK KONUMU VE ETKİ ALANLARININ GÜVENLİK POLİTİKALARI AÇISINDAN ÖNEMİ

Ülkemizin bulunduğu coğrafya, belirsizliklerin kesiştiği ve son dönemde enerji kaynaklarını kontrol etme çabalarının hedefinde olan bölgelerin merkezinde olması nedeniyle planlanan ve uygulanan tüm faaliyetlerden etkilenmekteyiz. Bu nedenle çevremizin jeopolitik özellik ve hassasiyetlerini incelemek kaçınılmaz olmaktadır. 21'nci yüzyılın büyük oyun alanı ve mücadele bölgelerini ülkemize etkilerine göre aşağıdaki başlıklarda inceleyeceğiz.

8.1. Orta Asya Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik ve Jeopolitik Önemi

Coğrafi olarak Avrasya'da bulunan Orta Asya, batıda Hazar Denizi, doğuda Çin'in batısındaki Sincan Bölgesi, kuzeyde Turgay Platosu ve Kazakistan tepelikleri ile güneyde ise İran'ın kuzey bölgesi ve Afganistan ile çevrilmiştir. Başka bir deyişle Orta Asya Kazakistan'ın güneyini ve Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın ise tümünü kapsamaktadır. Diğer bir görüşe göre ise, Orta Asya, sadece Sovyetler Birliği'nin eski ekonomik bölgesine giren Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dan oluşmaktadır.

Sovyetler Birliğinin tarihe gömülmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile birlikte Dünyada ortaya çıkan beş çatışma bölgesinden birini oluşturan Orta Asya ve Kafkaslar, soğuk savaş döneminde hakimiyet teorilerinin ilgi odağı iken günümüzde de sahip olduğu jeopolitik konum, stratejik enerji kaynakları, dünyada egemen medeniyetlerin bulunduğu bölge olması ve gelişmiş ülkelere geniş bir pazar oluşturma özellikleri ile güç merkezlerinin mücadelelerine sahne olmaya devam etmektedir.

Orta Asya'nın işgal ettiği yer, dünyaya egemen olma açısından çok önemlidir. Kara hakimiyet teorisine göre Avrupa Rusya'sına egemen olacak büyük bir güç, Orta Asya'yı da kapsayan kalpgaha, bu bölgeye egemen olan dünya adasına, daha sonra da dünyaya egemen olabilir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine göre de; dünyaya egemen olmak için merkez bölgesini çeviren kuşağa

egemen olmak gerekir (HAK, 2004, 89). Her iki teoride de Orta Asya mutlaka elde tutulmalıdır. Mackinder ise; Orta Asya'ya daha önce egemen olan güçlerin yeterli iletişim ve ulaştırma imkânları bulunmadığı için dünya egemenliklerini gerçekleştiremediklerini belirtmektedir. Yine G. Mackinder, geleneksel jeopolitik anlamda Orta Asya'nın büyük kısmının, Sibiryaya dahil Avrasya'nın, "dünyanın kalbi", "dünya adası" denilen bölgede yerleştiğini belirtmektedir. Mackinder'e göre Avrasya, dünyanın coğrafi ve tarihi merkezidir, deniz imparatorluklarına kapalı ve zengin doğal kaynaklara sahip olan dev bir güçtür. Bütün bunlara bağlı olarak Orta Asya, her dönemde "dünya siyasetinin eksenini" olmaya mahkûmdur (Mackinder, 1904, 434).

Günümüzde kara hâkimiyetinin önemi devam etmekteyse de, açık denizlere kıyısı bulunmayan bir kara gücü mutlaka, bir denize çıkış noktası bulmalıdır. Zira bu, onun için hayati öneme sahiptir. Orta Asya'nın siyasal gücünü artırması için sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginliklerini harekete geçirmesi, buna paralel olarak bu bölgenin mutlaka dünya pazarlarına açılması gerekir, bunun için de Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin oluşturduğu "stratejik hattın" önemi hayati nitelik taşır.

Denize kıyısı olmayan ülkeler bu dezavantajı bir yolla gidermeye çalışır. Çünkü deniz bir ülkenin ekonomik olarak nefes almasına yardımcı olan bir akciğer vazifesi görür. Orta Asya'nın da akciğerleri Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'dir. Yine Prof. Brzezinski, (ABD Ulusal Güvenlik eski danışmanı) , bugün bölgede yaşanan güç mücadelesine ilişkin olarak Büyük Satranç Tahtası adlı kitabında 21 nci yüzyılda en büyük mücadelenin Asya'da yapılacağını belirterek "Avrasya, dünya egemenliği için mücadelenin yapıldığı satranç tahtasıdır" demektedir (Brzezinski, 2000, 44).

ABD'li bilim adamı Huntington; "Medeniyetler Savaşı" makalesinde " kültürleri ayıran iki fay hattı belirtmiştir (Hacısalıhoğlu, 2001, 57). Bunlardan ikincisi olan ve medeniyetler çatışmasının yaşanabileceği ileri sürülen fay hattı bu bölgede bulunmaktadır.

Bölgenin toplam yüzölçümü 5.4 milyon metrekare olup, eski Sovyetler Birliği yüzölçümünün 1/5'ini oluşturmaktadır. Kafkasya, Asya-Avrupa arasında geçiş

kanalını, Orta Asya ise bu kanalın başındaki köprü konumunu oluşturmuştur. Bu konum, Asya ülkelerini Avrupa'ya bağlamak açısından çok önemli bir geçiş yoludur. Orta Asya topraklarından Avrupa'ya ve Orta Doğu'ya kolay ve kısa yollardan ulaşılır. Orta Asya son dört yüz yıl boyunca Orta Doğu, Hindistan ve Çin arasında ticari ve kültürel bir işlev görmüştür (HAK, 1995, 45).

Dünya Adası'nın açık denizlere kıyısı bulunmayan bir kısmında yer alan Orta Asya dünyanın diğer ülkeleriyle doğrudan deniz bağlantısı kuramaz. Denizlere bölge ülkeleri ile iyi ilişkilerle ancak güneyden Hint Okyanusuna, Basra Körfezine ve güneybatıdan Akdeniz'e ulaşabilir. Bu da Afganistan, İran, Pakistan ve Türkiye ortaklığını zorunlu kılar (İlhan, 1999, 93).

Dünya siyasetinin ekseninin güney doğusunda, zengin doğal kaynaklara ve buna bağlı olarak güçlü ekonomik potansiyele sahip olan beş Orta Asya ülkesinin yerleştiği bu bölge, Batının en gelişmiş bölgeleriyle ve Doğunun en uç noktalarını da bir biriyle bağlayan geçiş koridoru niteliğinde olduğundan, bu bölgenin jeopolitik önemi gittikçe daha da artmaktadır.

Orta Asya, Hazar havzası ve Kafkasya'nın zengin doğal kaynakları ile ulaşım hatlarının kavşak noktasındadır. Avrupa, Rusya Federasyonu (RF) ve Ortadoğu ile Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Uzakdoğu'yu birleştirmekte ve bir köprü rolü oynamaktadır.

Orta Asya'nın jeopolitik önemi eskilere dayanmaktadır. 19 uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dünya petrol üretiminin beşte birini karşılamakta olan Bakü petrol bölgesi, II nci Dünya Harbi döneminde, Hitler'in Dünya hâkimiyeti stratejisinin önemli bir hedefi olmuştur. II nci Dünya Harbinden sonra ise, Sovyetler Birliği Rus toprakları içindeki Tataristan ve Sibirya'daki petrolü kullanırken, bu bölgedeki petrol kaynaklarını stratejik rezerv olarak korumuştur.

Hazar Denizi petrol rezervleri, İran körfezindekilerle aynı düzeyde olmasa da 21 inci yüzyıl için kayda değer alternatif bir enerji kaynağı olması bakımından önem taşımaktadır. 2015 yılına kadar Alaska ve Kuzey Denizi'ndeki rezervlerin tükeneceğine ilişkin tahminler ile dünya enerji tüketiminin her geçen gün artması, bu bölgedeki kaynakların önemini daha da artırmaktadır.

Orta Asya'daki yeni jeopolitik çekişme, temelde iki ögeyi içermektedir. Bunlardan birincisi, petrol ve doğal gaz kaynaklarının kontrol edilmesi, ikincisi ise petrolün Batı pazarlarına transferinde kullanılacak boru hatlarının kontrol altında tutulmasıdır.

Orta Asya'nın yeni jeopolitik rolünü belirleyen ekonomik ilginin gerisinde, enerji ve yakıt kaynakları; her şeyden önce de Kazakistan petrolü ve Türkmenistan doğal gazı vardır. Zira Orta Asya ve Kafkaslarda yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkelerden Kazakistan ve Azerbaycan petrol bakımından ve Türkmenistan da doğalgaz yönünden zengin kaynaklara sahiptir. Bu olanakları ile Orta Asya gelecek on yıl içinde dünyanın başta gelen petrol üreten bölgesi olmaya aday görünmektedir (Torumtay, 1996, 218).

Orta Asya Cumhuriyetleri'nin ekonomik potansiyeli, bölgenin zengin doğal kaynaklarının ve gelişmiş ekonomik ve bilimsel-teknik potansiyelinin bulunmasına bağlı olarak, yüksektir. Eski SSCB'deki renkli ve kıymetli madenlerin çoğu, doğal gaz, petrol, kömür, siyah maden, altın, çinko, kurşun, toplam tarım ürünlerinin ve işlenen toprakların yarısı, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin payına düşmektedir. Uygun iklim ve doğa koşullarına bağlı olarak, bölgede tarım çok gelişmiş durumdadır.

Stratejik önemi büyük olan, uranyum rezervlerinin büyük bir kısmı da Orta Asya'da bulunmaktadır. Bölgede, daha çok nükleer silah ve atom enerjisinde kullanılan uranyum madeni bulunmaktadır. Londra Uranyum Enstitüsü açıklamalarına göre, dünya keşfedilmiş uranyum rezervlerinin %25'i Kazakistan'da bulunmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetleri'nin nükleer silah bulundurmayan ülkeler olarak Nükleer Silahların yayılmasını önlemeye dair anlaşmaya taraf olduktan sonra, Kazakistan, Kırgızistan ve diğer cumhuriyetlerde bulunan büyük uranyum madenleri bugünlerde faaliyet göstermemektedir. Orta Asya'da büyük uranyum rezervlerinin bulunması, nükleer teknolojinin yüksek potansiyeli ve uzmanları, bölgenin nükleer silahın yayılmaması rejiminin devam etmesini ve güçlendirilmesini daha da arttırmaktadır.

Söz konusu coğrafya, bölge ülkelerinin olduğu kadar bölge dışı diğer bazı ülkelerinde ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Orta Asya lkeleri ile Türkiye arasında bir koridorun açılması, RF ile aramızda bir tampon bölge oluşturulması,

batının stratejik derinliğinin doğuya kaydırılması, Bakü-Ceyhan ve Orta Asya petrol ve doğal gaz boru hatları projeleri nedenleriyle bölge, Türkiye için stratejik önemi vardır.

8.2. Kafkasya Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik Ve Jeopolitik Önemi

Kafkasya, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında yaklaşık 379.880 km² yüzölçümüne sahip büyük bir alanda, Kırım'ın doğusundaki Taman Yarımadası'ndan, Bakü'nün de üzerinde bulunduğu Hazar Denizinin batısındaki Apşaran Yarımadasına kadar uzanır. Kuzey sınırında Kuban ve Kuma Nehirleri, güneyinde ise Türkiye ve İran bulunur. Kafkas dağları ile ikiye bölünen Kafkasya, kuzeyde Kuzey Kafkasya, güneyde Transkafkasya olarak adlandırılmaktadır.

Kafkasya, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında kalan coğrafi bölgedir. Denizlere olan bu sınırları ile Orta Asya'nın ve Rusya'nın denizlere çıkış noktasını oluşturmaktadır (HAK, 1995, 55).

Kafkasya bölgesinin siyasal tarihi daima fırtınalı olmuştur. Etnik çeşitlilik, bölgede oluşan büyük imparatorlukların kesişme noktasında bulunması, ihtirasları kamçılayan zengin kaynaklara sahip olması, ticaret kervanlarına olduğu kadar orduların da geçişine uygun bir coğrafya bu bölgeyi komşu ülkeler arasında sürekli bir savaş alanı haline getirmiştir. Romalılar ve Farslar, Araplar, Bizans, Osmanlı ve İran imparatorlukları Kafkasya'nın kontrolü için daima rekabet içinde olmuşlar, bu yüzden bölge sık sık el değiştirdiği gibi çok kere parçalanmış ve bölünmüştür.

Kafkasya'da insan yaşamaya başladığından beri süregelen çekişmeler ve savaşlar, özellikle Güney Kafkasya'da, sadece aktörlerin değişmesiyle günümüze kadar gelmiş ve hiç durulmamıştır. Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki bu coğrafya da beliren en önemli özellik, Kafkasya'nın; dil, din ve etnik gruplar açısından zenginliğidir. Bu durum, Kafkas halklarının kaynaşmasını önlemektedir. Ayrıca, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının varlığı, Kafkasya'yı hem jeopolitik, hem de jeostratejik açıdan dünya sahnesinde rekabet bölgesi haline getirmektedir.

Kafkasya, tarihin ilk dönemlerinden itibaren birçok istilaya uğramış bir bölgedir ve tarih içinde ayrı bir öneme sahiptir. Öncelikle Avrupa ve Asya'yı bir birinden ayıran sınır bölgesidir. Bu açıdan askeri bir önem taşımaktadır. Tarihte Asya'dan Avrupa'ya yapılmak istenen bütün askeri harekâtlar Kafkasya üzerinden yapılmıştır. Kafkasya bölgesini şekillendiren doğal sınırlar, aynı zamanda bu iki kıtanın sınırlarını oluşturur. Günümüze kadar birçok büyük devlet, sınırlarını bu coğrafyaya dayandırarak, doğal bir savunma barikatına sahip olmak istemiştir (Yalçın, 2002, 11).

Kafkasya, Avrupa Rusya'sı ve Orta Asya ile Anadolu'yu ve Orta Doğu'yu bağlar. Doğu-batı yönünde de Orta Asya'nın denizlere ulaşması mümkün en kısa ve uygun istikametteki yol üzerindedir.

Petrolün uluslararası siyasetin ilkelerini belirlemeye başladığı 20. yüzyıla kadar, Kafkasya, doğudan batıya uzanan Kürk ve İpek yolu ticaretinin ana güzergâhı olmuştur. Enerji kaynaklarının egemenliğine dayalı bir siyasi anlayışın dünya siyasetine yerleşmesiyle, Hazar havzası ve Orta Asya'dan Avrupa'ya nakledilen doğalgaz ve petrolün, enerji koridoru niteliğine bürünmesi, önemini arttırmıştır. Kafkasya'nın bir petrol havzası olmasının yanı sıra Basra Körfezi'ni de kontrol eden jeopolitik bir konuma sahip olması önemini daha da arttırmaktadır.

Kafkasya, coğrafi konumunun özelliği ve sahip olduğu stratejik kaynaklar nedeniyle evrensel güçlerinde öncelikli ilgi alanı içinde bulunmaktadır. Kafkasya sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynakları ile Orta Asya petrol ve doğal gaz yataklarının batıya gidiş yolu üzerinde olması ve aynı zamanda Orta Asya'nın en büyük ihtiyacı olan denizlere açılma zorunluluğunu da karşılayabilecek konumda nedeniyle gerek bölgeye sınır olan Rusya, İran gibi bölge ülkeleri ve gerekse bölgeye sınır olmayan Strateji Güç Merkezlerinin güç mücadelesine sahne olmaya mahkumdur.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bu bağımsızlığı değerlendirecek siyasal kurumlardan ve alt yapıdan yoksundular. Üç ülke arasında toprak ihtilafları olduğu gibi, ülkeler içerisinde yaşanan etnik grupların bir birlerine karşı tarihi husumetleri ve düşmanlıkları söz konusudur (Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler Ve Türkiye, 2000,

250). Özellikle Azerbaycan'daki ve Hazar havzasındaki petrol ve doğal gaz kaynakları bölgeyi uluslar arası rekabetin odak noktalarından biri haline getirmiştir.

Bu kapsamda ABD ve AB; kaynağın işletilmesinden, taşınması ve dağıtılmasına kadar petrol ve doğal gazın kendi egemenlikleri altında olmasına çalışmaktadırlar. Bu politika ABD ve AB için Kafkasları öncelikli ilgi alanları içine sokmaktadır.

ABD; Kafkasya'yı Orta Asya ile beraber düşünmekte ve her aşamada bölge üzerinde kontrolünü egemen kılmaya çalışmakta, böylece diğer batılı ülkelerin özellikle AB'nin çıkarlarını da koruduğunu düşünmektedir. Kafkasya'nın çok uzun süre ABD dış politikasının yakın ilgi alanı içerisinde kalacağı düşünülmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetleri, denize açılma istekleri nedeniyle Kafkasya'daki gelişmelerle ilgileneceklerdir. Kafkasları arka bahçesi olarak gören Rusya'nın, bu bölgedeki politikasını yalnızca petrol bağlı olarak görmemek gerekir. Kafkaslarda gücünü yitiren Rusya, Karadeniz'de, boğazlardan Akdeniz'e geçişte, Orta Doğuda ve Orta Asya'da da etkinliğini kaybeder. Bu bölge Rusya açısından yaşamsal önemde stratejik bir konumdadır.

Bölgeye sınır olan Türkiye açısından da Kafkaslar çok önemlidir. Öncelikle Türkiye'nin bir bölümü Kafkaslarda yer almaktadır. Doğu sınırları, bu bölgeden geçmektedir. Ayrıca, ırk ve din özellikleri ile de Türkiye'nin bağlantısı vardır. Coğrafi yakınlık, ekonomik işbirliği imkanları ve doğal kaynaklar nedeni ile Türkiye için bir ilgi alanı oluşturmaktadır ve oluşturmaya da devam edecektir.

8.3. Ortadoğu Bölgesinin Türkiye Açısından Stratejik ve Jeopolitik Önemi

Dünya petrolünün % 62'sinin üretildiği Orta Doğu yıllardır çıkar çatışmalarının odak noktası olmuştur. Coğrafi olarak Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bir kavşak noktası olan bu bölge aynı zamanda birbirinden farklı çok sayıda etnik, kültürel ve dinsel öğelerin de bir arada bulunduğu bir bölge olması itibarıyla ayrı bir özellik taşımaktadır.

Orta Doğu'yu güç odaklarının hedefi haline getiren nedenler şunlardır; üç kıtayı birleştiren kara-hava-demiryollarının düğüm noktası olması, önemli stratejik hammaddelerden birisi olan petrolün Dünya rezervinin 2/3'nin burada bulunması, petrol ve doğal gaz boru hatlarının bu bölgede yoğunlaşması ve tek tanrılı üç büyük dinin merkezinin burada olmasıdır (Kocaoğlu, 2003, 167).

Türkiye ve İsrail'in, bu bölgenin demokrasi ile idare edilen iki ülkesi olduğu şüphesizdir. Ancak demokrasinin otomatik olarak siyasal ve kurumsal istikrarı beraberinde getirdiği de söylenemez. Her iki ülkede de, demokrasi inişsiz ve çıkışsız olmaktan uzaktır ve her biri istikrarsızlık doğuran değişik faktörlerden etkilendiği gibi bölgede meydana gelen tüm olumsuz gelişmeler, doğrudan ya da dolaylı olarak bu ülkeleri çok yakından etkilemektedir.

Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın "modernleşme, Batı'ya yönelme ve uluslar arası platformda terörist devlet statüsünden kurtulma" yönünde bir politika izlemeye başlaması, Suriye'nin Batı ile olan ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olabileceğinden dolayı, Türkiye'nin Suriye için önemi daha da artacaktır. Beşşar Esad yönetiminin, Hafız Esad döneminde bölgede oluşan güç dengelerini değiştirecek bir uygulamaya gitmesi şimdilik pek mümkün gözükmesine de, Türkiye ve Yunanistan ile olan politikalarında Türkiye'den yana bir değişime yönelebileceği değerlendirilmektedir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi ve Türkiye'nin Suriye'ye ile iyi ilişkilere sahip olması, Yunanistan'ın Orta Doğu'daki hareket kabiliyetini sınırlandıracağı öngörülmektedir.

Günümüzde "Orta Doğu" adı ile "terör" sözcüğü neredeyse özdeşleşmiştir. Bunun sebebi bölgedeki tüm ülkelerde terörist örgütlerin yoğun şekilde faaliyette bulunmalarındır. Terör örgütlerine bu imkânı verenler de şüphesiz bölge ülkeleridir. Demokrasi eksikliği, çağ dışı yönetim sistemleri, ekonomik geri kalmışlık radikal akımların gelişmesine uygun bir ortam hazırlamaktadır. Ancak daha önemlisi, bazı bölge ülkelerinin terörizmi ve terörist örgütleri uluslar arası hukuku hiçe sayarak temel bir siyaset aracı olarak görmeleri ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarındır.

İran, mevcut konumu ve ilişkileri ile gerek Orta Doğu gerekse Kafkasya da güvenlik ve istikrarın belirlenmesinde kilit ülkelerden biridir. Bugün Batı'ya kapalı

rejimine rağmen dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerinden biri konumundadır. ABD'nin Orta Doğu, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz'de İsrail ve Türkiye ile işbirliği yapması karşısında İran da RF, Ermenistan ve Yunanistan ile yakın bir işbirliği içerisine girmiştir. Rusya ve İran arasında sadece ekonomik ve ticari değil, askerî alanda da yakınlaşma yaşanmaktadır. Son dönemde Rusya'nın nükleer silâh teknolojisini İran'a aktardığı basında sıkça gündeme gelmektedir. Güçlü bir Türkiye, Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs'a yönelik politikalarını etkileyebileceği gibi İran'ın Kafkaslar, Orta Doğu ve Orta Asya'daki etkinliğini de önemli ölçüde sınırlandırabilecektir. Bu nedenle Yunanistan ve İran ortak düşmanları olarak gördükleri ülkemizi, güçsüz duruma düşürmek için ülkemize yönelik terör örgütlerini her dönemde destekleye ve işbirliği yapmaya devam edecektir.

Bölgede etkili olan ve geleneksel politikasından vazgeçmeyen RF ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yaptığı silâh satışı ile hem kendisine ekonomik bakımdan avantaj sağlamayı hem de uluslar arası sahnede diplomatik ve askerî gücüne katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu yönde Rusya'nın, Kıbrıs ve Ege sorunlarında arabulucu rolü oynama imkânı bulamasa bile elde edeceği stratejik avantajı Türkiye ve Batı'ya karşı kullanma amacıyla olduğu değerlendirilmektedir. Rusya, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ilişkilerini geliştirerek Türk-Yunan uyuşmazlığının çözümünde söz sahibi olmak ve NATO müttefikleri arasında bölünmeler yaratmayı planlamaktadır. Yunanistan'ın ise Rusya ile işbirliğini geliştirerek, Türk-Yunan sorunlarına destek sağlamayı ve Rusya üzerinden Kafkaslar ile Orta Asya'ya açılmayı hedeflediği düşünülmektedir.

Tüm bu gelişmelerin ışığı altında Türkiye'nin Orta Doğu politikasının üç temel yaklaşım üzerine yapılandığı görülmektedir. Bu yaklaşımlardan birincisi; bölgeden kaynaklanan tehdit veya risk faktörlerine göre millî güvenlik ihtiyaçlarımızın karşılanmasıdır. Bu amaçla şunlar ileri sürülmüştür (Kocaoğlu, 2003, 16).

(1) Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarına yönelik bölücü terör örgütüne bölge ülkelerinden sağlanan desteğin kesilmesi,

(2) Kitle imha silâhlarının bölge genelinde kontrolünün sağlanması,

- (3) Lâik devlet düzenimizi yıkmaya yönelik dini rejim ihracının önlenmesi,
- (4) Irak'ın toprak bütünlüğünün korunarak bölgede bağımsız bir Kürt devletinin oluşumunun engellenmesi,
- (5) Sınır aşan sularla ilgili düzenlemelerin hak ve menfaatlerimize uygun şekilde yapılması,
- (6) Bölgedeki Türk azınlıkların haklarının korunması,
- (7) Komşu ülkelerin Türkiye üzerindeki bölücü emellerinden vazgeçirilmesi ve Türkiye aleyhine ittifak içine girmelerinin önlenmesi gerekmektedir.

İkinci yaklaşım; genel anlamda bölgede barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunulmasıdır. Orta Doğu'da barış ve istikrarın sağlanarak bölgede işbirliği ortamının tesisine yönelik, Orta Doğu Barış sürecinin Filistinlilerin de kabul edebileceği bir anlaşma ile sonuçlandırılması, Irak'ın toprak bütünlüğü sağlanarak demokrasi yönetimine geçmesi, Orta Doğu'da AGİT gibi bir organizasyonun oluşturulması ve bölge ülkelerinin demokrasiye yönlendirilmesi gerekmektedir.

Üçüncü ve son yaklaşım ise, bölge ülkeleri ile karşılıklı ticaret hacminin artırılması gerekmektedir (Kocaoğlu, 2003, 19). Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin siyasî ilişkileri de olumlu etkileyeceğine bir gerçektir. Bölgede genel anlamıyla bir barış tesis edildiği takdirde savaştan yeni çıkmış ve birçok yaptırıma maruz kalmış Lübnan, Irak ve Filistin gibi ülkelerin yeniden yapılandırılması ve modern hayatın unsurlarına kavuşturulması amacıyla yapılacak yatırımlarda ülkemiz, bu ülkelerle ekonomik ilişkilerin yanında siyasî ilişkilerin kurulmasına da katkı sağlayacak planlar geliştirmelidir.

8.4. Türkiye'nin Bölgesel Çıkarları Açısından Bölgenin Değerlendirilmesi

SSCB'nin dağılması sonucu Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkması Türkiye'nin ağırlığını artırma fırsatı yaratmıştır. Bugün Ülkemizde OATC'leri ile gerek dış ticaretimiz ve gerekse gelecekte sağlayacağımız kültür birliği açısından büyük ümit doğmuştur.

Putin döneminde, bölgesel bir güç olarak kendisini kabul ettirme çabaları içinde olan Rusya Federasyonu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya ilgisini yeniden öne çıkarmış, geleneksel nüfuz alanları ilkesine geri dönme çabalarını ve bu yönde baskılarını yoğunlaştırmıştır. Buna karşılık bölge ülkeleri, güçlü olmayan yönetimlerin işbaşında olması ve altyapı yetersizlikleri nedeniyle, Batı'ya ulaşamadığı gibi, iç karışıklıklar ve çatışmalar nedeniyle de Rusya'ya yakınlaşmak zorunda kalmaktadırlar

Kafkaslar ve Orta Asya'daki kökten dinci hareketler ve etnik ayrımcılıklar, bölge ülkeleri arasında potansiyel bir kriz odağı olmaya devam ettikçe Rusya'nın bölgede bulunmasının yasal dayanağını sağlayacağı görülebilmektedir.

Dikkat çeken bir diğer husus da RF' nin, İran ve Çin gibi bölge ülkelerinin yanı sıra diğer Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle karşılıklı anlaşmalar yaparak, Türkiye dahil Batı'nın Avrasya'ya girmesine mani olmak yönünde stratejik engelleme çabalarıdır. RF, Orta Asya ülkelerini aynen Kafkaslarda olduğu gibi, yakın çevresi olarak değerlendirmekte ve kontrolü altında tutma yönündeki kararlı politikalarını sürdürmektedir.

Kafkasya; Orta Asya ülkeleri ile Türkiye arasında bir koridor ve RF ile Türkiye arasında tampon bölge oluşturulması, batının stratejik derinliğinin doğuya kaydırılması, Bakü-Ceyhan ve Orta Asya petrol ve doğal gaz boru hatları projeleri nedenleriyle Türkiye için de stratejik öneme sahiptir (Davutoğlu, 2001, 124). Kafkaslar ve Orta Asya, Türkiye'nin uluslararası dış politikalarına etkisi yanında bölgedeki Türk unsurların varlığı ile iç politikasında da önemli rol oynamaktadır.

Türkiye'nin hayati ekonomik, politik ve askeri çıkarları bulunan bu bölgeden, RF'nun uzaklaştırılması, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile irtibatının geliştirilerek devam edilmesi, Kafkasya ve Orta Asya'daki ekonomik zenginliklerin Batı pazarlarına Türkiye üzerinden aktarılması ve bölgeye barış ve istikrarın gelmesi çok önemlidir.

Son dönemde ABD ile birlikte Çin'in de, Orta Asya'nın enerji kaynaklarına ulaşmaya çalışmakta olduğu ve Kazak petrolünü, enerji ihtiyacı içinde olan Doğu Asya'ya ulaştırmak için Kazakistan ile anlaştığı bilinmektedir. ABD gibi Çin de

radikal İslam'ın yayılmasını önlemeyi, Orta Asya devletlerinin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı, bu devletlerin istikrarına ve kalkınmalarına katkıda bulunmayı, sahip oldukları petrolü dünya piyasalarına ulaştırmayı ve bu ülkelerin ekonomilerini dünyaya açmayı arzulamaktadır.

Çin'in bölgedeki rolü ABD'nin bölgedeki politik amaçlarını tamamlamaktadır. Kısa ve orta vadede, dünya üzerindeki mücadelenin ABD'nin liderliğinin devam edeceği, ayrıca Avrupa Birliği, Rusya ve Çin'in de diğer önemli oyuncular durumunda olacağı, Kafkasya ve Orta Asya'da ise, stratejik mücadelenin bu güçler ile Türkiye ve İran arasında süreceği değerlendirilmektedir.

Gürcistan ve Azerbaycan'la yakın ilişkilerin artırılarak devam ettirilmesi suretiyle Kafkasya'da barış kuşağının oluşturulması, Türkiye'nin kısıtlı imkanlarını istifadesine sunduğu Gürcistan ve Azerbaycan'dan, bu desteğin karşılığının henüz görülememesi, Türkiye'nin bölgeye yönelik tutum ve politikalarını etkileyebilecek gibi görülmektedir. Ermenistan'ın Azerbaycan'da işgal ettiği topraklardan çekilmemesi, Gürcistan'ın Ahılkelek bölgesinde bağımsızlık talepleri olan Ermeni asıllı gürcü vatandaşları kışkırtarak Gürcistan'da istikrarsızlık yaratmaya çalışması ve Rus birliklerini ülkesinde buldurmaya devam etmesi Türkiye'nin Ermenistan'dan kaynaklanan kaygılarını daha da artırmaktadır.

Ancak, soğuk savaş döneminde tampon bölge olarak görülen Kafkasların bir barış kuşağı oluşturması Türkiye için son derece önemli görülmektedir. Zira Türkiye ile Türkistan arasında fiziki ilişki kurulması, gerekse kültür köprüsü oluşturması açısından Kafkasya, özellikle Azerbaycan çok değerlidir (İlhan, 1999, 88).

Hazar Denizi ise Türkiye'nin Orta Asya'ya açılmasındaki kilit deniz havzasıdır. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında Hazar Denizi konusunda Rusya karşısında gerçekleştirilecek işbirliği Türkiye'nin temel esaslarından bir olmak zorundadır. Türkiye'nin Kafkaslar-Hazar-Orta Asya bağlantı politikası üç temel taktik prensipten hareket etmek durumundadır.

(1) Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin RF içindeki statülerinin kademeli şekilde güçlendirilerek Hazar-Karadeniz bağlantısının bu cumhuriyetler üzerinden sağlamak,

(2) İran ile ideolojik gerilimlerle gölgelenen ilişkilerin dinamik ve rasyonel bir ekonomik işbirliği çerçevesinde güçlendirilerek Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki etkisini dengelemek,

(3) Orta Asya ülkeleri arasındaki her türlü ilişkileri teşvik etmek.

Bu hedeflerin kısa dönemli sorunlarla göz ardı edilmesi Sovyet İmparatorluğunun Rusya İmparatorluğu şeklinde geri dönüşüne zemin hazırlayarak Türkiye'yi Hazar Denizinden uzaklaştıracaktır (Davutoğlu, 2001b, 181).

Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesinin önündeki en büyük iki engel, Ermeni Hükümetinin ve diasporasının sözde soykırım iddialarının dünya ve Türkiye kamuoyuna kabul ettirilmesini öncelikli bir dış politika hedefi olarak benimsemesi ve Dağlık Karabağ sorunudur. Ermenistan bu politikalarına devam ettiği sürece Türkiye ile Ermenistan arasında ilişkilerin normalleşmesi mümkün görülmemektedir.

Türkiye'nin Gürcistan ile ilişkilerinde Abhazya sorunu temel güçlüğü oluşturmaktadır. Abhazya sorununa barışçı bir çözüm bulunması, Kafkasya'da istikrarın sağlanması yanı sıra, iç siyasi mülahazalar açısından da önem taşımaktadır. Türkiye'de önemli sayıdaki Abhaz ve Gürcü kökenli vatandaşların bulunması ve bunların Abhazya sorununa gösterdikleri yakın ilgi, Gürcistan ile ilişkilerde göz önüne bulundurulması gereken en önemli husustur. Gürcistan'daki gelişmeler Türkiye'nin Orta Asya ve Azerbaycan'a açılımını da etkileyecek nitelikte olduğundan, Gürcistan'daki istikrar Türkiye'nin bölgedeki uzun vadeli çıkarları açısından da önemlidir.

8.5. Türkiye'nin Enerji Politikası Açısından Bölgenin Değerlendirilmesi

Hazar bölgesine komşu, Orta Asya ülkeleri için Batıya açılan kapı konumundaki Türkiye, maden kaynakları açısından zengin olmasına rağmen

önemli petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip değildir. Sınırlı yerli üretim, Türkiye'yi önemli bir petrol ve doğal gaz ithalatçısı konumuna getirmiştir.

Türkiye toplam enerji ihtiyacının %60'ını çeşitli ülkelerden yaptığı ithalatla karşılamaktadır. Enerji ithalatında en büyük pay % 70'le petrole aittir. Bu rakam Türkiye toplam ithalatının da % 20'sini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye, toplam ihracat gelirinin % 30'luk bir bölümünü petrol ithalatı için kullanmaktadır. Türkiye'nin enerji ithalatına bağımlılığının gelecekte de artan oranda devam etmesi beklenmektedir (HAK, 1999, 79).

Enerji talebindeki önemli artış ve yerli üretimdeki belirsizlikler göz önünde bulundurulduğunda, dış enerji kaynaklarına olan bağımlılığın artan oranda devam edeceği bir kez daha görülmektedir. Yerli üretimin enerji arzındaki payının 2010'da % 30, 2020'de ise % 26 civarında olması beklenmektedir. Önümüzdeki yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye enerji tüketiminde fosil temelli yakıtlar % 80-85'lik bir yer kaplayacaktır. Petrolün ana ikamesi durumunda bulunan doğal gazın birincil enerji ve elektrik üretimindeki payının ise sırasıyla % 24 ve % 33 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir (HAK, 1999, 154).

Türkiye'de ise, petrolün 2020'de miktar olarak 2000'deki kullanıma göre iki katından fazla artmasına karşın toplam enerji tüketimi içindeki payının önemli oranda azalacağı, doğal gazın bugün % 15'ler civarında olan payının, önümüzdeki 20 yıl içinde % 25'e ulaşacağı belirtilmektedir. Fosil yakıtların toplam yüzdesi ise, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)'nce yapılan talep tahminlerine göre, 2020 yılı için % 89.3'tür. Ülkemizin petrol ve gaz alanındaki üretim ve tüketim dengelerine bakıldığında; Türkiye bugün petrol gereksiniminin % 88'ini, gaz gereksiniminin ise neredeyse tamamını yurtdışından sağlamaktadır.

Yıllık petrol ithal faturamız yaklaşık 5 milyar dolar, gaz faturamız ise yaklaşık 2,5 milyar dolardır. Mevcut petrol ve gaz rezervleri de hızla tükendiğinden ve mevcut organizasyon el yapısı ile önümüzdeki yıllarda, yerli üretimin tüketimi karşılama oranı da hızla düşecek ve dış ödemeler artacaktır. OPEC'in aldığı son kararlar (günlük petrol üretiminde 1 milyon varil kısıntı yapma), petrol fiyatlarında varil başına birkaç dolarlık artma beklenmesi de, bu durumu olumsuz etkileyecektir.

Bugün doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında Rusya Federasyonu Türkiye'nin ana arz kaynağı konumundadır. 1997 yılında Rusya Federasyonu'ndan talep edilen doğal gazın %67'si Balkan ülkeleri üzerinden boru hattı aracılığıyla Türkiye'ye giriş yaparken kalanı ise tanker taşıması yoluyla LNG olarak karşılanmıştır. LNG ithalatının bir miktarı da Cezayir'den gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin doğal gaz talebinin 2010 yılında 54 milyar m³ civarında gerçekleşmesi beklenirken, aynı yıl için kontrata bağlanmış toplam arz miktarının ise sadece 45 milyar m³ düzeyinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu önemli açığın kapatılması amacıyla değişik arz kaynakları ile görüşmeler devam etmektedir.

Türkiye sürekli enerji açığı veren petrol ve doğal gaz ithal eden ülke konumundadır. Bununla birlikte üretim ve tüketim eğrilerine bakıldığında önümüzdeki 10–15 yıllık dönemde, ekonomik ve sosyal gelişmeye paralel olarak artan enerji talebinin öz kaynaklarla karşılanması imkanı görülmemektedir. Günümüzde Türkiye'ye petrol sağlayan devletlerin başında, Suudi Arabistan, İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Libya ve Rusya Federasyonu gelmektedir. Muhtemelen 2010'lu yıllarda da bu devletler Türkiye'nin petrol ihtiyacını karşılamaya devam edeceklerdir.

Bununla beraber, Bakü-Ceyhan hattının gerçekleşmesi, Azeri ve/veya Kazak petrolünün Türkiye'ye ulaşımı diğer kaynaklara nazaran daha ucuza mal olacaktır. Stratejik bir hammadde olan enerjinin ithalinde kaynak ve ülke çeşitlenmesinin daha başka yaralarının da olacağı açıktır. Örneğin Bakü-Ceyhan hattı vasıtasıyla sağlanacak 45 milyon ton ham petrol, Libya ve İran gibi Türkiye'deki rejime karşı olduklarını açıkça beyan eden devletlere karşı Türkiye'nin hareket serbestisini daha da arttıracaktır (HAK, 1999, 155).

Türkiye'nin Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı konusunda ısrarlı politikasının bir diğer amacı da çevre emniyeti ile boğazlardaki trafiğin emniyetinin sağlanmasıdır. Hazar Havzasının yıllık üretiminin 2010 yılında 120 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Bakü-Ceyhan hattı olmaması halinde, bu kadar büyük miktarda petrolün tankerlerle Karadeniz ve Türk Boğazlarından tüketici ülkelere ulaştırılması gerekecektir. Bu taşımanın gerektireceği yoğunluktaki bir tanker trafiğinde herhangi bir kaza olması Karadeniz, Marmara, Ege Denizi ve Türk

Boğazlarında ilgili bütün devletlerin olumsuz yönde etkileneceği bir çevre kirlenmesi yaratacağı ve bölgenin çevre dengelerini tamiri mümkün olmayacak şekilde bozacağı bir gerçektir.

Türkiye'nin bu çıkarları doğrultusunda; bölgesinde enerji terminali olma iddiasında olan bir ülke olarak, enerji diplomasisinin gereklerini yerine getirdiği ve enerji diplomasisine verdiği değer ölçüsünde, bölgesindeki gücünü ve önemini artıracığı gerçeği hatırdan çıkarılmamalıdır.

9. TÜRKİYE’İN GÜVENLİK POLİTİKALARI VE TEHDİT ALGILAMALARINDA SORUN ALANLARI

Jeopolitik, dış politika ve mekânı yani coğrafyayı kapsamaktadır. Ulusal çıkar coğrafyaya bağlı olarak devletin güvenliğini, ulusal bütünlüğünün devamını ve milletin refahını kapsamaktadır. Amiral A.T. MAHAN ulusal çıkarları şöyle tanımlamaktadır; “ulusal çıkarlar, ulusal politikanın yalnız meşru değil aynı zamanda esas nedenidir. Hükümetin görevi, ulusal çıkarları gerçekleştirmektir. Ulusal hedefler ise elde edilmeleri halinde ulusal çıkarlara ulaşmayı sağlayan sonuçlardır. Ulusal politikalar bu ulusal hedefleri elde etmek amacıyla düzenlenmiş hareket tarzları ve yöntemlerdir” (Mütercimler, 2000, 88).

Türkiye jeopolitik teoriler ile olan ilişkileri açısından incelendiğinde, hiç bir teoriden bağımsız bir noktada bulunmamaktadır (Günel, 1997, 19). Gerek Brzezinski tarafından ortaya konulan Dünya teorisinde, gerekse Mackinder’in “kalpgâh teorisi” üzerinde, Türkiye coğrafyası bulunmaktadır (Brzezinski, 2000, 35). Türkiye Dünya’nın en büyük kara parçasının, “Dünya Adasının” merkez bölgesindedir. Dünya adasının menteşesi konumunda olan Türkiye, siyasî irade olarak elinde bu menteşeye vurulan kilit ve anahtarı elinde tutan devlet özelliğine sahiptir (İlhan, 1989, 56).

Bu yüzyılda da ülkemiz, güç merkezlerinin Doğu-Batı ve Kuzey-Güney doğrultusundaki hâkimiyet alanı mücadelelerinin ve enerji geçiş yollarının merkezi konumundaki ülke olma özelliğini koruyacaktır. Kuzey-Güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika’ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar), Türkiye’de kesişmektedir. Türkiye bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Orta Doğu ve Hazar bölgesine bağlayan en önemli halkadır (Davutoğlu, 2001c, 50).

Bölgesel güç özelliği gösteren, ilgi ve etki alanı geniş olan Türkiye’nin, süper güçler ve büyük devletler ile olan ilişkilerinde kendi coğrafyasının gerektirdiği dinamik, esnek ve aktif stratejileri göz önüne alması gerekmektedir. Bu amaçla ortaya konulması gereken jeopolitik değerlendirmenin güç parametreleriyle ilişkisinin kurulması gerekmektedir.

Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından etkili olduğu alanlar yakın kara havzası olarak; Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasyadır. Yakın deniz havzası olarak; Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz ve Hazar Denizi oluşturmaktadır. Yakın kıta havzası olarak; Avrupa, Kuzey Afrika ve Güney Asya ile birlikte Orta Asyadır. İç içe geçen dairesel kuşaklardan oluşan bu havzalar, Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının kademeli bir biçimde genişletilerek, uluslar arası konumunun güçlendirilmesi hedefine yönelik izlemesi gereken jeopolitik tercihlerin temelini oluşturmaktadır.

Brzezinski'nin Nisan 1997 tarihli değerlendirmesine göre Türkiye, Karadeniz bölgesini ve Rusya'yı Kafkaslar'da dengelemekte, Karadeniz'den Akdeniz'e geçişleri kontrol altında tutmakta, irticaya karşı bir panzehir görevi görmekte ve NATO için güneyde bir güven unsuru olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki istikrar ve dengelerin bozulması, Balkanlar ve kısmen Orta Doğu'da şiddetin kontrolsüz bir biçimde artmasının yanı sıra, Rusya'nın Kafkaslarda bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler üzerinde kontrol sağlamasını da kolaylaştıracaktır (Brzezinski, 2000, 50).

Yeni Dünya Düzeni'nde bölgesel bir güç ve istikrar ögesi olan Türkiye'ye önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Türkiye mevcut jeopolitik konumu, ekonomik, siyasî ve sosyal yapısı ile NATO içindeki sorumluluk ve çıkarları nedeniyle, mevcut güç merkezlerinin dolaylı ya da doğrudan etkisi altında bulunmaktadır. Bu etkiler Türkiye'ye belirli politikaları uygulamayı dikte ettirmekte ve hatta mecbur bırakmaktadır. Türkiye, istese de istemese de bu politikaları uygulamayı kabul etmek ve rolünü gerektiği gibi oynamak zorundadır. Bunlarda başarılı olduğu takdirde meydana gelecek olan değişim ve gelişmelere kısa sürede ayak uydurabilir, aksi halde ekonomik, siyasî ve sosyal çıkar alanlarında önemli kayıplara uğrayacaktır.

Bugün ulusal çıkar alanlarımız; ABD'nin ilgi ve etki alanları üzerinde ve geçiş yollarında, AB'nin ilgi ve arzu alanları üzerinde, Rusya'nın etki alanı altında ve Uzakdoğu'nun Batı yönündeki ilk durağındadır. Bütün bu güç merkezlerine ilave olarak ülkemizin ulusal çıkarlarının söz konusu olduğu; Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu karmaşık yapılarıyla riskli bölgelerdir.

Türkiye'nin bulunduğu bu coğrafyada devam eden başlıca problemleri: Balkanlar ve Kafkasya'daki çatışmalar, Orta Doğu'da devam eden Arap-İsrail çatışmaları, Irak'taki kriz ve Kürt grupların faaliyetleri, uluslar arası terörizm, kitle imha silâhlarının bölgedeki varlığı, uzun süredir çözülemeyen Kıbrıs sorununu saymak mümkündür. Ayrıca AB'nin genişlemesi, Avrupa ordusu ile ilgili sorunlar ve Yunanistan'ın emelleri, büyük güç merkezlerinin enerji politikalarını bu coğrafyada uygulama istekleri var olan sorunlara yeni ilave sorunlar eklenmesine neden olmaktadır. Bu güç merkezlerinin son girişimlerinden sonra Türkiye, bu coğrafyada büyük güçlerle adeta sınır komşusu olmuştur. Artık millî çıkarlarımızı korumak ve Büyük Atatürk'ün gösterdiği "muasır medeniyetler" seviyesine ulaşmak için daha çok komşu ile daha etkin politikalar uygulamak gerekmektedir.

Türkiye merkezi konumunu kullanarak ulusal çıkarlarını elde etmek zorundadır. Dış hatlara açılarak yeni alanlara ulaşma, şimdiye kadar Türkiye'nin etkinlikle kullanamadığı değerlendirilen alanlardır. Bu alanlarda her hangi bir devletin inisiyatifini artırması, Türkiye'nin her yönden hareket serbestisini sınırlayıcı etkilere sebep olacaktır. Böyle bir durumda, hareket serbestisi kademeli olarak daraltılacak ve merkezi konumdan çembere alınma gibi bir konuma düşebilecektir.

Türkiye, ikili dostluk ve işbirliği yaparak politik, ekonomik ve askeri çıkarları doğrultusunda stratejiler üretme gücüne sahiptir. Yine çıkarlarını doğrudan olarak etkileyen ülke ya da uluslararası kuruluşlara dönük kapsamlı politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Türkiye çıkar alanlarına yönelik uzun, kısa ve orta vadede tehdit oluşturacağı değerlendirilen olası gelişmeleri, dinamik akrabalık bağları ve tarihi ilişkilerin dışında Dünya dengelerini etkileyerek Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki devletlere lider olabilecek bir ülke konumundadır (Kongar, 1998, 511). Bu nedenle yeni yüzyılda uluslar arası alanda faaliyet gösteren diğer güç merkezlerinin dış politikalarının etkileri, ülkemizin bu politikalara karşı alabileceği tedbirler, tezin bu bölümünde ele alınacaktır.

9.1. Kafkaslardaki Gelişmelerin Türkiye'nin Millî Çıkarlarına Etkisi

Genel olarak Kafkasya'daki en köklü sorunu var olan etnik ve demografik yapı oluşturmaktadır. Kafkasya'da yaşayan 50'nin üzerindeki etnik grup dokuz Cumhuriyet/Özerk Bölgeye dağılmış durumdadır. Komünist dönemde özellikle Stalin döneminde izlenen bilinçli iskan politikaları ve oluşturulan yapay cumhuriyetlerde, öyle nüfus çeşitlilikleri oluşturulmuştur ki, Kafkasya adeta "etnik bir mayın tarlası" haline getirilmiştir. Ayrıca farklı etnik grupların bir ulusal sınır içinde birleştirilmesi (Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkes) ya da etnik toplulukların birbirlerinden ayrılması, Kafkasya'da çözümlenemeyen çatışmaların başlıca nedenini oluşturmaktadır (Yanar, 2002, 172).

Çarlık Rusya'sından itibaren Kafkasya'da uygulanan "böl ve yönet" politikasının bugün de RF tarafından izlemekte olduğu gözlenmektedir. Kuzey Kafkasya'da; Kuzey Osetya ile İnguşlar arasında, Karaçay-Malkarlılar ile Çerkeşler ve Rus Kazakları arasında, Kumuklar, Lezgiler ve Avarlar arasında etnik çatışma ve gerilim yaşanmaktadır. Çeçenistan'da halen RF'nun askeri müdahalesi bu politikanın gerçekleştirilmesi için devam etmektedir (Tavkul, 2003, 56).

Türkiye ile Kafkas devletlerinin kapsamlı işbirliğine gitmeleri için üç ortak nokta vardır. Birincisi ülkeler arasındaki tarihi ve kültürel bağların varlığıdır. İkinci ortak nokta, uluslar arası sistem ve dengelerde meydana gelen değişimler sonucunda güvenliklerini sağlamak ve ulusal çıkarlarını korumak için yeni denge arayışları içine girilmesi, birlikte hareket etmeyi gerektirmektedir. Üçüncü ortak nokta ise, ekonomik yönden işbirliğidir.

Türkiye'nin güvenliği ve ekonomik geleceği Türk dünyasına yönelik politikaların dışında, Kafkaslarla birlikte Balkanlar ve Orta Doğu ile de irtibatlıdır. (Kafkaslar, Orta Doğu Ve Avrupa Perspektifinde Türkiye'nin Önemi,1998 ,59) RF Kafkasya'yı işgal edebilmek için hem para hem de insan harcama politikasından hiçbir zaman geri kalmamaktadır.

Kafkasları ulaşım yolları bakımından Orta Asya ve RF'na rahat geçit veren bir köprü durumuna getirmek, RF ve Türkiye arasında bir güvenlik kuşağı olarak tesis etmek ve Türk ekonomisinin güçlendirilmesi için karşılıklı çıkar ilkesi

korunmak kaydı ile bölgenin ekonomik potansiyelinden yararlanmak Türkiye'nin ulusal çıkarları için çok önemlidir. Diğer yandan Kafkaslar, bölgedeki Türk unsurlarının varlığı ile iç politikamızda ayrı bir öneme sahiptir.

Kafkasya'nın giriş kapısı durumundaki Kuzey Kafkasya, bölgenin kontrolünü sağlayabilecek asıl stratejik öneme sahip olan kritik arazi kesimidir. Kuzey Kafkasya'yı elinde bulunduran güç, Güney Kafkasya üzerinde kontrol sağlamak için bir avantaj sağlar. RF ise zaten fiilen Kuzey Kafkasya'yı elinde bulundurmaya özen göstermektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesini izleyen Türkiye-RF ilişkileri Orta Asya ve Kafkasya'da "Büyük Oyun" ekseninde gelişmeye başlamış, Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan tarihi, kültürel ve etnik bağları bölgede bir rekabet algılamasına yol açmıştır. Ayrıca RF-Ermenistan ilişkilerinin Türkiye üzerinde yarattığı rahatsızlık, RF'nun PKK-KONGRA-GEL'e verdiği destek, Türkiye'nin Çeçenistan sorunundaki tutumu ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan Bağımsız cumhuriyetlere, lâiklik, demokrasi ve pazar ekonomisi konusunda Türkiye'nin örnek gösterilmesi karşılıklı ilişkileri gerginleştirici ögeler olarak ortaya çıkmıştır. Enerji kaynaklarının batıya transferinde uygulanacak yöntem ve yollar konusunda da bazı problemler bulunmaktadır. Ancak buna rağmen karşılıklı anlayış çerçevesinde gerginliklerin azaldığı, hatta bazı alanlarda başta ekonomik olmak üzere iyi ilişkiler içine girildiği saptanmaktadır. Türk iş adamlarının RF'daki düşük maliyetli yatırımları, Türkiye'nin enerji ve askerî alanlarda iyi bir alıcı olma potansiyeli, RF tarafından olumlu fırsatlar olarak değerlendirilmektedir. Kafkasların stratejik önemi, RF ve Türkiye'nin bölge sorunlarını anlaşarak halletmesini ve bölgede iki ülkenin çıkarlarına uygun olarak işbirliği yapmasını gerektirmektedir (Kuloğlu, 2003, 56).

RF'nun var olan problemleri ve ekonomik sıkıntıları yanında, askerî gücü, kültürel, ekonomik ve demokratik yapısı çerçevesinde oluşturduğu yada oluşturacağı potansiyel tehlike karşısında; Kafkasların bir "Barış Kuşağı" olarak RF ile "tampon bölge" oluşturulması Türkiye için son derece önemlidir. Bu bağlamda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması, istikrarlı bir yapıya kavuşması ve RF'nun politik-ekonomik-askerî etkisinden uzaklaştırılması, Türkiye'nin güvenliği ve ulusal çıkarları ile yakından ilgilidir.

Kafkas denkleminde, Türkiye için önemli bir diğer ülke Azerbaycan'dır. Türkiye, RF'nun bu ülkeye karşı uyguladığı politikaları yakından izlemek durumundadır. Daha önce Dağlık Karabağ konusunda açıkça Ermenistan'ı destekleyen RF, Yeni Dünya Düzeni'nin bir gereği olarak Ermenistan ve Azerbaycan arasında denge politikaları izleyerek, Türkiye ve ABD gibi ülkelerin konuya taraf olmalarının önünü kesmeye çalışmaktadır. Ermenistan ve Azerbaycan'ın çatışma ortamı içinde olmaları sonucu ortaya çıkan istikrarsız ortam; RF'nun bölgedeki nüfuzunu devam ettirmesine yol açarken, RF'nun da barışı destekler gibi görünürken iki ülkedeki milliyetçiliği dolaylı olarak alevlendirmesi, bölgede önümüzdeki dönemde herhangi bir barışın gerçekleşmesini istemediğini göstermektedir.

Son yıllarda askeri ilişkiler kapsamında Yunanistan'ın bölgedeki faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Yunanistan, Ermenistan ile mevcut ilişkileri kapsamında benzer ilişkileri Azerbaycan ile geliştirmek istemektedir. Bu ilişkilerin temel amacı Türkiye'yi bölgede siyasi, ekonomik ve askeri yönden ablukaya alarak bağımsız politikalar üretmesini engellemek ve ulusal çıkarlarını kısıtlamak amaçlanmaktadır. Bu gelişmeler dikkatle takip edilerek Azerbaycan Silâhlı Kuvvetlerinin NATO standartlarında, kendine yeterli bir yapıya kavuşması desteklenmelidir. Azerbaycan ile savunma sanayi alanında işbirliği sağlanarak karşılıklı yatırımlar plânlanmalı ve Türkiye dışındaki ülkelerin askerî girişimlerini engelleme hususunda hassas davranılmalıdır.

Şu an bölge ülkelerinin ordularında mevcut silâhların Rus yapımı silâhlar olması, RF'na bölge ülkeleri üzerinde bunu baskı aracı olarak kullanma imkânı vermektedir. Ayrıca Moskova'nın, Ermenistan ve Gürcistan'daki askerî üslerinin varlığı, Ermenistan-Türkiye sınırının RF Sınır Kuvvetleri tarafından korunması ve Ermenistan'ın Azerbaycan ve Gürcistan'ın katılmadığı Ortak Güvenlik Anlaşmasına katılması RF'nun gelecek dönemde bölge üzerindeki politikalarını uygulamak için uygun ortamlar sağlamaktadır. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü olarak adlandırılan bu yeni yaklaşımın, Varşova Pakti'nin yeni bir şekli olup olmayacağı önemli değildir. Açık olan, Moskova'nın zayıf devletleri bu zorlayıcı güçle, etkin olarak koruyamasa da, tehdit etmeyi plânladığı değerlendirilmektedir.

Afganistan Harekâtı sonrası, Orta Asya'da ABD'nin önemli üsler almasına göz yuman RF, şimdi de aynı sürecin Güney Kafkasya'da ve bu defa Türkiye lehine devam ettiğini görmektedir. Gürcistan'da RF'nun boşalttığı bazı üslerin Türkiye tarafından doldurulması ve Gürcistan liderinin Abhazya'ya Türk askerinin de içerisinde bulunacağı yeni bir barış gücü istemesi, RF'nun bölgedeki politikalarını zayıflatmaktadır.

RF'nun Kafkas politikasının temel yaklaşımını belirleyen ve 1993 yılında açıklanan "Yakın Çevre Doktrininde" bölgenin güvenliğinden ve istikrarından sorumlu olan ve bölgeye müdahale hakkı bulunan tek devletin RF olduğu belirtilmiştir. Yakın Çevre Doktrini, SSCB'nin dağılmasına rağmen RF'nun yayılmacılığa son vermeyeceğini ve geleneksel politikalarını yeni dönemde de değiştirmeyeceğini göstermektedir.

Başkan Putin, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile ilişkilerin dış politikada öncelikli yere sahip olduğunu, bu ülkelerle tarihi, kültürel ve ekonomik bağları bulunduğunu ve bölgenin RF'nun arka bahçesi olduğunu vurgulamaktadır. Güney Kafkasya'ya hâkim olmadıkça Kuzey Kafkasya'ya hâkim olamayacağını ve kendi iç istikrarını sağlayamayacağına inanan Putin, bölgedeki sorunların çözümü için RF önderliğinde RF, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'dan teşkil edilen "Kafkasya Dörtlüsü" oluşumuna büyük önem vererek; bu sayede bölgedeki gelişmeleri RF'nun kontrolünde tutmaya ve diğer ülkeleri engellemeye çalışmaktadır.

Son dönemde bölgede bir diğer önemli aktör olan ABD, Kafkasya'da Gürcistan'la başlayan ve kısa zamanda Azerbaycan ve Ermenistan'a da yayılan bir siyaset izlemektedir. Azerbaycan'a sivil ve askeri ABD yardımlarında önemli bir artış kaydedilirken, Ermenistan'a da askerî yardımlarda bulunulmuş ancak Ermenistan'a Amerikan askeri sokulmamıştır. Orta Asya'daki geri çekilişin aksine, RF'nun Kafkasya'daki hızlı Amerikan hamlelerinin ilk şokunu atlatması uzun sürmemiştir. Rusya, ABD'nin bölgeye gelmesinden sonra gittikçe erozyona uğrayan etkisini güçlendirmek için, Rus üslerinin kapatılmasını isteyen ve NATO'ya girmek istediğini ilân eden Gürcistan'a gözdağı vererek, bu sayede Kafkasya'da ABD varlığının yayılmasının önünü kesmeye çalışmaktadır. Bu durum RF ve

ABD'nin, yakın gelecekte Kafkasya'da açıkça ortaya koyacakları bir nüfuz mücadelesine hazırlandıklarını göstermektedir.

ABD bölgedeki enerji kaynaklarını dünya pazarlarına emniyetli bir şekilde ulaştırılmasını sağlayarak, Orta Doğu petrollerine alternatif yaratmaya çalışmaktadır. RF'nun etnik grupları kullanmak suretiyle bölgede egemen olma politikasına karşılık, ABD bağımsızlık ve radikal dinci hareketlere karşı bölge ülkelerine destek vererek, bölgede diğer güçlerin etkinlik mücadelesine başarı fırsatı vermemeyi plânlamaktadır.

9.1.1. Çeçenistan Sorunu

Çeçenistan Sovyetler Birliği'nin sona erdiği 1991 yılında bağımsızlığını ilân etmiş ve RF, 1994 yılında Çeçenistan'a karşı ilk askeri harekâtı başlatmıştır. Aslında bu askeri harekâtın nedeni; Çeçenistan'ın ekonomik, askerî ve transit konumu olmuştur. RF açısından büyük önem taşıyan Çeçenistan'ın stratejik konumu, müdahale kararının alınmasında etkili olmuştur. Diğer bir neden de; Çeçenistan'da başlayan bağımsızlık girişimlerinin başarılı olması halinde, RF'nun diğer bölgelerinde de benzer isteklerin gündeme gelmesinden duyulan korkudur.

31 Aralık 1999 tarihinde Devlet Başkan Vekili olarak yemin eden Putin, 1999'un Ağustos ve Eylül aylarında Moskova'da meydana gelen bombalama olaylarından Çeçenistan'ı sorumlu tutmuş ve Çeçen Lider Şamil Basayev'in Dağıstan'a saldırısı, ikinci harekâtın başlamasına zemin hazırlamıştır. Ancak asıl amaç; "hem stratejik hem de tarihi nedenlerle RF'nun kendi yaşam alanı olarak gördüğü Kuzey Kafkasya'da, Rus kontrolü dışında gelişebilecek bağımsızlık hareketlerinin önüne geçebilmektir. Bu sayede Bakü'den Novorosiski'ye uzanan petrol boru hattının kontrolünü elinde tutmak, Orta Asya'dan Batı'ya uzanacak petrol ve doğal gaz boru hatları üzerinde yeniden söz sahibi olabilmektir" (Kanpolat, 2001, 169).

23 Ekim 2002'de Moskova'da Çeçen kökenli silâhlı eylemciler bir tiyatrodaki büyük çapta bir rehin alma eylemi gerçekleştirmiştir. Bu çatışmada 50 silâhlı Çeçenin yaklaşık 700 kişiyi rehin alması ve yaklaşık 200 sivilin hayatını

kaybetmesi, unutturulmaya çalışılan bir savaşı tüm canlılığı ile Rus ve dünya gündemine yeniden hatırlatmıştır. Uluslar arası kamuoyunun dikkatlerinin yeniden Çeçenistan'a dönmesini sağlayan bu olay sonrasında RF Çeçenistan'da askerî operasyonlarını artırmıştır. Oysa Putin 18 Nisan 2002'de Rus halkına ve tüm Dünya'ya yaptığı açıklamada Çeçenistan'da yürütülen anti-terörist operasyonun, askeri aşamasının bittiğini ve politik aşamaya geçildiğini, bu aşama kapsamında Çeçenistan'ın Rus politik ve hukuksal altyapısına yeniden uyumunun hedeflendiğini açıklamıştır. Ancak aradan geçen yaklaşık iki seneye rağmen, Çeçenistan'da çatışmalar ne sona ermiş ne de çözüm getirilebilmiştir (Ekici, 2002, 13).

RF'nun Çeçenistan'a müdahalesi ve sonraki gelişmeler Türkiye'yi meselenin tam ortasına çekmiştir. Türkiye'yi Çeçenistan sorunu ile ilgilenmeye zorlayan başlıca nedenler şunlardır: Türkiye'nin Kafkas halklarına etnik ve kültürel tarihi bağları vardır. Türkiye'deki Kafkas kökenli vatandaşlara karşı devletin sorumluluklarını, radikal siyasi guruplar kendi amaçları doğrultusunda istismar etmektedir. Kafkasya'da RF'nun ekonomik, siyasi ve askeri açılardan güçlenmesi ihtimali, Türkiye'nin doğu sınırlarının güvenliğini ve Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini tehdit ederken Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının engellenmesi ihtimalini de beraberinde getirmektedir.

9.1.2. Dağlık Karabağ Sorunu

Uzun bir geçmişi bulunan Dağlık Karabağ sorunu, SSCB'nin dağılmasına giden süreçte Ermenistan'ın, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin dağlık kısmına yönelik iddiaları ile yeniden ortaya çıkmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru başlayan küçük çaplı çatışmalar, 1990'ların başında tam anlamıyla savaşa dönüşmüştür. 1992 yılı ortalarına kadar Ermenistan silâhlı güçleri bazen küçük operasyonlarla bazen de Hocalı soykırımında olduğu gibi büyük saldırılarla Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin önemli bir kısmını işgal etmiştir. Yaklaşık altı yıl süren çatışmaların ardından, ateşkesin imzalandığı 1994 Mayıs ayına gelinceye kadar, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin dağlık kısmının tamamı, bunun yanında yedi ilçesi daha Ermenistan silâhlı güçleri tarafından işgal edilmiştir. Savaş sırasında

RF ve Batı'nın maddi ve manevi desteğini eksik etmediği Ermenistan komşusu İran'ın da her türlü desteğini almıştır. 1994'de imzalanan Ateşkes Anlaşması ile birlikte sorunun kısa sürede çözümlenebileceğine ilişkin umutlar ortaya çıkmışsa da, günümüzde Ermenistan hâlen Azerbaycan'ın %20'lik toprağını işgal altında bulundurmaktadır.

Türkiye soruna AGİT çerçevesinde çözüm bulunmasını istemekte ve kabul edilebilir bir çözüm için Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması, Ermeni birliklerinin işgal altında tuttuğu Azeri topraklarından geri çekilmesi ve mültecilerin yurtlarına dönmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak Ermenistan Türkiye'nin konuya taraf olmasını istemezken her fırsatta sözde soykırım bahaneleri ile ülkemize karşı uluslar arası alanda baskılar uygulanmasını sağlarken dolaylı yoldan da Karabağ konusunda taraf olmamızı engellemek için sadece RF'nun arabuluculuk girişimlerini kabul etmektedir.

9.1.3. Abhazya Sorunu

Abhazya sorununun temelinde Gürcistan sınırları içinde bulunan Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olma isteği yatmaktadır. SSCB'nin dağılma sürecinde Abhazya, Gürcistan'dan bağımsızlık istemeye başlamış ve %46'sını Gürcülerin, %18'ini Abhazların oluşturduğu bölgede etnik çatışmalar başlamıştır. Çatışmalar sonucu nüfusun çoğunluğuna sahip olan Gürcülerin büyük bir bölümü Abhazya'dan kaçmak zorunda kalarak yerlerine Abhaz asıllılar yerleştirilmiştir. Tarafların talebi üzerine Haziran 1994'de Gürcistan ve Abhazya'yı bölen İnguri Nehri civarında kurulan güvenlik bölgesine sadece Rus askerlerinden oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT) Barış Gücü askeri yerleştirilmiştir.

Günümüzde Abhazya Özerk Cumhuriyeti, RF'nun desteği ile bağımsız bir devlet gibi davranmaktadır. Rusya, Gürcü Abhaz anlaşmazlığını Abhazlar yanında yer alarak Gürcistan üzerinde bir politik baskı ögesi olarak kullanmayı plânlamaktadır. RF-Gürcistan arasındaki sorunlardan bir diğeri de Abhazya'ya konuşlandırılan BDT Barış Gücü oluşturmaktadır. Rusya bu kuvvetlerin bölgeden

ayrılmasını isteyen Gürcistan'a karşı baskı yaparak görev süresini her defasında uzattırmakta ve arabulucu konumunu muhafaza etmek istemektedir.

Türkiye, Abhazya uyuşmazlığında başından itibaren Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve sınırların değişmezliği ilkelerinin önemini vurgulamıştır. Uyuşmazlığın insan haklarına saygı temelinde karşılıklı görüşmelerle çözümü yönünde görüşlerini belirtmiştir. Ülkemizde önemli sayıda Abhaz ve Gürcü kökenli vatandaşımızın bulunması, Abhazya sorununda göz önüne alınması gereken bir iç öge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Esnek bir federasyon şeklinde de olsa Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasının, hem Kafkasların istikrarı hem de Gürcülerin ve Abhazların uzun vadeli çıkarları açısından daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bölgede meydana gelecek çatışmaların sonunda, ülkemize doğru yaşanabilecek büyük göç hareketleri ve ülkemizde yaşayan Gürcü ve Abhaz vatandaşlarımızın konuya hassasiyetleri, ülkemizin de konuya üçüncü bir taraf olarak katılmak zorunda kalmasına sebep olacak etkenler olduğu değerlendirilmektedir.

9.1.4. Ermenistan ile İlgili Sorunlar

Türkiye'nin Kafkaslarda en çok sorun yaşadığı ülke olan Ermenistan, kendi siyasi emelleri için zaten karmaşık olan Kafkasların çok ögeli yapısına dış ögeleri çekmeyi, ulusal politikasının bir ilkesi haline getirerek Türkiye'yi özellikle Batılı devletlerle karşı karşıya getirmek istemektedir.

Türkiye'den sözde soykırım ve toprak talebine kadar uzanan iddiaları olan ve Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan, RF ile stratejik seviyede işbirliği yaparak kendisini güçlü hissetmek istemektedir. Bu amaçla Ermenistan toprakları içindeki Rus kuvvetlerinin varlığı ve bu kuvvetlerin Gürcistan'daki üslerden tahliye edilen bazı silâh ve araçlarla takviye edilerek Türkiye sınırına yerleştirilmesi, Türkiye'ye karşı bir tehdit algılamasına neden olmaktadır.

Rusya stratejik müttefiki olan Ermenistan'ı kullanarak Kafkaslarda Rus üstünlüğünü devam ettirme gayreti içindedir. Ayrıca Kuzey Kafkasya'dan

Ermenistan'a silâh aktararak, Güney Kafkasya'yı elinde bulundurmanın anahtarı olarak gördüğü Ermenistan'ı kendi yanında tutmaya çalışmaktadır. (Köni,2001,86)

Daha önce Dağlık Karabağ konusunda açıkça Ermenistan'ı destekleyen Rusya'nın, Ermenistan ve Azerbaycan arasında denge politikaları izleyerek; Türkiye ve ABD gibi ülkelerin konuya müdahil olmalarının önünü kesmeye çalışmakta böylece Azerbaycan üzerinde etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Ermenistan ve Azerbaycan'ın çatışma ortamı içinde olması sonucu ortaya çıkan istikrarsız ortamda, RF bölgedeki nüfuzunu devam ettirmek için barışı destekler gibi görünmekte ancak iki ülkedeki milliyetçiliği de dolaylı olarak alevlendirerek sorunu çıkmaza sokmaya çalışmaktadır.

Türkiye birçok kez Ermenistan ile iyi ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Ancak her defasında beklediği karşılığı bulamamıştır. Ermenistan ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi Türkiye'nin ekonomik çıkarlarına uygun olabilir, fakat bu çıkarlar ile Azerbaycan'daki uzun vadeli çıkarlarımız teraziye konulduğunda, Azerbaycan'la ilişkilerin daha ağır basacağı kuşkusuzdur. Türkiye'nin Ermenistan'a değil Ermenistan'ın Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Bu durumda Türkiye, Ermenistan'a uyguladığı etkisizleştirme politikalarına devam etmeli ve Kafkaslarda etkisini artırmak suretiyle Dağlık Karabağ sorununun uluslar arası ortamda Azerbaycan lehine çözülmesi için gayret sarf etmelidir.

Kafkaslarda Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan ile farklı sorunlar yaşayan Ermenistan, İran ile ilişkilerini her geçen gün geliştirmektedir. Ermenistan, Türkiye sınırının kapalı olması nedeniyle yaşadığı sıkıntıları İran üzerinden gidermeye çalışmaktadır. ABD'deki ve bazı güçlü ülkelerdeki Ermeni lobisi örtülü de olsa İran'a destek sağlamaktadır. İran ise kendi ülkesinde yaşayan Azerilerin, Azerbaycan ile birleşme yönündeki istekleri nedeniyle Ermenistan'ı bu ülkeye karşı zayıflatıcı öge olarak kullanmak istemektedir. Bu yaklaşımın etkisi Azeri-Ermeni sorunlarında yakından hissedilmektedir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan projesine karşı İran, Ermenistan doğalgaz boru hattı projesi ile karşılık vermek istemektedir. Bölgede giderek güçlenen Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan üçlüsünün karşısında İran-Ermenistan-RF üçlüsünün önümüzdeki dönemde işbirliğini daha çok geliştireceği değerlendirilmektedir. İran-

Ermenistan ilişkilerinin bir diğere boyutu da Türkiye'yi yakından ilgilendiren PKK-KONGRE-GEL sorunu oluşturmaktadır. Ermenistan bu örgüte silâh sağlamakta, AB ve Rusya'dan gönderilen teröristleri Ermenistan üzerinden İran'a geçirmektedir (Aslanlı, 2004, 19).

9.1.5. Gürcistan ve Güney Osetya Sorunu

Osetya coğrafi olarak Kafkas sıradağları tarafından, siyasî olarak da bu bölgeyi ele geçiren Rus çarlarının ülkenin güneyini Gürcistan yönetimine sokmalarından beri bölünmüş bir durumdadır. SSCB, Osetya'yı ikiye ayırarak bir bölümünü Güney Osetya Özerk Bölgesi adıyla 20 Nisan 1922'de Gürcistan'a, diğere bölümünü Kuzey Osetya Bölgesi adıyla 7 Temmuz 1925'te SSCB'ye bağlamıştır. Kuzey Osetya Özerk Bölgesi 5 Aralık 1936 yılında Özerk Cumhuriyet statüsüne yükseltilmiştir.

Rusya hem Gürcistan-Abhazya hem de Gürcistan-Güney Osetya anlaşmazlıklarını ve Pankisi Vadisi'nde Çeçen teröristlerin bulunduğu iddialarını kullanarak bu bölgelerdeki BDT Barış Gücü birliklerinin ve (Türkiye'nin güvenliği ile doğrudan ilgili) Batum ile Ahılkelek'deki Rus üslerinin varlığını devam ettirmek istemektedir. Böylece RF bu çatışma noktalarını kullanarak, Gürcistan'ın Batı ile bütünleşme gayretlerine engel olmayı amaçlamaktadır.

Türkiye; Gürcistan-Abhazya ve Gürcistan-Güney Osetya uyuşmazlığının Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne bağlı kalınarak sınırların değişmezliği ve uyuşmazlığın insan haklarına saygı temelinde diyalogla çözümünü her zaman desteklemektedir. Çünkü Türkiye ile RF arasında Gürcistan'ın bir tampon bölge olarak kalması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye, Gürcistan'ın güvenlik endişelerinin giderilmesine katkıda bulunmakta ve bu yönde askerî alanda çabalarını sürdürmektedir. Türkiye bu anlayış içerisinde Kafkas ülkelerinin AGİT prensiplerine dayalı olarak, Balkanlar'dakine benzer bir şekilde "Kafkasya İstikrar Paktı" çerçevesinde bir araya gelmeleri düşüncesini savunmaktadır. Ancak şu da bir gerçektir; Türkiye'nin

bu politikasını plânladığı şekilde uygulayabilmesi için, Rus askerî varlığının Güney Kafkasya'dan kaldırılması gerekmektedir.

ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına yönelik desteğini Rus baskılarına karşı her fırsatta dile getirmiştir. Gürcistan ordusunun yeniden yapılandırılmasında Türkiye ile birlikte ABD önemli bir rol oynamaktadır. ABD'li askerî uzmanlarca Mart 2002'de Gürcistan birliklerinin terörizme karşı eğitimlerine başlanmıştır. Orta Asya'da ABD üslerinin açılmasına sessiz kalan RF, Gürcistan ile Türkiye ve ABD arasında gelişen bu işbirliğini kendi çıkar alanına müdahale olarak değerlendirmektedir.

Geleceğin en önemli petrol geçiş güzergâhlarından birisi olan Gürcistan, Hazar petrol ve doğal gazını Batı pazarlarına aktarmada önemli bir üs olacaktır. RF petrolün kendi kontrolü dışında batıya sevkiyatını engellemek için Gürcistan'daki iç sorunları kullanmaya, Azeri-Ermeni anlaşmazlığının çözümünü engellemeye ve bölgede güvenlik sorunları çıkarmaya devam edecektir. Bu nedenle Kafkaslarla tarihi, kültürel ve ekonomik bağları bulunan ülkemizin bölgede sorunların çözümünde etkin bir rol oynaması gerekmektedir.

9.1.6. Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Paylaşımı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının Geleceği

Sovyetler Birliği döneminde Hazar Denizi, İran İslam Cumhuriyeti ile SSCB'nin ortak denizi veya gölü durumunda idi. Hazar, 1992'den sonra iki değil beş ülke (RF, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve İran) arasında paylaşılması sorunu ile karşılaşmıştır. Komşu ülkeler uluslar arası hukuk açısından Hazar'ın gölmü, deniz mi olduğu tartışmasında son on yılda bir uzlaşmaya varamamışlardır. Sınırları belirlenmeyen bir suda hak iddia etmek ise ciddi hukukî sorunlar doğurmuştur. Örneğin Azerbaycan ile Türkmenistan Hazar denizinde kıyı dışında "off-shore" petrol aramalarında birbirleriyle sürtüşmeye girmiştir. Hazar'ın statüsünün belirlenmemesi, Hazar altından petrol ve doğal gaz boru hatlarını geçirme konusunu da baltalamaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı gerçekleştiğinde Kazakistan da petrolünü Rusya'ya muhtaç olmadan dış ülkelere

ihraç etme şansını yakalayabilecektir. Aynı şekilde Türkmenistan Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına paralel döşenecek bir doğal gaz boru hattı ile aynı imkâna kavuşabilecektir. Halen doğal gazının büyük bir kısmını Rusya'ya ya da onun aracılığıyla Ukrayna'ya satmakla yetinmektedir. Hazar konusundaki çözümsüzlük, Rusya ile İran'ın çıkarlarına uygun düşmektedir. Rusya bu sayede gerek Azerbaycan gerekse Kazakistan petrolünü kendi toprakları üzerinden Batı'ya sevk etme olanağına elinde tutmaktadır. İran şayet ABD'nin bu konudaki ambargosundan kurtulursa, Türkmenistan doğal gazını dünya pazarlarına sevk edecek tek ülke konumuna gelme hesabını yapmaktadır (Bocotoğlu, 1998, 49).

Orta Doğu'ya petrol alanında alternatif bölge olarak ortaya çıkan Hazar Havzası, sahip olduğu büyük petrol rezervleriyle Dünya'nın dikkatini çekmektedir. Amerikalı uzmanların elde ettikleri bilgilere göre; Azerbaycan ve Kazakistan kıyılarının dışında Kazakistan'ın bu denize yakın Tengiz bölgesinde ve Azerbaycan kıyılarında toplam 200 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. Bu Hazar Denizi'ndeki petrol rezervinin %80'i anlamına gelmektedir. Dünya'daki petrol rezervlerinin %50'sini oluşturan Körfez petrolerinden sonra, Hazar petroleri %17 oranıyla ikinci sırada gelmektedir. Ayrıca Türkmenistan bu bölgede Dünya'nın beşinci büyük doğalgaz rezervine sahiptir (Soysal, 1998, 19).

Bölgedeki petrolün yeryüzüne çıkarılması kadar, bu petrolün batıya güvenlik içinde taşınması da bir o kadar önemli hale gelmiştir. Petrolü üretmek kadar petrolün musluğuna sahip olmak ve petrolün dağıtımında son noktayı kontrol etmek, ülkelere büyük bir stratejik avantaj sağlamaktadır. Bugün Kafkasya'da sorunların temelinde bu enerji kaynaklarının sevk edileceği güzergâhın belirlenmesi yatmaktadır. ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Kafkasya'ya gösterdikleri hassasiyet, Hazar petrolerinin işlenmesi ve nakledilmesine bağlı olan bu stratejik ilgiden kaynaklanmaktadır.

Rusya, Hazar Havzası petrol ve doğalgaz kaynaklarının kendi kontrolü dışında Batı'ya sevkini engellemek için Gürcü-Oset, Gürcü-Abhaz, Azeri-Ermeni çatışmalarını kullanmak istemektedir. Türkiye için stratejik açıdan önemli olan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattını, kendi etkinliğini kırmaya yönelik ciddi bir tehdit olarak algılamaktadır. Azeri petrolünün Bakü-Tiflis-Ceyhan yolu ile değil, Bakü-

Novorosiski hattından nakledilmesi için, Bakü-Tiflis-Ceyhan'a karşı gelecekte de muhalefetini sürdürmesi, hattın ekonomik ve güvenlik endişeleri nedeniyle işlerlik kazanmasını engellenmesi gibi girişimlerde bulunması, önümüzdeki dönemlerde de devam edecektir.

Enerji sıkıntısı çeken Türkiye'yi bölgede en çok ilgilendiren hususların başında hiç şüphesiz Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının gerçekleştirilmesi gelmektedir. 1730 km. olan bu hattın 465 km'si Azerbaycan, 255 km'si Gürcistan ve 1010 km'si Türkiye'den geçmektedir. Şu an Rusya'dan gelen doğal gazla bağımlı olan ve Mavi Akım Projesi ile de bu bağımlılıktan kurtulamayacak olan Türkiye için Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının hayata geçirilmesi RF'na olan bağımlılığını ortadan kaldıracaktır

RF'nun Hazar Havzası petrol ve doğalgazının Bakü-Novorosiski boru hattı üzerinden taşınmasını ve kapasitesinin artırılmasını istemesinde asıl amaç; petrolün vanasını kendi kontrolünde tutma arzusu yatar. Mevcut hattın yerine daha pahalı yeni hatların inşa edilmesinin ekonomik olmayacağı yönündeki ısrarlarını sürdürmekte, böylece Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinin ve gelecekte planlanan paralel projelerin hayata geçirilmesini de engellemek istemektedir.

Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin gaz ve petrol ihracat hatları Bakü-Supsa erken petrol boru hattı hariç, halen RF üzerinden geçmektedir. Bu durum RF'na önemli siyasî avantaj sağlamakta, istenmeyen politik gelişmeler olduğunda "teknik nedenlerle" hatların kesilmesini sağlayarak, üretici ülkeleri bunu daima göz önünde bulundurarak davranmak zorunda bırakmaktadır. Doğal olarak RF bu gücün hiçbir zaman elinden çıkmasını istememektedir. BTC petrol boru hattının temelini atılmasıyla birlikte konuyla ilgili hemen hemen bütün çevrelerce boru hattı etrafında yaklaşık on yıldır dönen büyük oyununun ve mücadelenin artık sona erdiği yorumları yapılmıştır. Ancak RF, her ortamda BTC'ye karşı muhalefetini sürdüreceğinin ve hattın işlerlik kazanmasına engel olmaya çalışacağına işaretlerini vermektedir.

Türkiye kendisine stratejik avantaj sağlayacak olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı projesine büyük önem vermektedir. 18 Eylül 2002 tarihinde Bakü'de Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev

ve Gürcistan Devlet Başkanı Shevardnadze BTC ham petrol boru hattının temel atma töreninde bir araya gelmişlerdir. Boru hattının temel atma törenine katılan ABD Enerji Bakanı Spencer Abraham, bu boru hattının Dünya'nın en önemli boru hattı projesi olduğunu vurgularken, proje sayesinde Hazar petrollerinin ilk defa RF'nun devre dışı bırakılarak ihraç edilmesi açısından da ayrıca önemli olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur (Sezgin, 2002, 15).

BTC ham petrol boru hattı, hem petrol sektöründe tarihi dönüm noktalarından biridir, hem de Doğu-Batı enerji koridorunun yaşama geçirilmesi yönünde önemli bir adımdır. BTC'nin verimli işletilebilmesi için Azerbaycan petrolünün dışında, Kazakistan petrolünün de bu hatta mutlaka eklenmesi gerekmektedir. Ancak Kazakistan'daki en büyük petrol sahası olan Tengiz sahasından çıkarılan petrolün tamamının CPC (Caspian Pipeline Consortium) ham petrol boru hattı ile RF'nun Kuzeybatı Kafkasya'da bulunan Novorosiski limanına aktarılması, BTC'nin önündeki en büyük engeldir. CPC hattı ilk aşamada 26 milyon ton, ikinci aşama da ise 72 milyon ton Kazakistan petrolünü Karadeniz'e taşıyacaktır.

Bölgede enerji kaynaklarının naklinde yaşanan bir diğer sorun ise Türk Boğazları'nın güvenliğidir. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından yılda 65–70 milyon ton petrol taşınmaktadır. Türkiye bu rakamların tavan olduğunu daha fazla miktarda taşıma yapılmasının çevre açısından büyük riskler getireceğini açıklamaktadır. RF boğazların durumunu dikkate alarak alternatif hatlar aramaya başlamıştır. RF petrolün kuzey güzergâhı ile Novorosiski'ye oradan da Bulgaristan'ın Burgaz limanına ve boru hatlarıyla Yunanistan'ın Aleksandropolis şehrine nakledilmesinin daha ekonomik olduğunu, böylece petrolün boğazlardan geçmeyeceğini ileri sürmektedir (Kanbolat, 2002, 13). Ancak RF Başbakanı Mikhail Kasyanov, 30 Nisan 2003'de Türkiye'nin boğazlardan geçişte petrol tankerlerine uygulamaya başladığı kısıtlamaları eleştirerek, Türkiye'nin endişelerini anladıklarını ancak böyle bir kararın tek taraflı alınmayacağını ve Türk tarafı ile konuyu detaylı olarak görüşmesi için Dışişleri Bakanlığına talimat verdiğini açıklamıştır.

Kafkasya'da bir diğere önemli aktör olan ABD varlığının ana nedeni; bölgeyi kontrol altında tutmak ve Orta Asya'daki hâkimiyetini besleyecek güvenilir bir ortama sahip olmaktır. ABD Dışışleri Bakan Vekili Strobe Talbott'un Johns Hopkins Üniversitesiindeki yaptığı bir konuşmada: "200 milyar varillik petrol rezervine sahip Hazar Havzası, ABD açısından hayati çıkar bölgesidir. Dünyanın 21'inci yüzyıldaki bu enerji deposu, Rus hegemonyasına bırakılamaz. ABD olarak Bakü-Ceyhan Boru Hattını destekliyoruz" (Kafkaslarda Türkiye ve ABD İşbirliği, 2000, 175) diyerek bölgedeki enerji kaynakları ve BTC'ye yönelik politikalarını açıklamaktadır.

9.1.7. Doğal Gaz Anlaşmaları ile İlgili Sorunlar

Petrol ve doğal gaz bakımından yeterli kaynağa sahip olmayan Türkiye'nin söz konusu kaynaklara yakın bir coğrafyada bulunması, enerji temininde büyük avantajlar sağlayabilir. Bu avantajlardan yararlanabilmek için; hızlı ve dengeli bir ekonomik büyüme sağlayacak uzun vadeli enerji politikalarının geliştirilmesi bir zorunludur.

Mavi Akım Boru Hattı, RF'nun enerji kaynaklarının taşınmasını kontrol altında bulundurma politikasının bir parçasıdır. Doğalgaz ihtiyacının hâlen %80'ini Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Rusya'dan karşılamakta olan Türkiye; 2002 yılında çalışmaya başlayan hattın 2007 yılında tam kapasiteye ulaşmasıyla Rusya'dan yılda toplam 26 milyar metreküp doğalgaz almayı plânlamaktadır.

ABD Mavi Akım projesine, BTC petrol boru hattına paralel bir hat inşa edilerek buradan Türkmen doğalgazının taşınması yönündeki projeyi engellediği ve stratejik açıdan RF'na bağımlılığı artırdığı düşüncesi ile sıcak bakmamaktadır.

Türkmenistan'da üretilecek doğal gazın Hazar geçişli ikinci bir boru hattı ile Türkiye'ye ve ülkemiz üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı projesinin hayata geçirilmesi kapsamındaki ilk önemli anlaşma, 29 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ve Türkmenistan Devlet Başkanları arasında Ankara'da imzalanmıştır. Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşmasına göre üretilen gaz, Türkmenistan'dan Türkiye-Gürcistan sınırında teslim alınacaktır.

Boru hattının Türkiye topraklarındaki yapım ve işletimi Türk tarafına aittir. BOTAŞ, Türkiye sınırları içinde inşa edilmesi gereken boru hatları için mühendislik, tedarik ve inşaat sözleşmelerinin imzalanması yükümlülüğünün büyük bir bölümünü yerine getirmiş bulunmaktadır.

Bir diğer proje olan Azerbaycan-Türkiye doğal gaz boru hattı projesi; Azerbaycan gazının Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınması amaçlanmaktadır. Hattın Türkiye'deki kısmı olan Horasan-Ceyhan bölümünün ön mühendislik çalışmaları tamamlanmıştır. Azerbaycan'dan alınması plânlanan doğal gazın, Bakü-Tiflis-Ceyhan'a paralel bir hatla Türkiye'ye ulaştırılması hem ekonomik hem de stratejik açıdan büyük önem taşımaktadır. İki hattın aynı güzergâhı izleyecek olması, her iki hattın da toplam maliyetini düşürecektir.

AB, genişleme süreci ile enerji alanında mesafeler almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede aday ülkelerin birbirlerinden kopuk ve nispeten küçük olan enerji piyasalarını birleştirmek suretiyle verimlilik artırılmaya çalışılmaktadır. Enerji ve doğal gaz şebekelerinin birbirleri ile bağlanmasıyla, AB çapında bir enerji piyasası oluşturulması hedeflenmektedir. AB özellikle doğal gaz ve petrolde RF'na olan hayati bağımlılığını dikkate alarak, RF'nun içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da istifade etmek suretiyle amacına ulaşmayı plânlamaktadır. Ancak ortaya konacak alternatif enerji koridorlarının da gerekliliğinin farkındadır. Bu çerçevede ülkemiz, gerek petrol gerekse doğal gaz açısından AB'ye alternatif enerji koridorları sunarak enerji alanında RF'nun tek taraflı hâkimiyetine son verebilme imkânına sahiptir. Ancak RF ve İran gibi diğer devletler kendilerinin dışında batıya enerji nakli yapacak projeleri kendi çıkarlarına uygun bulmadıkları için engellemeye çalışacaklardır. Bu nedenlerle plânlanan ve kararlaştırılan tüm enerji nakil projelerinin bir an önce hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

9.2. Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Millî Çıkarlarına Etkileri

Ortadoğu coğrafyası ve konumu nedeniyle tarih boyunca birçok çıkar mücadelesine sahne olmuştur. Burada olacak istikrarsızlık doğrudan ülkemizin

güvenliğine olumsuz olarak yansiyacaktır. Bu nedenle ulusal güvenliğimizi ilgilendiren ve bize olumsuz etkisi olan öğeleri aşağıdaki başlıklar altında inceleyeceğiz.

9.2.1. ABD'nin Irak'ın Kuzeyinde Bir Kürt Devleti Kurma Çalışmaları

Günümüzde Irak'ın kuzeyinde seçimler yapılmış, hükümet oluşmuş ve bir devlet olabilmenin maddî ve manevî şekli öğeleri oluşturulmuştur. Gerçekte amaçlananın federasyon olmadığı, Irak'ın kuzeyinde (İran, Suriye ve Türkiye'deki topraklarda oluşturulacak ayrılıkçı, bölücü unsurlarla birlikte) birleşik bir Kürdistan olduğu yayımlanan Kürt devleti haritalarından anlaşılmaktadır. Ancak bu devletin denize çıkış noktası olmadan ayakta durması kolay değildir. Irak'ın kuzeyinde yaratılan Kürt sorunu belki tek başına Türkiye'ye karşı plânlanıp uygulanmamıştır.

Kürt sorunu, körfez savaşından sonra tamamen ABD tarafından ortaya çıkarılmıştır. ABD'nin asıl amacı Türkiye'de bir Kürt devleti kurduktan ziyade, Irak'ı parçalamaktır. ABD'nin Irak'a müdahale amacının altında da bu gerçek yatmaktadır. Ancak Irak'ın kuzeyinde kurulacak bağımsız bir Kürt devleti bölgede sıkıntı yaratacağı gibi Türkiye'nin bölünmesi için kullanılacak bir araç olarak da göz ardı edilemez. Rusya ve ABD açısından asıl tehlike; Körfez ve Orta Doğu petrolünün İran ve Irak gibi radikal güçlerin eline geçmesidir. Eğer bir Kürt devleti kurulursa bu Batı ve ABD öyle istediği için olacaktır, Kürtlerin tarihi ve sosyolojik şartları tamamlayıp devlet oluşturacak niteliğe kavuştuklarından değildir (Kocaoğlu, 2003, 403).

ABD sözlü olarak bunun böyle olmadığını söylemekle birlikte buna karşı da iki görüş ileri sürülmektedir; birinci yaklaşım ABD'nin aslında bütün bunları söylemesine karşın gizli bir takviminin olduğu ve Irak'ın kuzeyinde Kürt devletinin kurulmasını istediği, bütün plânlarını bunun üzerine kurduğu şeklindedir. Diğer bir yaklaşım ise ABD'nin aslında Irak'ın kuzeyinde bir politikasızlıkla karşı karşıya olduğu, ne yapacağını seçemediği ve birçok seçenek arasında zorlandığıdır. ABD'nin çıkarları açısından Irak'ın parçalanması, Irak'ın kuzeyinde resmen bir Kürt devleti kurulması aslında ABD'nin çıkarlarına da çok uygun değildir. Böyle bir Kürt

devleti, ABD'nin çıkarlarına hizmet edebilir mi? Bölgede yeni oluşan ne olacağı belli olmayan bir devlet istikrarsızlığa yol açabilir. Daha da önemlisi Irak'ın parçalanması Körfez'de özellikle İran'ın etkisini çok daha artıracaktır. İran ve Irak hep birbirlerine karşı denge ögesi olmuşlardır. ABD de bunu kullanarak ikisinin de çok güçlü olmasını hiçbir zaman istememiştir. Özellikle Irak'ın parçalanmasıyla, İran'ın güneydeki Şiiiler üzerindeki etkisi artacaktır. Bütün bunlar ABD'nin çıkarlarına uygun görünmemektedir.

Sevr Antlaşmasından beri “Batı” Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin peşindedir. Ancak bu sadece Irak'ın toprak bütünlüğünü parçalamakla kalmaz, İran, Suriye ve Türkiye'yi de etkiler. Çünkü Sevr'de Kürtlere vaat edilen topraklar içinde bu ülkelerin egemen olduğu topraklar da vardır. Türkiye hem PKK-KADEK KONGRA GEL, hem de kurulması halinde bağımsız bir Kürt devlete karşı egemenliğini koruyabilecek güçtedir. Ancak bölge ülkeleri ve Türkiye'den daha güçlü olan Batı, mevcut ittifaklar yolu ile ikna yöntemini kullanarak Irak'ın kuzeyinde kurulabilecek Kürt devletinin bağımsızlığını bir oldubitti oyunu ile bölge ülkeleri ve Türkiye'ye zorla kabul ettirebilir.

Kürt devleti oluşumunun daha ileri boyutlara götürülmemesi için Türkiye, İran ve Suriye'nin üçlü bir ittifak girişimi ile işbirliği yapması gerekmektedir. Yapılacak toplantılarda Irak'ın toprak bütünlüğü vurgulanmalıdır. Iraklı Kürtlerin merkezi hükümetle daha önce müzakere ettikleri özerklik statüsünde kalması ve Irak'ın kuzeyindeki yabancıların bölgeyi terk etmelerini sağlayacak girişimlerin yapılması Türkiye ve bölge ülkeleri için gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

ABD ordusunun Felluce'de yıkıcı ve ezici saldırıları, önümüzdeki dönemin stratejisini de ortaya koymaktadır. Bu stratejinin temelini halkı direnişçilerin elinden almak oluşturmaktadır. ABD bunu sağlamak için direnişçilerden daha fazla şiddet ve terör kullanma yolunu bile seçmiştir. ABD böylece direnişçilerin beslendiği halkı kendisi ile işbirliğine mecbur bırakmayı plânlamaktadır. Bu stratejiyi gerçekleştirmek için yeterli askeri güç olması gerekmektedir. Ancak ABD'nin bu sorunları çözecek miktarda askerî gücü Irak'ta bulunmamaktadır. Bu nedenle ABD sorunu askerî değil daha düşük maliyetli siyasî yoldan çözmek istemektedir. Felluce gibi operasyonlar, Sünni Arapların gücünü kırmayı amaçlamaktadır. Bir

başka ifadeyle; kuzeyde kurulacak Kürt devletinin düşmanlarını ezerek, orta vadede Kürtlerin güvenliğini sağlamaya hizmet eden bir strateji izlenmektedir. Sonuçta kendi dertlerine düşen diğer etnik grupların ve Sünni Arapların Kürt devletine itiraz edecek ya da ABD'nin politikalarına direnecek güçleri kalmayacaktır (Özcan, 2004, 5).

9.2.2. Geliştirilmiş Orta Doğu Projesi(GOP)

Terörü bilip de bu sözcüğün dışında kalacağını düşünen ülkeler, bir gün terörün kendi kapılarını çalmasıyla birlikte yeni bir anlayışa yönelmek durumunda kalmışlardır. 11 Eylül olayları bunlardan sadece biridir. ABD tarafından terörün yanında veya karşısında olmak üzere gruplandırılan ülkeler, öteden beri ülkemizin iç içe yaşadığı bu tehdidin içerisinde kendilerini bulmuşlardır. Hedefi olmayan terör zaten hep vardı tek fark kendilerini asla vurmaz olarak kabul ettikleri, belki de zaman zaman besledikleri bu öğelerin, bir gün kendilerine de yöneleceği gerçeğini görmezlikten gelmiş olmalarıdır. Küreselleşen Dünya içinde kendi eserleri olan bu tehdidin dışında kalacaklarını düşünmenin bedeli kendilerine ağır bir fatura ile sunulmuştur.

ABD'nin projesine göre terörün kaynağı olarak nitelendirilen alan bu bölgedir. Küresel diye nitelendirilen terörün kökleri, İslâm coğrafyası olarak öne çıkan bu alanda ağırlık kazanmaktadır. Ekonomik, siyasî, psikolojik, askerî ve kültürel yaptırımlar ile bu bölgede istenilen reformların hayata geçirilmesi ile tehdidin bertaraf edileceği ima edilmektedir. Dinci ve otoriter rejimlerden başlayarak dış dünya ile bütünleşmenin sağlanması, bir diğer anlamda demokratikleşme sürecinin günlük yaşama geçirilmesiyle terör kaynaklarının kurutulacağı hesaplanmaktadır.

Türkiye bu bölgede bir köprü olarak istese de istemese de etkin bir rol üstlenmek durumundadır. Büyük Orta Doğu diye adlandırılan bu bölge Kafkasya ve Hazar petroleri ile birleştiğinde Dünya enerji kaynaklarının % 70'ine sahip bir bölge olmaktadır. Bu birçok gelişmiş ülke için iştah kabartan bir durumdur ve aslında yeni bir şey değildir. 2'nci Dünya Savaşı sonrasında benzer plâni ilk ortaya

atan ülke İngiltere'dir. İngiltere 1947'nin sonlarına doğru Orta Doğu'daki yoksulluğu ve memnuniyetsizliği gidermek, kendisine karşı artan radikal Arap milliyetçilik akımlarını önlemek ve bölgeye yeni bir düzen getirmek üzere bir istikrar plânı hazırlamıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'in girişimleri, ABD'nin o günkü mevcut bölgesel amaçlarıyla da örtüşmektedir. Bevin, Washington'un da baskısıyla "Bölge Devletleriyle İşbirliği ve Yardımlaşma" projesini uygulamaya koymuştur. Ancak Arap halkının İngiltere'ye duyduğu güvensizlik ve projenin uygulanması için gereken finans kaynaklarının ayrılamaması, henüz uygulama safhasına geçemeyen bu plânın ölü doğmasına sebep olmuştur. ABD ise Marshall yardımı çerçevesinde oluşturduğu plân ile Arap devletleri arasında bir sempatinin oluşmasına neden olmuştur. Fakat tarihsel gelişim içerisinde İsrail Devleti'nin kurulması, ABD'nin aynı gün İsrail'i tanınması ve bunu izleyen yıllarda İsrail yanlısı politikalar izlemesi sonucu, oluşturduğu tüm güvenin yitirilmesi ile sonuçlanan bir süreç yaratmıştır. Ancak 1950'lerden sonra gerek ABD gerekse İngiltere bölgede sosyal, ekonomik ve teknik boyutlu projeler üretmek yerine güvenlik ve askerî yöntemleri içeren politikalar geliştirmiştir. Çünkü bölgedeki sosyal ve ekonomik reformları ve teknik alt yapıyı geliştirmek suretiyle Orta Doğu'da yeni bir düzenin sağlanması hem çok masraflı hem de uzun bir süreci gerektirmekteydi. Ayrıca artık kökleşmiş olan ve çözümü çok zor bir hale gelen Arap-İsrail probleminin varlığı da sosyal ve ekonomik projelerin uygulanmasının önündeki en büyük sorunu oluşturmaktadır. Günümüze gelindiğinde ise ABD Başkanı Bush tıpkı 1950'lerdeki gibi Orta Doğu'da güvenlik boyutlu bir siyaset takip etmeye başlamıştır. 11 Eylül olayları da Başkan Bush'un bu politikasının Amerikan halkı üzerinde meşruiyet kazanmasını sağlamıştır. Ancak askerî ve güvenlik temeline dayalı politikaların Afganistan ve Irak örneklerinde görüldüğü gibi kısa vadede başarı sağladığı, orta ve uzun vadede büyük sıkıntılar yarattığı bir kez daha anlaşılmıştır (Bilgin, 2004, 11).

Bu proje yalnız ABD'yi değil yaklaşık 14 milyon Müslüman'ın da yaşadığı Avrupa'yı da yakından ilgilendirmektedir. Belirlenen alanda yaşayan halkın çoğunluğu Müslüman'dır. Bölgede Türkiye'yi öne çıkaran önemli bir husus da budur. Çünkü Türkiye Müslüman kimliği, demokratik ve lâik sosyal yapısı ile örnek bir ülkedir. Bunu çok iyi bilen AB, Türkiye üzerinden Orta Doğu'ya, dolayısıyla da

bu problem sahalarına komşu olma amacıyla ikiyüzlü davranmaktadır. Hem bölgede varlığını ortaya koyarak buradaki kaynaklardan problemsiz olarak faydalanmak istemekte hem de kendi sınırlarını bu bölgeye komşu olacak şekilde genişletmek yerine Türkiye'yi kendisi ile Orta Doğu arasında bir tampon bölge olarak kullanarak sorunların kendi ortamına sıçramasını engellemek istemektedir.

Çok geniş bir alanın GOP ile kapsanması ve buradaki halkın demokratikleşme süreci için 35 milyon dolar gibi küçük bir miktar ayrılması, bu projenin amacı ile icrası arasındaki uçurumu açıklamaktadır. İnsanların kontrol altında tutulması kadar önemli bir diğer husus ta enerji kaynaklarının kontrol altında tutulmasıdır. Irak'ta olduğu gibi Türkmen bölgelerinde yaşanan birçok gelişmeye seyirci kalınmaktadır. ABD 11 Eylül'den sonra Orta Doğu dahil her yerde terör odağı ve destekçisi olduğunu düşündüğü grupları ortadan kaldırmak veya vazgeçirmek amacıyla olduğunu açıklamıştır. Bu gerçekten hareket eden Türkiye gibi stratejik bir müttefikinin talebi olan Irak'ın kuzeyindeki PKK-KADEK terör örgütü faaliyetlerinin durdurulması isteğine karşı ilgisiz kalışı, ABD'nin bu bölgede kendisine rakip bir güç istememesinden ve gerekirse ileride bu tür örgütleri bile kendi çıkarlarına uygun olarak kullanmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

9.2.3. Orta Doğu'da Kitle İmha Silâhlarının Yayılması

Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrası organize suç örgütleri için bakir bir alan haline gelen eski SSCB toprakları, bu bölgelerde daha önce kurulmuş olan nükleer ve konvansiyonel silâh üretim merkezlerini birer kanun dışı ticaret odağı haline getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası işsiz kalan bilim adamları ve teknik elemanlar, silâh üretim teknolojisine ilişkin bilgileri maddi çıkarlar karşılığı terörist örgütlere aktarmışlardır. Bunun sonucu bir yandan kitle imha silâhları teröristlerin kullanımına açılırken diğer yandan da terörizme destek veren ülkelerin bu teknolojiyi kolayca elde etmeleri sağlanmıştır.

Uluslar arası terörizm uzmanı Paul Wilkinson'a göre terörün bu yüzyılda bu denli artış göstermesinin en önemli nedeni; "Arap ülkelerinin İsrail'e karşı savaşı kaybetmeleri ve Batı Şeria, Gazze ve Sina Yarımadası'nı kapsayan İsrail işgalini

kaldırmanın ve Kudüs'ü geri almanın konvansiyonel bir savaş ya da diplomasi ile mümkün olmadığını görmeleridir. “ İhtilafları bol olan ve silâh alımına çok para harcanan Orta Doğu'da, kitle imha silâhlarının gelecek için yarattığı tehdit görmezlikten gelinemez. İran-Irak ve Körfez Savaşları, bazı bölge ülkelerinin kitle imha silâhlarını rahatça kullanabildiklerini göstermiştir. Geçmişte oldukça ilkel olan bu silâhların gelecekte daha da geliştirilmesi, menzillerinin artırılması ve nükleer başlıklarla donatılması mümkün görülmektedir.

İsrail, elinde nükleer silâh bulunduran ve bunu kullanabilecek olan tek bölge ülkesidir. Bugün Orta Doğu'da nükleer silâhlara sahip olan İsrail'in bu yöndeki çabalarının 40 yıllık geçmişi vardır. Bu ülkenin ABD ile nükleer silâh konusunda açık bir şekilde işbirliği yapması, 1960'ların ortalarına rastlamaktadır (Yıldız, 2000a, 77). Mevcut bilgilere göre İsrail'in atom çekirdeğinin parçalanmasından ve birleştirilmesinden elde edilen önemli sayıda nükleer silâhlara sahip olduğu değişik kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak Uluslar Arası Atom Enerjisi Kurumu, nükleer silâhlara karşı Irak da gösterdiği hassasiyeti henüz İsrail için dile getirememiştir.

İsrail'in nükleer gücünün yarattığı tehdit, diğer bölge ülkelerinin nükleer, kimyasal ve biyolojik silâhlara sahip olma çabalarında anahtar rol oynamaktadır. Arap ülkeleri nükleer silâh alanında başarı gösteremeyince, bu alandaki çabalarını daha çok kimyasal ve biyolojik silâhlara yöneltmişlerdir. Bu yönde ilk girişimler Mısır'da görülmüştür. İsrail kaynaklarına göre 1962 yılında Alman bilim adamları, bu ülkede kimyasal silâh üretmekteydiler. Bölge ülkelerinden Irak'ta ise nükleer ve kimyasal silâhlanma programları 1970'lerde başlamıştır. Ancak son harekât öncesinde ve sonrasında belirtilen silâhlar bulunamamıştır. Suriye ve İran'da da benzer silâhlanma programları daha sonraki dönemlerde uygulamaya konulmuştur (Yıldız, 2000b, 81).

Batılı istihbarat kaynaklarına göre Suriye, nükleer ve kimyasal silâhlanma programlarını geliştirmek için büyük çaba göstermektedir. İsrail istihbarat kaynakları ise, bu ülkenin nükleer araştırma ve geliştirme amacıyla altı nükleer reaktör inşa ettiğini ileri sürmektedir. Diğer yandan Suriye ile İran arasında bu tür silâhların üretilmesi ve geliştirilmesi alanında işbirliğinin bulunduğu da tahmin edilmektedir.

Orta Doğu bölgesinde silâhlanma yarışının körüklenmesi, kaçınılmaz olarak birçok tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Batı bir taraftan bu bölgedeki ülkelere teknolojik destek verirken, diğer taraftan bölgedeki çıkarlarının tehdit eder hale gelen bu silâhların tedirginliğini yaşamaktadır. Batı Avrupa Birliği (BAB) yeni savunma stratejisini; Orta Doğu'dan gelecek nükleer saldırıya yönelik oluştururken, NATO'da bölgeyi tehdit merkezi olarak ilk sırada değerlendirmektedir. Bu durum karşısında Batı, tedbir olarak bölgede yeni dengeler kurmaya çalışmaktadır. Örneğin; İran'ın nükleer silâhlara sahip "bölgesel güç" haline gelerek bölgede dengeleri kendi lehine çevirmesi olasılığına karşı "Nükleer Silâhların Kontrolü Anlaşması" çerçevesinde İran'ın bu programa son vermesi teşvik edilmelidir.

Uluslar arası terörizm, 21'inci yüzyılın en önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir. Terörizm her ortamda etnik ve dini konuları daha yoğun kullanmaya ve küresel ortama taşımaya başlamıştır. Bugün artık yüksek teknoloji ve kimyasal silâhları istediği gibi kullanabilen ve hemen her ülkede faaliyet gösterebilen terör örgütlerinin, yeni yüzyılda yaşamımızı nasıl etkileyeceği sorgulanmalıdır. Özellikle 11 Eylül saldırıları ışığında terörizmin kimyasal, biyolojik ve nükleer boyutunun da göz önüne alınarak, savunma plânlarının geliştirilmesi buna uygun tedbirlerin alınması gerekmektedir.

9.2.4. Orta Doğu Su Sorununun Stratejik Boyutu ve Türkiye'ye Etkileri

Su kıtlığının en çok hissedildiği yer olarak bilinen Orta Doğu'da su petrolden daha kıymetli olup, insan hayatının temel ve en önemli yapı taşı oluşturmaktadır. Orta Doğu ülkeleri subtropik iklim kuşağında yer almaktadır. Dolayısıyla yıllık toplam yağışın en az % 80'i buharlaşarak kaybolmakta, toprağa işleyen su miktarı insanların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalmaktadır. Bu nedenle su, Orta Doğu ülkelerinin en önemli bir sorununu oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde hesapsız ve israf ölçülerinde kullanılmaya devam edildikçe önümüzdeki 25–30 yıl içerisinde ciddi su krizleri yaşanacağı değerlendirilmektedir. Orta Doğu'daki hızlı nüfus artışı, tarımsal sulamaya fazla yönelme, yeraltı kaynaklarının uzun süre kullanımdan dolayı tükenmeye yüz tutması, bölgedeki birçok ülkeyi yakın gelecekte su yoksulu ülkeler sınıfına sokacaktır. Ancak Orta Doğu su sorunu bugüne kadar hiçbir

ülkenin ve uluslar arası kuruluşun içinden çıkamadığı stratejik bir oyun haline gelmiştir (Starr, 1991, 6).

Orta Doğu ülkelerinin birçoğunda tarım hala en önemli faaliyettir. Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirliği gibi bazı petrol zengini ülkeler, besin bakımından kendi kendine yeterli olmak çabası ile topraklarının çoraklığına rağmen tarımsal amaçlı sulama için çok büyük yatırımlar yapmakta, dolayısıyla bölgelerindeki yeraltı su kaynaklarının giderek azalmasına neden olmaktadır. Bölgedeki suyun % 83'ü hâlihazırda tarıma harcanmakta olup, bu oranın 2030 yılında %55'e düşmesi gerektiği açıklanmaktadır. Dünya fiyatının dört katına mal ettiği buğdayı Dünya fiyatları ile pazarlayarak en büyük altı buğday ihracatçısı arasına giren S.Arabistan'ın, bu üretim için yıllık 8 milyar m³ su tükettiği dikkate alınır, bölgedeki su israfının boyutları ortaya çıkacaktır. Bugün petrol zengini ülkelerin birçoğu sadece petrole bağımlı kalmamak için çöl ve çorak arazilerin büyük kısmına tarımsal amaçlı sulama için büyük yatırımlar yapmışlardır. Dolayısıyla bölgedeki su kaynakları giderek tükenmeye yüz tutmuştur.

Son zamanlarda sistemli bir şekilde basında Orta Doğu'da su savaşları üzerine senaryolar üretilerek, kamuoyunda bir baskı meydana getirilmeye çalışılmaktadır. Her şeye rağmen Orta Doğu'da suyu savaş sebebi olarak gören ve suların yokuşa doğru akmasını isteyen ülkelerin, savaşla alınan suyun barış içinde kullanılamayacağını bilmeleri gerekmektedir (Zehir, 1998, 163).

Bugün içinde yaşadığımız coğrafyada olduğu gibi, gelecekte de Türkiye Cumhuriyeti daha uzun bir süre sınır aşan su sorunlarıyla birlikte olacaktır. Gerçekte Orta Doğu'da bir su meselesi vardır fakat bu meselenin kaynağı Fırat-Dicle havzasında değil, Şeria Nehri havzasındadır. İsrail 1967 savaşlarıyla Şeria Nehri'nin kaynağı olan Golan Tepeleri'ni ele geçirmiş olup, suyu dilediği şekilde yönlendirmektedir.

Teknik veriler ve imkânlar göz önüne alındığında, Fırat ve Dicle nehirleri Türkiye, Suriye ve Irak'ın ihtiyaçlarını karşılayacak kapasiteye sahiptir. Ancak belirtilen temel farklılıklar dikkate alınmadan, Ürdün ve Nil havzalarındaki sorunlarla bağlantı kurularak, Fırat ve Dicle nehirlerinin kullanımına ilişkin yanlış yorumlar ve yayınlar yapılmaktadır. Türkiye dışında yayınlanan bazı kitap ve

makalelerde yer alan gerçek dışı iddiaların kanıtı olacak teknik veriler bulunmadığı için bu veriler yerine: Türklerin "Arapların petrolü çok, su yerine petrol içsinler" dediği iddia edilmekte ve belirtilen ifade uluslar arası toplantılara sunulan bildirilere başlık olarak seçilmektedir (Bilen, 2000, 19).

Fırat ve Dicle suları, Suriye ve Irak'a göre uluslar arası sulardır. Bu nedenle, uluslar arası sulara ilişkin uluslar arası eğilimler Fırat ve Dicle için de söz konusu olmalıdır. Türkiye ise bu konuda kaynağı kendisinde olan bu iki nehri "Sınır Aşan Sular" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar birbirine yüz seksen derecede zıt olup, birbirinden çok farklı siyasî sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü uluslar arası hukuk açısından, "uluslar arası sular" ile "sınır aşan sular" arasındaki ayırım ve bunlar üzerindeki hak ve yetkiler açık biçimde belirlenmiştir. "uluslar arası sular" yakaları iki veya daha fazla ülkenin egemenliği altındaki sulardır. Bu tür sular genellikle ya "orta hat" ya da "Talveg Hattı" ile belirlenir. Bunlara örnek, Türkiye ile Gürcistan arasında aynı işlevi gören Arpaçay'dır. "Sınır aşan sular" ise iki veya daha fazla ülkenin topraklarını kat eden sulardır. Dicle ve Fırat, bunların en tipik örnekleridir.

Bu alanın ünlü kuramcılarında Sauser Hall, "sınır aşan sular üzerinde ortak egemenlik uzun süre ayakta tutulamaz. Suyun çıktığı ülkeler ile aktığı ülkeler arasında eşit egemenlik söz konusu olamaz" demektedir. Ayrıca uluslar arası hukukta, nehir suları üzerinde bir düzenleme da şu ana kadar yoktur. Suriye ve Irak'la ihtilaf, iki Arap komşumuzun Fırat ve Dicle'nin daha kaynağında "paylaşılması" felsefesine dayanmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye ise bu noktada "paylaşma" değil "tahsis" ilkesini öne çıkarmaktadır. Suriye ve Irak, 1973'de petrolü silâh olarak kullanma tecrübesinden hareketle suyun da aynı şekilde kullanılabilceğini hesaplayarak suyu kaynağında kontrol etmeyi sağlayacak bir anlaşmayla Türkiye'yi bağlamak istemektedir (HAK, 1995, 54).

Türkiye'nin Fırat Nehrinin kullanımıyla ilgili her projesini engellemeye çalışan Suriye ve Irak, bu konuyu her fırsatta uluslar arası platforma çekme çabası içerisinde. Kendilerinin de içinde yer aldığı Arap Birliği teşkilatını bu amaçları için kullanmakta ve konuyu sık sık gündeme getirerek, Türkiye aleyhine kararlar çıkarmaya çalışmaktadırlar. Arap ülkelerinin tamamına yakını genellikle sınır aşan

suları kullanan (mansap ülke) durumundadırlar. Bu durum, Arap ülkelerinin, sınır aşan sular konusunda, kaynak ülkelere karşı ortak tavır almalarını kolaylaştırmaktadır. Özellikle son dönemde AB gibi, çeşitli raporlara üstü kapalı olarak nehirlerimize uluslar arası su tanımları koyan ülkelerin, yakında sorunun nasıl bir tehdit oluşturabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

9.2.5. Türkiye-İsrail ilişkilerinin Bölgeye Etkileri

Bazı Müslüman ülkelere göre İsrail Orta Doğu'nun jeopolitiğine "hastalıklı bir hücre" olarak sokulmuştur (Mütercimler, 2000, 375). Ancak kurulduğu günden itibaren Orta Doğu jeopolitiğini tüm değişkenleri ile iyi değerlendirmeyi başarmış bir ülke olan İsrail, yeni dönemde Asya'ya açılma girişimleri içine girmiştir. İsrail; Çin, Hindistan, Endonezya ile birçok anlaşmalar yaparak Asya'da öncelikle aranan bir güç haline gelme plânları yapmaktadır. Diğer yandan RF ve Kazakistan'daki Musevi asıllı nüfus aracılığı ile değişen bölgesel ve küresel stratejisini Orta Asya'da diplomatik ve ekonomik alana yansıtmak istemektedir.

Türkiye-İsrail ilişkilerine bazı kesimlerin "İslam dünyasına ihanet ediyor" şeklinde yorumlamaları, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun stratejiler belirlemesini engellemektedir. Suriye, İran, Irak ya da Suudi Arabistan gerekli gördükleri anda Yunanistan ya da İsrail ile bir araya gelirken ses çıkarmayan bu çevrelerin, Türkiye'nin ikili stratejik ilişkilerine karşı çıkmak amacı ile gerek ülke olarak gerekse İslam Konferansı aracılığı ile tepki göstermeleri son derece tutarsızdır.

Türkiye'nin bölge ülkeleri ve İsrail ile ilişkilerini ABD ya da bir başka gücün istekleri doğrultusunda yapması da son derece hatalı olacaktır. Çünkü ABD dün terörist ilan ettiği bir ülke ile bugün ticari ilişkilere girebilmektedir. Türkiye-İsrail yaklaşması ve sürekliliği hiç kuşkusuz Orta Doğu'nun politik ortamını farklı bir sürece taşıyacaktır. Ancak dikkat edilecek husus bu ilişkilerde Türkiye uyarıcı ve yönlendirici olmak zorundadır. Hükümet dışı kurumlarla ilişki kurup sürdürmek (askeri vb.) uzun vadeli olmayacaktır, uluslar arası ilişkiler ancak hükümetler aracılığı ile yürütüldüğü takdirde etkili olabilir.

İsrail ile olan ilişkilerde ÷lkemizin ulusal çıkarlarını etkileyen bir diğer husus Filistin sorunudur. Türk halkı bu soruna çok duyarlıdır ve duyguları Filistin'den yanadır. İsrail sorunun çözümlünde bir dayatmada bulunursa, doğal olarak iç politikamızdaki baskı grupları dış politikamızın belirlenmesinde etkili olacaklardır. Türkiye Amerikancı olmadan ABD ile İrancı olmadan İran ile İsrailci olmadan İsrail ile ilişkilerini her zaman sürdürmek zorundadır. Türkiye'nin tüm ilişkilerinde göz önünde bulundurması gereken ölçüt kendi ulusal çıkarları olmalıdır (Mütercimler, 2000, 381).

9.2.6. NATO ve Barış İçin Ortaklık (BİO) Teşkilatının Çalışmalarının Etkileri

NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) kapsamında icra ettiği faaliyetler, SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ve Rus egemenliğinden kurtulmak için Batı'ya yönelen ÷lkelerin beklentilerini tam olarak karşılamamış, NATO'nun ve genel olarak Batı'nın dikkat, gayret ve imkanlarını kendisine daha yakın bir tehdit olan Balkanlara yöneltmesi ile de, bu ÷lkelerin büyük çoğunluğu yeniden RF şemsiyesi altına girmişlerdir.

Diğer taraftan ABD, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde NATO'nun etkinliğinin genişletilmesi gerektiğini belirtmekte, İstanbul Zirvesindeki görüşmelere temel teşkil etmek üzere, BİO' nun Orta Asya ve Kafkaslar'da sıklet merkezi tesis etmesini içeren bazı önerilerde bulunmaktadır. NATO'nun ağırlık merkezinin doğuya kaymasının bir başka işareti olan bu girişim kapsamında; bölge ÷lkelerinin savunma reformu ve birlikte hareket icra yeteneklerini artırma çabalarının daha fazla desteklenmesi, bölgede NATO Temas Büroları'nın tesis edilmesi, bölgeye bir özel temsilci görevlendirilmesi, BİO fon yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve bölge ÷lkelerinin katkıları ile tugay seviyesinde çok uluslu bir terörle mücadele birliğinin teşkil edilmesi gibi konular gündeme getirilmektedir.

İstanbul Zirvesi'nde gündeme gelecek olan önemli konulardan biri de Akdeniz Diyalogudur ve önemli kararların alınması muhtemel bir alan olarak gör÷lmektedir. Bu kapsamda, bölge yönetimlerinin demokratikleştirilmesinin,

bölgeden kaynaklanan terör tehdidinin bertaraf edilmesinin ve bu amaca yönelik olarak NATO ile bölge ülkelerinin birlikte hareket icra yeteneklerinin artırılması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda İstanbul Zirvesi'nde, Akdeniz Diyaloğu' nun, öncelikle Suriye ve Lübnan'ı da kapsayacak şekilde coğrafi olarak genişletilerek, birlikte hareket icra yeteneklerinin geliştirilmesini ön planda tutacak şekilde, BİO benzeri bir ortaklık statüsüne dönüştürülmesi ve diyalog kapsamındaki danışma mekanizmalarının Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'ni de kapsayacak şekilde geliştirilmesi uygun olacaktır. Ancak, İsrail-Filistin sorununun çözümü bu konuda önemli bir şart olarak gözükmektedir. Bunun yanı sıra, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin de gelecekte NATO'nun Akdeniz Diyaloğu kapsamında da karşımıza çıkmasına hazırlıklı olunması gerekebileceği öngörülmektedir. Bu kapsamda, ABD tarafından NATO'nun Büyük Orta Doğu bölgesine daha fazla müdahil olması düşüncesiyle İstanbul zirvesi sırasında "İstanbul İşbirliği Girişimi" başlatılması teklif edilmiştir. Büyük Orta Doğu bölgesinde bu girişime ilgi duyacak diğer ülkelerin de NATO'da alınacak karara göre kendi başlarına katılabileceği bu girişimin amacı; terörle mücadele, kitle imha silâhlarının yaygınlaşmasının önlenmesi, silâh, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ile mücadele, sivil olağanüstü hal planlaması ve askeri işbirliği konularında büyük orta doğu bölgesindeki ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesini sağlamaktır.

ABD; gelişen stratejik duruma ve mevcut politik-askeri şartlara uygun olarak, ülke dışındaki kuvvetlerini yeniden konuşlanmaya tabi tutmaya karar vermiştir. ABD'nin bu konudaki stratejisi; büyük yatırımları gerektiren mevcut üs uygulamasını terk ederek, muhtemel kriz alanlarına yakın, alt yapısı ve operatif stokları önceden hazırlanmış "İleri Harekat Üsleri"nde, krizlere süratle intikal ve müdahale edebilecek, ancak her durumda daha az sayıda bir kuvveti hazır bulundurmaktır. Bu çalışmada özellikle Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da kurulacak yeni üsler dikkati çekmektedir. Bulgaristan Parlamentosu 16 Aralık 2003 tarihinde, ABD'nin ülke içinde üs kurmasına/asker bulundurmasına imkan veren bir kararı onaylamıştır. Polonya, 8 Ocak 2004 tarihinde ABD ile bu konuda görüşmelere başlamıştır. Romanya'da da benzer çalışmalar devam etmektedir. ABD, Orta Asya Cumhuriyetlerinde de bu amaçla bazı kuvvetlerini konuşlandırmayı düşünmektedir. ABD, Orta Asya ve Orta Doğu'ya yakın olarak

konuşlanmak suretiyle, bu bölgelerde doğabilecek krizlere daha hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etmek istemektedir. Bu kapsamda, şimdiki mevcudu 117.000 civarında olan Avrupa'daki ABD askeri sayısının azaltılması, daha çevik ve hafif birliklerin teşkili, bu birliklerin 6'şar aylık rotasyona tabi tutularak değiştirilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, ABD 2006 yılına kadar 40.000 askerini Almanya'dan çekmeyi ve Avrupa'daki 50 üssünün % 20'sini kapatmayı planlamıştır. RF, ABD'nin ileride konuşlanma düşüncesinden rahatsızlık duymakta, konuşlanma değişikliğinin yapılan anlaşmaları ihlal etmemesi gerektiğini belirtmekte ve ABD kuvvetlerinin, kendi arka bahçesi olarak nitelendirdiği ülkelerde konuşlanmasına soğuk bakmakta, ABD ile yapılan ikili görüşmelerde bu rahatsızlığını her zaman dile getirmektedir.

Bu bağlamda, ABD ve NATO son zamanlarda Karadeniz bölgesini daha sıkça gündeme getirmektedir. ABD için Karadeniz'in önemi açıklanamayacak kadar fazladır. ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'da kurma aşamasında bulunduğu üsler ile de bölgesel dengelerin değişeceği, sahil dar ülkelerin tümü için yeni fırsatlar veya endişelerin ortaya çıkacağı kesindir.

NATO'da, özellikle güney bölge karargahlarında, son bir yıldır Doğu Akdeniz'de icra edilmekte olan "Active Endeavour" deniz hareketinin genişletilmesi suretiyle, Karadeniz'e nüfuz etme, bu bölgeyi anılan hareketin sahasına dahil etme çalışmalarının yürütüldüğü bilinmektedir. Askeri Komite seviyesinde yapılan çalışmalarda, hareketin Karadeniz'e genişletilmesi şimdilik önlenmiş olmakla birlikte, konunun kısa vadede tekrar gündeme gelmesi beklenmektedir. Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan'ın ABD/NATO'nun Karadeniz'e girmek istemesini destekleyebilecekleri değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Romanya NATO Daimi Temsilcisi Şubat 2004 ayı başında NATO Türkiye Daimi Temsilcisi ile yaptığı görüşmede, Karadeniz'deki güvenlik durumunun değerlendirilmesi ve NATO'nun bölgedeki çıkarlarının belirlenmesini talep etmiştir. Bu girişimin arkasında ABD'nin bulunduğu çok açık ve endişe verici olarak değerlendirilmelidir.

9.3. Balkanlardaki Gelişmelerin Türkiye'nin Ulusal Çıkarlarına Etkisi

Balkanlar Türkiye'nin yakın veya bitişik bölgesi olduğuna göre, ülkemizin buradaki gelişmelerden ve özellikle istikrarsızlıklardan etkilenmemesi imkânsızdır. Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecindeki savaşları, Türkiye'yi hedef alan ittifakları geride bırakmış olsak dahi, İkinci Dünya Savaşı ve arkasından Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik tehdidi, Türk azınlıklara reva görülen ayrımcılığın komşularımızla yarattığı gerginlikler, mülteci akımı, ulaşım ve ticaret yollarının tıkanmasının olumsuz etkileri yakın zamanlara kadar yaşanmıştır.

Türkiye'ye veya Türkiye'nin dahil olduğu Batı ittifakına karşı askeri koalisyonların oluşma ihtimalinin iyice azalmasıyla, Balkanlar bugün Soğuk Savaş döneminde savunma, yani askeri güvenlik açısından sahip olduğu önemi büyük ölçüde yitirmiştir. Ancak, değişmeyen bir husus, Avrasya ile Avrupa arasındaki stratejik konumuyla Türkiye için son derecede önemli bir çıkış kapısı ve ulaşım güzergahı olmasıdır. Türkiye dış ticaretinin % 60'a yakını Avrupa ile yapmaktadır. Bilim, teknoloji ve hatta kısmen kültürel açıdan Batı Avrupa'ya dönüktür. Günümüzde 2,5 milyonu aşan Türk vatandaşının Avrupa'da yaşamakta oluşu da Avrupa ile ilişkilerimizin bir başka gerçeğidir. Bu yüzden ülkemizi Avrupa'ya bağlayan bu yolun açık ve güvenli olması gerekmektedir (Alp, 2002, 80).

Hegemonyacı bir devletin Balkanlara hakim olması veya kendisinin bölgeden dışlanması Türkiye'nin hayati çıkarlarına ters düşmektedir. Türkiye, Balkanlar'daki gelişmelerle yakından ilgilenmek, katılmak, bir güvenlik ve istikrar unsuru olmak, etkinliğini artıracak çok yönlü politikalar geliştirmek ve uygulamak zorundadır. Balkan ülkelerinden hiçbir toprak talebi olmaması ve tercihlerini sorunların barışçı yöntemlerle çözümlenmesinden yana yapmış olması, bölgenin istikrarı için de bir güvencedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi, yani bölücü, kısıtlayıcı ve hegemonyacı sosyalist sistemin ve otoriter rejimlerin ortadan kalkması, Balkan halklarına geniş anlamda seçim özgürlüğü, ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta güvenlik alanında önemli fırsatlar yarattığı gibi, savaşlar ve felaketler de getirmiştir. Türkiye açısından bakıldığında bu gelişmelerin savaş tehdidini azaltmanın yanında,

Ülkemizin Balkan lkeleriyle ilişkilerinde de köklü değişiklikler yarattığını, bu sayede ikili sorunların çözümlenmesinde önemli adımlar atıldığını görmekteyiz. Örneğin yakın komşumuz Bulgaristan'la aramızdaki sorunlar çözümlenmiş veya çözüm yoluna girmiş, Romanya ile ilişkiler gelişmiş ve Arnavutluk gibi uzun zamandan beri fiilen kapalı ülkelerle ilişkilerimizin geliştirilmesi kolaylaşmıştır. Balkanlar'daki Türk ve Müslüman azınlıkların kimliklerini koruyabilmeleri için her zamankinden daha uygun bir ortam yaratılmıştır (Alp, 2002, 84).

Bugün Avrupa Birliği ile bütünleşme ve NATO yeliği, bölge ülkelerinin ortak stratejik amaçları haline gelmiştir. Bu yolda ciddi gayret sarf etmeleri Balkanlar'da istikrarın geleceği için de bir teminat olarak görülmektedir.

Olumlu görünüşe rağmen Balkanlar'da istikrar sorunu henüz çözümlenmiş değildir. Gerginlik ve çatışma potansiyeli ile işbirliği, günümüzün Balkanlar'ının ikilem yaratan gerçekleridir.

Etnik dağılımın yaygın ve karmaşık olduğu Balkanlar'da, siyasal sınırlarla etnik haritayı bağdaştırmanın olanaksızlığı son on yılda bir defa daha ve çok acı Şekilde görülmüş olmasına rağmen, "anavatan"larla bütünleşme veya bağımsızlık istekleri, azınlıklarla çoğunluklar arasında gerginlikler, siyasal veya anayasal statü sorunları, hatta toprak ihtilafları ortadan kalkmamıştır. Bu olguların veya çelişkilerin sadece etnik yapı veya farklılıklarla izah edilemeyecek tarihsel kökleri vardır. Balkanlar'da siyasal sınırların çiziminde yerel koşullar kadar büyük Avrupa devletlerinin çıkar ve denge kaygıları da rol oynamıştır. Özellikle Osmanlı ve Avusturya İmparatorluklarının dağılım sürecindeki bağımsızlık hareketleri, "Büyük Sırbistan, Bulgaristan veya Arnavutluk" ideolojileriyle körüklenen aşırı ve saldırgan milliyetçiliğe müsait ortamlar yaratmıştır. Etnik ve dinsel farklılıkların siyasal amaçlarla istismarı, karşılıklı güvenin, neticede uzlaşma ve işbirliğinin gelişmesini güçleştirmiştir. Ayırıcılık ve etnik uyumsuzluk sosyalist rejim devrinde dondurulabilmiş, fakat ortadan kaldırılamamıştır. Bir anlamda Avrupa'da XIX ncu asırda tamamlanmış olan ulusal devlet kurma sürecinin Balkanlara geç geldiği ve çeşitli nedenlerle etnik farklılıkları uyumlaştıracak siyasal ve sosyal yapılanmanın yeterli derecede oluşturulamadığı söylenebilir.

Bati'nın yanı sıra Balkan ülkelerinin büyük çoğunluğu, Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra ortaya çıkan sınırlarda değişiklik yapılmasına karşıdır. Sınır değişikliklerine gidilmesinin yeni ihtilaflar ve istikrarsızlıklar yaratacak olması nedeniyle, ülkelerin özel koşullarına göre her etnik grubun kendi topraklarında uyum halinde yaşamasına imkan verecek düzenlemelerin saptanması ve bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sürecin başarıya ulaştırılması, bugün Balkanlar'da çözümlenmesine çalışılan temel sorunlardan birisidir.

Söz konusu istikrarsızlık öğelerinin giderilmesi için uluslararası ilginin devamını gerektiren bir husus da, bunların yerel çerçevelerden taşarak komşular arasında veya tüm bölge çapında anlaşmazlıklara dönüşme potansiyeli taşımasıdır.

Soğuk savaşın bitimi ile birlikte Balkanlar, Türk dış politikasının odak noktası olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Çünkü soğuk savaş döneminde, Türkiye ve Yunanistan dışında kalan Balkan ülkeleri, ya Sovyetlerin tam kontrolüne girdikleri, ya da Sovyetlerin etkisine açık ülkeler konumunda buldukları için gerek ABD ve Batı ülkelerinin, gerekse Türkiye'nin etki alanı dışında kalmıştır. Ancak soğuk savaşın bitimi ile birlikte, Balkan ülkeleri ile tarihsel bağları bulunan Türkiye, bölgede kendi inisiyatifi dışında gelişen olayların içerisine girmiş ve bazen de sürüklenmiştir. Türkiye'nin tarihsel açıdan bu bölge ile olan ilişkileri Türk dış politikasını etkilemiş ve sonuç olarak bu bölgede çıkarları olan Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerin Türkiye'yi bir rakip olarak algılamalarına neden olmuştur.

1990'lı yılların başında Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler, savunma, güvenlik ve bölge ülkelerinin Batı ile bütünleşme çabalarına Türkiye tarafından verilen destek konularında olmuştur. Bu yönde Türkiye, bölgedeki bütün askeri faaliyetlerini, NATO veya Birleşmiş Milletler operasyonlarının bir parçası olarak çok taraflı bir yapı içerisinde gerçekleştirmiştir.

Türkiye, önümüzdeki 10 yıl içerisinde muhtemel bir kriz bölgesi olmaya devam edecek olması nedeniyle milli hedeflerimizin elde edilmesine yönelik olarak; Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmaların barışçı yollardan sona erdirilmesi ve

Balkanlar'da yaşayan soydaşlarımız ile Türkiye'ye yakın politikalar izleyen ülkelerin haklarının korunması için her türlü girişimde bulunmaya devam etmelidir.

Türkiye, Makedonya'nın bağımsızlığını ve devletinin ismini anayasal şekliyle tanıyan ilk ülkelerdendir. Bağımsızlığının ilk yıllarında son derecede değerli siyasi destek yanında özellikle güvenlik alanında küçümsenemeyecek yardımlarda bulunmuştur. Ancak yine coğrafi nedenler ve ulaşım sorunları nedeniyle ekonomik ilişkilerimiz Yunanistan'ınkinin bir hayli gerisinde kalmıştır.

Politik açıdan Birleşmiş Milletler ve NATO çerçevesinde Balkanlara yönelik başarılı bir politika izleyen Türkiye'nin, bu politikasını ekonomik alanda aynı başarıyla uygulayamadığı görülmektedir. Yunanistan'ın, 1995 yılından sonra uygulamaya koyduğu ekonomi ağırlıklı politikası çerçevesinde Balkan ülkelerine toplam yatırımı 3 milyar doları bulurken, Türkiye'nin Balkanlara yönelik toplam yatırımının yaklaşık 1.5 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Yunanistan'ın, uyguladığı ekonomik-politik yaklaşım çerçevesinde, Balkan ülkeleri üzerinde etkinliğini artırabileceği, bunda Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikalarını önemli ölçüde engelleyebileceği düşünülmektedir.

Diğer taraftan, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabulü ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşma sürecine bakıldığında; temel sorunlar dışında ekonomi, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda dokuz anlaşma imzalanarak, bir işbirliği içerisine girildiği görülmektedir. İki ülke arasında, temel sorunlar dışında bir işbirliğine gidilmesi ve bu işbirliğinin Balkanlara kaydırılmasının iki ülkenin de yararına olacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin Balkan politikasının esasını barış ve ekonomik gelişme oluşturmaktadır. Bölge barışı için Balkanlar'da etnik ve dini bloklaşmanın olmamasına özen gösterilmelidir. Bu maksadın gerçekleşmesi için Türkiye ve komşularının bölge politikaları da önemlidir. Oluşabilecek Ortodoks eksenini Türkiye'nin bölge güvenliğini de tehdit edebilecektir.

Bölgede güç mücadelesi yapan Yunanistan ile Makedonya ve Arnavutluk'un sorun alanlarının oluşturulması, gerekli görülen otoyol ile de kesmek mümkündür. Yunanistan'ın kuzeyinden Balkanları boydan boya kat edecek ve Avrupa'yı Türkiye

üzerinden Yumurtalık'a, Bulgaristan üzerinden Ukrayna'ya bağlayacak otoyolun bir an önce bitirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir (HAK, 1999, 181).

10. GÜÇ MERKEZLERİ İLE BÖLGESEL ÖRGÜTLENMELERİN TÜRKİYE’NİN TEHDİT ALGILAMALARINA ETKİLERİ

Türkiye, coğrafi konumunun bir sonucu olarak pek çok bölge ile sınırları olan bir ülkedir ve bu durumun sonucunda da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde pek çok güvenlik sorunu ile karşılaşmaktadır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasını izleyen dönemdeki Amerikan politikaları ile Amerika’nın dünya egemenliğini hedefleyen politikalarını uygulama yönünde fırsat yaratan 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında Türkiye ile ilgili meydana gelen gelişmelerde, şüphesiz en öne çıkan konu Türkiye-ABD ilişkileri olmuştur. Bunun yanında güç odakları ve örgütlerin çıkarları doğrultusunda uygulamaya koydukları planları, ulusal güvenliğimiz yönünden incelenmesi gereklidir.

10.1. Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Etkileri

11 Eylül terörist saldırıları sonrasında ABD-Türkiye arasında yaşanan gelişmeler, Türkiye üzerinde çok büyük etkiler yaratmıştır. ABD’nin Irak’a yönelik harekâtında kuzey cephesi için Türkiye topraklarının kullanılmasına yönelik talebinin TBMM’nde reddedilmesi ile ilişkiler büyük bir darbe almıştır.

Türkiye için Irak’a yapılacak harekâta yönelik olarak en uygun çözüm tarzı; ABD’nin savaş öncesi Irak’ta gerçekleştirmeyi plânladığı rejim değişikliğini BM kararı çıkartarak, Türkiye’de çok sayıda asker konuşlandırmadan, Irak’ı bölmeden ve Türkiye’nin Kuzey Irak’a yönelik hassasiyetlerine dikkat ederek halledilmesi olmuştur (Koç, 2003, 41). Ancak, dünyanın ve doğal olarak da Türkiye’nin ABD’nin boğucu gücüne direnişi işe yaramamış, Türk-ABD ilişkileri derinden etkilenmiş, daha da önemlisi Türkiye’nin Kuzey Irak’taki çıkarları yok sayılmıştır.

ABD’nin geleceğe yönelik plânlar ürettiği bölgelerin önemli bir kısmı Türkiye’nin yakın çevresi ve çıkar çevresi ile ilgilidir. ABD’nin dünya egemenliği mücadelesinde benzeri senaryolarla ABD ile karşı karşıya kalmak her zaman olasıdır. Bu nedenle muhtemel olaylara yönelik olarak, Türkiye’nin öncelikleri ve çıkarları paralelinde olası tehditlerin çözümünü içerecek hal tarzları ve alt yapının

oluşturulması, eğer mümkünse olayların çıkmadan önce önlenerek ABD ile karşı karşıya kalınmanın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Önümüzdeki birkaç yıl ABD'nin Orta Doğu'da güç de kullanarak büyük dönüşüm projesini yaşama geçirebileceği bir dönem olacaktır. "ABD'nin Orta Doğu plânında Türkiye'nin ekonomik çıkarları ne ölçüde gözetilecektir?" sorusu ile "Amerikan plânlarında Kürtler'e ne tür bir rol belirlenmiştir?" sorusunun cevabı, Türkiye'nin ulusal güvenliğini en çok ilgilendiren konulardır.

Söz konusu soruların cevaplarının aranmasında ve güvenlik politikalarının oluşturulmasında, Türk-Amerikan ilişkilerinin Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvet Karargâhı'na yapılan Amerikan baskını ile geldiği nokta açısından da ele alınması gereklidir. Bu olayda yaşanan kriz aslında, Süleymaniye'de ABD ordusunun 173'ncü Hava İndirme Tugayı'na bağlı 4'ncü Piyade Bölüğü askerlerinin 11 Türk subayını kaçırmışından çok önce, Türkiye ile ABD arasında Irak Savaşı öncesinde süren mutabakat görüşmeleri sırasında başlamıştır. TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde ABD'ye Irak Harekâtı için kuzeyden cephe açma imkanı verecek tezkereyi reddetmesi nedeniyle ABD, Irak harekâtından sonra Türkiye'ye karşı bilinçli bir baskı ve intikam politikası izlemeye başlamıştır. Türkiye'yi "cezalandırmak" amacı ile Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ileri sürmüş olduğu bütün kırmızı hatlar Irak Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP) ve Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB)'ne ihlâl ettirilmiş ya da ihlâl edilmesine ses çıkarılmamıştır. Bu politika, örtülü bir cezalandırma politikası olarak adlandırılabilir.

Süleymaniye'de gerçekleşen saldırı; (Özdağ, 2003, 14) uzun süre plânlanmış, muhtemel sonuçları analiz edilmiş ve birçok hedefe, bir saldırı ile ulaşmayı hedefleyen stratejik bir saldırıdır. Bu niteliği ile saldırıyı plânlayanlar, saldırı sonrası için de iç içe geçmiş bir dizi önlem geliştirmişlerdir. ABD'nin bu stratejik saldırıyı gerçekleştirmesinin temel nedenleri; Türkiye'nin bölgesel, bağımsız politika üretmesini önlemek, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Kuzey Irak'tan çekilmeye ve Amerikan denetimini mutlak kabule zorlamak, Türkmenlere Türkiye'nin kendilerini koruyamayacağı mesajı vermek, Türkmen Cephesi'ni Irak siyasetinden tasfiye etmek, müttefik olunan Kürt gruplara "yanınızdayız" mesajı vermektir.

ABD'nin Süleymaniye'de gerçekleştirdiği stratejik ve psikolojik hareketin bazı siyasal sonuçları vardır. Stratejik ortaklığın ölümü, ABD'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğü için tehdit olarak algılanması, AB-ABD seçenekleri arasında AB'nin öne geçişi, NATO'nun itibar kaybı, Türk-Amerikan ittifakının en güçlü halkası olan Silahlı Kuvvetler dayanışmasının zayıflaması, Türk-İsrail ilişkilerinin zayıflaması, yaygın bir anti-Amerikanizm, Türk halkında Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı gizli kızgınlık ve güven kaybı bu sonuçlardan bazıları olarak açıklanabilir.

ABD'nin Irak Harekâtı öncesi ve sonrasındaki tutum ve davranışları ile sadece Türkiye'ye karşı değil, bütün dünyaya karşı aynı tavrı takındığı görülmektedir. ABD Başkanı'nın Irak'taki ihalelere katılmayan Almanya'nın itirazına ve Almanya Başbakanı'nın ihaleler için uluslar arası hukuka başvurulmasına ilişkin sözlerine verdiği "Uluslar arası hukuk mu? En iyisi avukatımı çağırayım" cevabı da, diplomatik anlamda ABD'nin yanında yer alan ülkeler hariç tüm dünyaya uygulamaya devam ettiği psikolojik baskının açıklamasıdır. ABD'nin 2002 yılında ortaya koyduğu "Önleyici Askerî Müdahale Doktrini", Soğuk Savaş'ın çevreleme ve caydırıcılık siyasetinin yerini almıştır. Bu yeni doktrine göre ABD, kendini savunma hakkını kullanmak için tek başına hareket etmekten çekinmeyecektir. BM Güvenlik Konseyi ve NATO gibi Soğuk Savaş yıllarında kurulmuş uluslar arası yapılar, ABD'nin yeni doktrininin gereklerine uyum sağlayabildikleri ölçüde varlıklarını ve işlevselliklerini koruyabilecekler; ülkeler açısından bakıldığında ise, ülkeler ABD'nin yanında yer aldığı sürece "ötekiler" sınıfına dahil edilmeyeceklerdir.

Yaşanan bütün olumsuz gelişmelere rağmen, mevcut statüsü ile tek süper güç konumunu önümüzdeki dönemde de sürdürecektir olan ABD'nin, Orta Asya ve Hazar Havzası'na yönelik politikasını yakından takip etmek ve mümkün olabildiği ölçüde Türkiye'nin güvenliğine faydalar sağlayacak şekilde etkilemek gerekmektedir (Babaoğlu, 2003, 40).

10.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Etkileri

AB'nin Türkiye ile siyasî anlamdaki ilişkilerinde, güvensizlik ön plâna çıkmaktadır. AB'ye giriş için gerekli göstergelerin diğer ülkelere nazaran daha iyi

olmasına, üyelik başvurusunun 40 yıl öncesine dayanmasına rağmen genişleme sürecinde takvim verilmemesi, her AB zirvesinde diğer adaylarda daha büyük uyumsuzlukların bulunmasına karşılık Türkiye raporlarında değişik (insan hakları ihlalleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin iç politikadaki konumu, Kıbrıs'ta çözüm gibi) sorunların gündeme getirilmesi ve 12-13 Aralık 2003'te yapılan son zirvede ise Türkiye'ye yönelik olarak "makro ekonomik dengesizlikler, yapısal eksiklikler, yargının bağımsızlığı ve etkinliği, toplanma/ ifade ve din özgürlükleri, sivil asker ilişkileri, Güneydoğu'daki durum ve kültürel haklar konusunda çaba harcanması" (Cumhuriyet, 13.12.2003) gibi kararların alınmış olması, güvensizliğin artmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin AB ile ilişkileri kapsamında ise, AGSK ve karar mekanizmalarında Türkiye'ye yer verilmeden AB tarafından NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması ön plâna çıkmaktadır.

Soğuk Savaş'tan sonra, yeni şartlara uyma gayreti içine giren NATO'nun yanı sıra AB de ayrı bir güvenlik ve savunma politikası geliştirmeye başlamıştır. AB ülkeleri, savunma boyutu ile bütünleşmemiş Avrupa'nın, gerçekte birleşik bir Avrupa olamayacağını ileri sürmektedirler. Buradaki hareket noktasının, Avrupa güvenliğinde hissedilen bir boşluğu doldurmak değil; daha ziyade örgütü, uluslar arası plânda daha etkili hale getirmek için bir savunma boyutu kazandırmak olduğu anlaşılmaktadır. Aslında, AB'nin ulaşmak istediği son hedef, bütünleşmiş bir Avrupa'da ortak dış politikaya ilave olarak ortak güvenlik politikasını da meydana getirerek kendi başına alacağı siyasî bir karar ile dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelebilecek krizlere müdahale edebilecek bir güce kavuşmaktır (Şimşek, 2001, 35) .

Türkiye, Kasım 2000 sonlarında Brüksel'de yapılan Savunma Bakanları toplantısında, önceden vaat ettiği gibi gerekli hava ve deniz unsurlarıyla destekli bir Tugay seviyesindeki gücü AB öncülüğündeki operasyonlara, karar mekanizmalarına katılım koşuluyla tahsis edebileceğini bildirmiş, ancak teklifi kabul görmemiştir.

Türkiye AGSP konusunda, AB'ye tek direnen AB üyesi olmayan NATO üyesidir. Türkiye genel anlamda AGSP'nin desteklendiğini, ancak karar

mekanizmasında kendisinin de yer alması gerektiğini, aksi takdirde NATO olanaklarının AB operasyonları için kullanılmasını veto edeceğini bildirmiş; bir başka ifade ile AGSP'yi bloke etmiştir.

Aslında AB'nin ulaşmak istediği nihai hedef bütünleşmiş bir Avrupa'da ortak dış politikaya ilave olarak ortak güvenlik politikasını da meydana getirerek kendi başına alacağı siyasi bir karar ile dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelebilecek krizlere müdahale edebilecek bir güce kavuşmaktır.

1952 yılından beri Avrupa güvenlik mimarisinin saygın bir üyesi olan Türkiye açısından ise durum özel bir konuma sahiptir. Türkiye, Soğuk Savaş yıllarının tehlikelerini çok yakından hissetmiş bir ülke olarak NATO'nun yanında, yeniden canlanması üzerine BAB'a da üye olmuştur. Yalnız, BAB AB tarafından söndürülmüş, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği önce NATO içerisinde, sonrasında tek başına geliştirilmeye devam edilmiştir. İşte, Türkiye için güvenlik sorunu burada başlamaktadır, çünkü Türkiye BAB'daki kazanımlarını AGSK'nın ortaya çıkmasıyla birlikte kaybetmiştir.

Avrupa Gücü'nün operasyon alanı yalnızca Avrupa değil aynı zamanda tarihin her safhasında sorunların yaşandığı Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu'ya kadar uzanacağını tahmin etmek güç değildir. Önümüzdeki yıllarda Avrupa'nın karşılaşacağı muhtemel krizlerin Türkiye'nin civarındaki bölgede ortaya çıkacağını uzmanlarca da kabul edilen bir gerçek olduğu dikkate alındığında, AB önderliğindeki kriz önleme operasyonlarının şu veya bu şekilde Türkiye'nin siyasi ekonomik ve askeri çıkarlarını etkileme ihtimalinin yüksek olduğu ve Türkiye'nin bu konudaki endişe beklentilerinin ne kadar gerçekçi olduğu açıkça görülmektedir.

En azından bu gün için AB'ye tam üye olmadan AGSK karar organlarında söz sahibi olamayacağından Türkiye, varlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik olabilecek tehditlere karşı güvenceyi öncelikle NATO'da aramak durumundadır. Fakat AGSK karar organlarında yer alabilmek için mevcut bütün kozlarını kullanmalı ve bu oluşumun dışında kalmamalıdır.

Türkiye saldırgan askeri güçlerin yeniden ortaya çıkma potansiyelinin en yüksek olduğu bir bölgede yer almaktadır. Türkiye'nin çevresinde demokratik

olmayan ülkelerin yoğunluğu demokratik olanlara karşı daha fazladır. Bu sebeple Türkiye kendi güvenliği için sadece tek bir organizasyona güvenemez. Bölgede oluşturulan değişik kapsamdaki organizasyonlarda mutlaka yerini almalı, güvenliğini çok yönlü olarak teyit altında tutmalıdır.

10.3. Türkiye-Birleşmiş Milletler İlişkilerinin Etkileri

Özel konumu sayesinde, doğu ile batı ve kuzey ile güney arasında bir köprü görevi gören ve Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının her biri ile tarihi ve kültürel bağları bulunan Türkiye'nin, BM'deki farklı bölgesel grupların çıkarlarını en etkin şekilde gerçekleştireceği değerlendirilmektedir.

Türkiye, 1951–1952, 1954–1955 dönemlerinde ve son olarak da 1961 yılında Polonya ile paylaştığı bir yıllık yarı dönemde BM Güvenlik Konseyi'nde yer almıştır. Türkiye katkı paylarına göre tespit edilen limitler içerisindeki temsil kadrolarını tam olarak kullanmakta olup, BM'nin değişik kurullarında görev yapmaktadır. Son olarak Türkiye, seçimleri 2008 yılında BM 63 ncü Genel Kurulu sırasında yapılacak olan 2009–2010 Dönemi BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için Batı Avrupa ve Diğer Devletler Grubu adaylığını 23 Temmuz 2003 tarihinde açıklamıştır.

Türkiye, kendisini BM Yasası'nın VII nci Bölümü'nde belirtildiği üzere “barış ve istikrarın korunması amacıyla uluslar arası toplum tarafından sergilenen ortak tutumun temel bir parçası olarak görmekte ve yaptırım kararlarına titizlikle riayet etmektedir. Türkiye, 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında ABD'nin Irak'a yönelik harekâtı öncesinde BM kararı çıkartılması ve harekâta uluslar arası hukuk kapsamında meşruiyet kazandırılması için de gerekli çabayı göstermiştir.

Son yıllarda ABD'nin uygulamaları karşısında hic bir etkinlik gösteremeyen BM teşkilatı, yaptırım gücünü ve inandırıcılığını kaybetmektedir. Bundan sonrada uluslararası ortamda kan kaybetmeye devam edeceği net olarak görülmektedir.

10.4. Türkiye-NATO İlişkilerinin Etkileri

Türkiye, NATO alt yapı programına katıldığı 1953 yılından bugüne kadar programa, 340 milyon dolar katkıda bulunmuştur. Buna karşılık NATO fonlarından yaklaşık 5,2 milyar dolar pay almıştır. Yıllık 7,2 milyon dolar millî katkı payına karşılık ortalama 112 milyon dolar NATO katkısı sağlanmıştır. Bu sonuçlar, Türkiye'nin NATO'dan sağladığı fonlar bakımından, Almanya'dan sonra ikinci sırada yer aldığını göstermektedir.

Türkiye'nin NATO'ya verdiği bu büyük önem, NATO'nun sadece savunma örgütü olmasından kaynaklanmamaktadır. Temel neden, NATO'nun Türkiye için ABD ile güvenlik ilişkilerinde çok taraflı bir çerçeve sağlamasıdır. Diğer taraftan, ABD'yi tehdit eden Küba krizi karşısındaki Amerikan tutumu, çıkar farklılaşmasının davranış değişikliklerine neden olabileceğini göstermiştir. Küba krizinde ABD Başkanı Kennedy'nin, "Türkiye'deki füzelerin bir kaç ay içinde kaldırılacağına bildirilmesi" talimatı vermesi; Amerika'nın Türkiye'ye danışmadan, Türkiye'yi etkileyecek konularda Sovyetlerle uzlaşabileceğini göstermiştir. 1964 Johnson Mektubu ve 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu, ABD'nin kendi çıkarları için Türkiye'nin çıkarlarını göz ardı edebileceğini gözler önüne sermiştir. Türkiye'nin, Kıbrıs bunalımına kadar tamamen İttifak'a bağlı yürüttüğü dış politikası, bu tarihten sonra değişim göstermiştir. Benzer gelişmeler, 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında icra edilen Irak harekâtını takiben Irak'ta da yaşanmış, Türkiye'nin Kuzey Irak öncelikleri ABD tarafından görmezden gelinmiş, Süleymaniye'de yaşanan olaylar ise NATO müttefikliğine sığmayacak boyutlara ulaşmıştır.

Irak harekâtı öncesinde Türkiye'nin savunma için NATO'dan yaptığı destek isteği, NATO içinde başka krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuş; Fransa, Almanya ve Belçika'nın itirazları nedeniyle, Türkiye'ye gönderilmesi gereken savunma öğeleri için karar alınamamıştır.

Doğu Bloğu'nun çöküşü, Türkiye'nin dış politikasına çok yönlülük kazandırma çabalarını hızlandırmıştır. 1989 olaylarının yol açtığı ortam, Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını Batı Avrupa ülkelerinin aksine artırmıştır. Soğuk

Savaş döneminde Sovyet tehdidi altındaki Türkiye, artık Kafkaslardan, Balkanlar'dan ve Ortadoğu'dan kaynaklanan tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır.

NATO üyeliği yaklaşık yarım asırdan beri Türkiye'nin savunma ve güvenlik politikasının temel taşı olmaya devam etmiştir. Gerek Soğuk Savaş döneminde, gerekse içinde bulunduğumuz ve risklerin giderek çeşitlendiği ve istikrarsızlıkların hüküm sürdüğü dönemde, kolektif savunma öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Türkiye ittifak sistemini, katıldığı ilk günden bugüne kadar kendi güvenliği ve dünya istikrarı açısından önemli bulmuş ve aktif bir üye olarak, özveri ile İttifak'a geniş çaplı kuvvet tahsisinde bulunmuştur.

Yenidünya düzeninde ABD'nin çıkarları doğrultusunda bölgemizi şekillendirmesi ve hukuku hiçe sayması, kendi güdümünde olan NATO teşkilatının güvenilirliğini, ülkemiz açısından şüpheli hale getirmesi kaçınılmazdır.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

11. BULGULAR, ÖNERİLER, SONUÇ

Bu kesimde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ortaya konmakta, tekliler sunulmakta ve ulaşılan sonuç açıklanarak değerlendirmeler tamamlanmaktadır.

11.1. BULGULAR

Türkiye bulunduğu duyarlı coğrafi konum içinde Soğuk Savaş sonrasında değişen jeopolitik ortamın da etkisiyle çok yönlü, çok boyutlu ve değişken güvenlik sorunları ile karşı karşıyadır. Soğuk Savaş sonrasında ülkemize yönelik tehditte belirgin bir azalma görülmekle birlikte bulunduğumuz coğrafyada belirsizliklerin sürmesi nedeniyle risklerin tehde dönüşme ihtimali geçerliliğini korumaktadır.

Dünyada varolan belirsizlikler, ülkemize yönelik risk ve tehditler, Silahlı Kuvvetlerimizin önümüzdeki dönemde daha hazırlıklı olmasını gerekli kılmaktadır. 21'inci yüzyılda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurdumuza yönelik iç ve dış tehditleri caydıracak, ülkemizi güvenle savunacak, ulusal çıkarlarımızın korunmasına katkıda bulunacak ve dış politikamızı destekleyecek gücünün ve yüksek hazırlık düzeyinin korunması, muharebeyi sürdürme yeteneğinin artırılması, ulusal askeri stratejimize göre modernize edilmesi ve yeniden yapılandırılması devletimizin ana görevleri arasındadır. Jeostratejik durum, Türkiye'nin her zaman güçlü bulunmasını gerekli kılmaktadır.

Dünya güvenlik ortamının yeniden şekillenmesi ve tehdit algılamasındaki değişiklikler ülkeleri, ittifakları ve uluslar arası kuruluşları yaşanan gelişmelere paralel olarak yeni arayışlara yönlendirmiştir. Bu arayış sonucunda soğuk savaş döneminden kalma konvansiyonel ağırlıklı savunmaya dayalı tehdit anlayışı yerine güvenliğe dayalı yeni bir tehdit anlayışı ön plana çıkmıştır. Buna bağlı olarak yeni güvenlik kavramı günümüzde karmaşık ve çok boyutlu hale gelerek, devletlerin gücünü aşan bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye coğrafyasının, Avrupa'nın coğrafi bütünlüğünü tamamlamadığı görülebiliyor. Türkiye'nin coğrafi konumunun taban oluşturduğu Türkiye jeopolitik konumu, AB için bazen çözümsüz sorunlar taşıyacaktır. Örnek olarak Türkiye'nin Kafkasya, İran, Irak, Suriye, Orta Doğu, Orta Asya, Rusya gibi ülke ve bölgelerle ilgili sorunları, büyük ölçüde AB sorununa dönüşecek. Avrupa'nın böylece bir sonucu üstlenmesi kolay değildir.

AB Türkiye'yi hiçbir zaman tam üyeliğe almayacaktır. Çünkü Gümrük Birliği, AB'ye üye olmak için verilen ulusal bir ödündür. Ekonomik gücüne ve yönetim sistemine güvenen Avrupa ülkeleri, ortaklıktan elde edecekleri yararları düşünerek gümrüklerini diğer ülkelere açmışlardır. Türkiye, ortaklık haklarını elde etmeden pazarını Avrupa'ya açmıştır. Getirisi olmayan bir külfete katlanmış, kendisini de Avrupa için "külfetsiz nimet" haline getirmiştir. Bu nedenle tam üyeliğe alınmasının gereği ortadan kalkmıştır.

Avrupa büyük boyutlu ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıyadır. Daralan dünya pazarları, şiddetlenen bir rekabet, işsizlik, üretimsizlik ve sosyal güvenlik sorunları giderek büyüyen dalgalar halinde Avrupa'yı sarmaktadır. AB kendisini ABD ve Japonya'ya karşı korumaya çalışmaktadır. Amacı siyasi birliktir. "Avrupa Birleşik Devletleri olarak ifade edilen oluşumda Türkiye'nin yeri yoktur ve olması da mümkün görünmemektedir.

AB'ye güvenlik konusunda güvenmeyen Türkiye, güvenliğini ilgilendiren bölgesel bir çatışmaya AB'nin müdahale etmesinin garantisinin olmadığını ve karar alma mekanizmalarına katılmaması durumunda kendi güvenliğiyle ilgili durumlarda "tek başına kalabileceği" kaygısını taşımaktadır. Örneğin, Azerbaycan ya da başka bir bölgede yaşanacak bir çatışmada AB'nin devreye girip girmeyeceğine ilişkin bir öngöründe bulunmak oldukça zor ve bu durum ileride güvenlik konularında Türkiye'nin "yalnız" kalmasını yaratabilecek olumsuz gelişmelere neden olabilecektir. Diğer yandan Türkiye'yi 10 yıllık bir süre için genişleme planlarına almayan AB'nin oluşturacağı "güvenlik şemsiyesi"nin Türkiye'yi ve bölgesini ne kadar kapsayacağı da belli değildir.

AB'nin Türkiye'ye dayattığı Kıbrıs ve Ege konuları da dahil, "demokrasi" ve "insan hakları" konusundaki talepleri bu çerçevede değerlendirilmelidir. Çünkü,

AB'nin etkili güçlerinin, Kıbrıs ve Ege sorunları ile, "demokrasi" ve "insan hakları" adları altında dayatılan isteklerinin karşılanması, ortaya küçük ve zayıf bir Türkiye çıkaracaktır ki, bu da AB'nin tam üyeliğe kabul etmek için aradığı koşullar olarak algılanmaktadır. Bu algılamaya bağlı olarak, Helsinki Zirvesi kararları ile Katılım Ortaklığı Belgesi'nin, aşama aşama Türkiye'yi, AB'nin Türkiye'yi görmek istediği bu zemine ittiği düşünülmektedir. Hatta, bu düşünceyi bir adım daha ileri götürerek, şüpheli bir yaklaşımla, AB'nin (özellikle Almanya'nın) Türkiye'ye ilişkin yaklaşımında, büyük Ermenistan ve Kürdistan ideallerinin yansımalarının olduğunu söylemek de mümkündür.

Teknolojik alanda yaşanan hızlı gelişim, soğuk savaş döneminde güç dengesinin kurulmasını sağlayan simetrik tehdidi asimetric hale dönüştürmüştür. Bu asimetricin güçlü tarafında bulunan ülkeler asimetric risk ve tehditlerle mücadele konusunda yoğun bir arayış içerisine girmişlerdir.

Soğuk Savaş Döneminin sona ermesiyle tehdit genel anlamda önemli ölçüde azalmış ancak ülkelere yönelen tehditler bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Diğer bir deyişle tehdidin boyutları küçülmüş, ancak bunun yanında dünya genelinde her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek riskli bölgelerin sayısı artmıştır ve bu bölgelerde hassaslaşan durum önceden kestirilemeyecek bir duruma gelmiştir. Genel anlamda dünya barışı için tehdit azalmış risk artmıştır.

Günümüzde topyekun bir küresel çatışma riskini azaltan bu gelişmelere rağmen tehdit algılamalarında askeri olmayan yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda önümüzdeki dönemde yeni tehdit değerlendirmesi yapılırken dikkate alınması gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir: Bölgesel istikrarsızlıklar, Kitle imha silahlarının yaygınlaşması, Uluslar arası terörizm, Organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı, Enerji kaynakları üzerindeki anlaşmazlıklardır.

Halen tek kutuplu olan dünyanın 2020'li yıllarda çok kutuplu bir hale gelmesi olasıdır. Güç olmaya aday ülke/grupların başında Avrupa Birliği ve Çin gelmektedir. Rusya'nın da bu oluşumda, özellikle Avrasya'nın ortasındaki stratejik konumu ve önümüzdeki 10–15 yıl içerisinde izleyeceği politikalara bağlı olarak bir denge unsuru olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu güçler arasında kaynakların denetimi, pazarların paylaşımı ve teknolojinin kontrolü alanında rekabet yaşanacaktır. Bu rekabetin düzeyi ve doğası uluslar arası istikrarın belirleyici anahtarı olacaktır.

Rusya'nın arka bahçe olarak kabul ettiği "Yakın Çevre" ile "Büyük Orta Doğu"yu üst üste koyduğumuzda, Güney Kafkasya ve Orta Asya'nın her iki jeopolitik kavramda yer alan ortak bölgeler olduğunu görmekteyiz. Bu nedenle, RF dış politikada önceliği bu bölgeye vermektedir. Basit anlamda Batı ile Rusya'nın karşı karşıya gelmesi muhtemel coğrafya, bu iki bölgeyi kapsamaktadır. RF'nun küresel güç olması bu bölgelerdeki etkinliğini muhafaza etmesine bağlıdır. Yakın Çevre'de Azerbaycan ve Türkmenistan hariç, Rusya'ya borçlu olmayan devlet bulunmamakta, ayrıca her ülkede bir Rus etnik azınlığı yaşamaktadır. Alacaklar ve azınlıklar Rusya'nın elini kuvvetlendiren silâhlardır. Şanghay İşbirliği Teşkilatı, radikal islam tehdidine karşı RF ve Çin'in güvenlik alanındaki işbirliği gibi gözükmesine rağmen, bu hareketin aslında ABD'nin bölgeye girmesini önlemeye yönelik bir stratejik engelleme olduğu düşünülmektedir.

Balkanlar, önemli jeostratejik konumu ve geçiş güzergahı olarak geçmişte sürekli karşıt ideolojilerin ve askeri paktların çatıştığı bir coğrafya olmuştur. Varşova Paktı'nın dağılması ve SSCB'nin çökmesinden sonra, Balkanlar'daki güvenlik ortamı istikrarsız bir hale gelmiştir.

Kafkaslar, iç istikrarsızlık, etnik problemler ve sınır anlaşmazlıklarının yer aldığı; sahip olduğu ekstratejik konumu itibariyle sadece bölge ülkelerinin değil, Batılı ülkelerinde çıkar mücadelesini sürdürdüğü bir alan haline gelmiştir. Mevcut petrol kaynaklarını kontrol etme ve petrolün dünya pazarlarına ulaştırılması için sürdürülen mücadele, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki askeri varlığını değişik sayı ve statüdeki birliklerde devam ettirmesi ve Ermenistan'ı silahlandırma gayretleri, silah ve uyuşturucu ticareti ile terörizm bölgedeki istikrarsızlığın başlıca nedenleridir.

Orta Asya' da SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan devletlerin ekonomik, siyasî ve politik problemleri ile radikal dinî akımlar bölgedeki istikrarsızlığın başlıca nedenleridir. Orta Asya'nın önümüzdeki dönemde; ABD, RF

ve Çin arasında güç mücadelesine sahne olacağı, AB'nin de bu mücadele içinde yer alma gayreti içinde bulunacağı değerlendirilmektedir.

Ortadoğu bölgesi, üç kıtayı birleştiren kara, deniz ve hava yollarının düğüm noktası olması, dünya petrol rezervinin 2/3'üne sahip bulunması, bütün güç merkezlerini ilgilendiren su yolu ve geçitleri kontrol etmesi ve üç büyük dinin kutsal saydığı değerler ile zengin kültür ve tarihi özelliklere sahip olması sebebiyle stratejik öneme sahiptir. Dünya enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan bölgenin, gelecekte de başta ABD olmak üzere Avrupa, Japonya, Rusya ve Çin'in ilgi odağı olmayı sürdüreceği öngörülmektedir. Bölgenin diğer önemli bir özelliği günümüz uluslar arası tehdit algılamalarında birinci sırayı alan terörizmin ana üs kaynaklarından biri olmasıdır.

Ortadoğu'nun Türkiye'nin güvenliği açısından önemi incelendiğinde, Türkiye'ye ilerde tehdit oluşturabilecek İran ve Suriye gibi devletlerin gücünün azalması ve bu devletlerin daha kontrollü bir dış politika izlemeleri arzu edilen bir gelişme olacaktır. Ayrıca Orta Doğu'da demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş, Türkiye'nin ekonomik kazanımlarını artıracığı gibi siyasi olarak da diyalog kurabileceği yeni komşu rejimlerin gelişmesini sağlayabilecektir.

Ortadoğu ile ilgili yapılan değerlendirmede Türkiye'yi endişelendirecek en önemli öge Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması tehlikesidir. Türkiye gerek ABD kontrolü altında gerekse ABD kontrolünün kalkması veya başarısızlığa uğraması durumunda, bir başka deyişle her ne şart altında olursa olsun, bir Kürt devletinin kurulmasını önleyecek önlemleri almak zorundadır. Ayrılıkçı Kürt milliyetçiliği hareketinin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik en ciddi tehditlerden biri olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Bu konuda yeni öge, ABD'nin yeni stratejisinin ve buna bağlı olarak Amerika'nın değişen Orta Doğu siyasetinin bu ayrılıkçı hareketin geleceğini etkileme yönü ve potansiyelidir.

Yeni güvenlik anlayışı ve tehdit algılaması, bunun ABD tarafından yeni bir güvenlik stratejisi olarak formüle edilişi şüphesiz Türkiye'yi de derinden etkileyecektir. Öncelikle Irak gelişmeleri ve Ortadoğu'nun yeniden şekillenmesine kadar gidebilecek gelişmeler Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendirmektedir. ABD, Irak sonrasında Suriye, İran, Suudi Arabistan ve Mısır'da da değişimi

zorlayacak gibi görünmektedir. Bu anlamda ABD bir yandan “siyasi islam hareketini” öte yanda “belli bir Arap ideolojisini” hedef olarak belirlemiştir. Orta Doğu’yu derinden etkileyecek bu gelişmelere, ABD ile birlikte hareket etmeye doğru sürüklenirken, mutlaka Türkiye’nin kendi stratejisi olmalıdır. Türkiye gelecekte nasıl bir Orta Doğu görmek istiyor sorusunu mutlaka yanıtlamalıdır.

Nükleer savaş olasılığının azalmasına karşılık, dünyada rekabet ve bölgesel dengesizliklerden kaynaklanan, yeni anlaşmazlıklar güvenliği tehdit etmektedir. Bunun da ötesinde, kitle imha silahlarındaki yayılması nedeni ile ilgili herhangi bir anlaşmazlık giderilmesi güç sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

21’inci Yüzyıl Türkiye için de enerji sorunlarıyla dolu olacaktır. Nükleer enerji devrinin başlatılması ve santraller kurulması, Türkiye'nin gündeminde olup, yoğun tartışmalar konusudur. Ayrıca, güneş ve rüzgar enerjisi uygulamalarının yanı sıra, hidrojen enerjisi de ele alınmaktadır. Türkiye’nin enerji problemi gittikçe artacağından, gerek politik alanda gerekse de teknik alanda acil ve çeşitli çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

Petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil kaynakların dünya üzerindeki dengesiz dağılımı ve bunların işletilmesi ve taşınması için yapılan muazzam yatırımlar da, bunlara bağımlılığı körüklediği gibi alternatif, yenilenebilir yakıtların geliştirilmesi için yapılan araştırmalara ayrılan fonların /kaynakların küçük kalmasına neden olmaktadır. Böylece mevcut enerji kaynaklarına bağımlılık katmerleşerek artmaktadır. Bunda mevcut enerji Havzalarını kontrol eden devlet ve büyük şirketlerinde payı büyüktür.

Enerjide böylesine büyük, üstelik gün geçtikçe büyüyen bir talep sonunda fosil enerji kaynaklarının çok uzun ömürlü olmayacakları belli olmuştur. . Dünya nüfusun %15 ne sahip ülkeler, baş enerji kaynağı olan petrol ve doğal gazın %75 den fazlasını tüketmektedirler. Gelişmiş olan bu ülkelerin enerji açıkları giderek büyümektedir. Bu devletler bütün güçleriyle enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelere odaklanmış durumdadırlar. Dünyanın enerji talebi önümüzdeki on yıl içinde “2010 yılına kadar” %30 dan fazla artacaktır. Bunun sonucu ekonomik krizler olacaktır.

Hazar havzası petrolünün batı pazarlarına ulaştırılması Akdeniz, Ege Denizi ve Karadeniz'deki deniz ticaret ulaştırmasını daha da artıracak, geliştirilecek petrol boru hatları projeleriyle Türkiye'nin jeostratejik rolü yanında ekstratejik rolü de önemli ölçüde artacaktır. Bu bağlamda; bu denizlerle çevrili yarımada şeklindeki Türkiye, konumu itibariyle enerji kaynaklarının batı pazarlarına ulaştırılmasında kilit ülke haline gelmiş durumdadır.

Bu durum Türkiye'nin Akdeniz'deki stratejik ulaştırma yollarını kontrol altında tutacak tedbirleri geliştirmesini, Ege'deki hak ve menfaatlerini korumasını, boğazları çok iyi savunmasını ve Akdeniz'deki varlığını artırmasını gerektirmektedir.

Orta Doğu'daki hızlı nüfus artışı sonucunda 21'inci yüzyılın ortalarına doğru Orta Doğu nüfusunun Avrupa nüfusuna ulaşacağı tahmin edilmektedir. Hızlı nüfus artışının, halen bölgedeki en önemli sorunlardan biri olan su sorununu daha da karmaşık hale getireceği ve muhtemel krizlerin doğmasında etkili olabileceği kıymetlendirilmektedir.

Başta ekonomik nedenler olmak üzere, sosyal, siyasi ve psikolojik nedenlerden dolayı uluslar arası terörizm 21'inci yüzyılda da devam edecektir. Önümüzdeki yıllarda terörizmin daha fazla görülebileceği yerlere bakıldığında Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya gibi istikrarsız bölgelere ilave olarak, küreselleşme ile paralel şekilde, halkı dünya refah standartlarının altında bulunan, kapalı rejimlerle idare olunan tüm ülkelerden kaynaklanabileceği beklenmelidir.

Soğuk savaş sonrası dönemde karşılaşılan güvenlikle ilgili sorunların çoğunun, yalnızca silahlı kuvvetleri ilgilendirmediğini hızla öğrenmekteyiz. Gelecekte başarılı olmak için askeri, kamu ve özel kuruluşların birlikte çalışmalarına ve yakın işbirliği içinde olmalarına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, Soğuk Savaş sırasında giderek olgunlaşan kurum ve kuruluşların çoğunun yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir.

Günümüzde ulusal güvenlik, tehdit ve risklerin doğru ve gerçekçi şekilde algılanarak, gerek ulusal boyutta gerekse de uluslar arası oluşumlar içerisinde, tüm güç unsurlarının zamanında ve etkin olarak kullanılmasıyla sağlanabilecektir.

Bu nedenle, ortaya çıkabilecek potansiyel kriz sahalarının belirlenmesi ve bunlar hakkında önalcı çok yönlü siyasetlerin oluşturulması zorunlu hale gelmiştir.

11.2. ÖNERİLER

Günümüzde askeri güç, uluslar arası ilişkilerde belirleyici bir rol oynamakta, güvenlik kaygısı da dış politikanın temel konularının başında yer almaktadır. Bu durum, Türkiye için daha çok geçerlidir. NATO'nun değerlendirmelerine göre Avrupa'nın çevresindeki 16 bunalım noktasından 13'ü Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Türkiye, sınır uyuşmazlıklarının, aşırı ulusçuluk ve kökten dincilik akımlarının, etnik çatışmaların, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, her türlü kaçakçılık gibi sorunların varlığını sürdürdüğü bölgelerin kavşak noktasında yer almakta ve savunmasını buna göre planlamalıdır.

Asimetrik savaş günümüzde önem kazanmıştır. "Terör" asimetrik savaş ve asimetrik etkinin en önemli silahıdır. Asıl tehdit terör değil, terörün arkasındaki büyük güçlerdir. Bu güçlere karşı güçlenerek caydırıcılık sağlama fırsatı yakın ve orta vadede imkansız hale gelmiştir. Denge ve caydırıcılık ancak farklılaşarak sağlanabilir. Bunun için de yeni farklı stratejiler ve doktrinler belirlenmesi gereklidir. Buna göre silah ve teçhizat sağlanmalı, birlikler teşkil ve teçhiz edilmelidir. Teröre ve arkasındaki büyük güçlere karşı, TSK'nin asimetrik strateji ve doktrinler geliştirmesi gerekmektedir.

Artık Ulusal Güvenlik, ulusal menfaatlerin her alanda, her yerde ve her zaman korumasına yönelik çok karmaşık bir faaliyettir. Bilgi çağını yakalayamayan ulusların geleceği karanlıktır. Ancak bilişim alanında öncü ulusların geçmişini taklit etmek yerine, deneyimlerinden yararlanmalı ve kendi sentezimizi bulmak zorundayız. Askeri ve Sivil bilişim altyapısı güvenlik seviyesinin artırılması için tehdit analizine dayalı ulusal bilgi güvenliği stratejik planı doğrultusunda organize olarak çalışılmalıdır. Uluslar arası hazır yazılım kullanımı tedricen azaltılmalı, yabancı üründe güvenlik açıkları olabileceği unutulmamalıdır. Ulusal yazılım mimarisinin oluşturulmasına yönelik ulusal çözümlerin belirlenen stratejiler doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir. Ulusal güvenliğin satın alınamayacağı ancak kendi öz kaynaklarımız ile yapılabileceği unutulmamalıdır.

Gelişme çabası içindeki Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sorunlardan biride ekonomik kalkınma ve milli gücünü ateşleyecek enerjiyi sağlamaktır. Türkiye enerji ve enerji teknolojisine bağımlı bir ülkedir. Geleceği ve bağımsızlığı için ulusal

enerji politikalarını uluslar arası sermayenin hükümetleri yönlendirmesine göre değil, ulusal çıkarları ile uyumlu oluşturmak zorundadır.

Türkiye aynı zamanda Avrupa, Avrasya, Orta Doğu, Balkan, Karadeniz ve Akdeniz Ülkesi olma ayrıcalığına sahiptir. Bütün Komşuları ile yakın ilişki içindedir. Ülkemizin artan enerji ihtiyacını karşılarken de enerji üretim-alım kaynaklarını da çeşitlendirmek durumundadır. Çok boyutlu bir niteliğe sahip Türkiye'nin enerji stratejisi; enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve enerji arzı güvenliğini sağlamak, enerji kaynaklarını ulusal şirketlerin kontrolünde üretmek ya da ürettirmek, ulusal çıkarlarını gözetilen politikalarla bölgenin önde gelen tüketim transit terminali olmak gibi özetlemek mümkündür.

Türkiye'nin enerji nakil ve dağıtım faaliyetlerinde belirleyici /kontrolünde aktif olması enerji bağımlılığını kontrol eder duruma getirecektir. Uluslar arası arenada petrolün nasıl ve nereden geleceği sorusuna cevap aranırken, konunun siyasi, jeostratejik ve ekonomik boyutu ön plana çıkmaktadır. Büyük bir kriz halinde petrolün vanasının kimin tarafından kontrol edileceği sorusuna da cevap aranmalıdır.

"Mavi Akım" örneğinde Türkiye sözleşmelerde belirtilen miktarı almak ve parasını ödemek zorunda, Rusya'nın gaz vermemesi halinde herhangi bir yükümlülükle karşı karşıya kalmadığı görülmektedir. "Mavi Akım", öyle basit ve masum bir proje, Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı bir ikili ticaret anlaşması olarak görülmemelidir. Uluslar arası stratejik boyutlara sahiptir. Rusya açısından bakıldığında, Türkiye'nin "jeopolitik değeri"ni bir koz olarak kullanabileceği geniş bir stratejik alanda Rus nüfuzunun kullanılmasına imkan verecek bir araç olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Rusya tarafı için, halen Batı ile sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiye içerisinde bulunan Türkiye'nin dış politikasında eşit güç ve olanakları sağlayacak bir çeşit stratejik denge unsuru oluşturmak çok önemli olmalıdır.

Ülkemiz enerji politikalarının ana hedefi; ihtiyacımız olan enerjinin zamanında, güvenceli, ucuz ve kaliteli olarak ön görülen kalkınma hızı ve sosyal gelişmeyi destekleyecek şekilde olmalıdır. Bu politikalar çerçevesinde yerli kaynakların mümkün olduğunca kullanılması ve yerli kaynaklara dayalı yeni enerji

kaynaklarının yaratılması, kullanılması ÷lkemizi dışa bağımlılıktan büyük ölçüde kurtaracaktır. Burada da en önemli görev, ulusal çıkarları her alanda gözeten siyasi iradeye düşmektedir.

Türkiye'nin güney sınırlarını oluşturan Irak, Suriye ve arkasındaki Arap devletlerinin büyük bir kısmını dikkate almadan ve Arap-İsrail çatışmasını görmeden, bölgede barış konularında iyimser bir tablo çizmek çok güçtür. Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Ürdün'ün, ABD ve İngiltere ile birlikte hareket etmelerine karşılık, Irak, İran, Suriye ve Libya'nın terör örgütlerini desteklemelerinden dolayı, bu ÷lkelerle ilişkilerde terörizm hususunun her zaman dikkate alınması gerekmektedir.

Buna karşılık İran, Irak ve Suriye'de; barışçı, demokratik, güvenilir ve istikrarlı yönetimlerin kurulması, sorunların çözümünde öncelikli temennimiz olmalıdır. Böyle bir tablonun kısa vadede oluşması ise mümkün görülmemektedir. Öyleyse Türkiye bu bölge ÷lkeleri ile ilişkilerinde, orta ve uzun vadeli bir stratejiyi dış ilişkilerinde göz önünde bulundurmalıdır.

Suriye Devlet Başkanı Beşşar ESAD'ın modernleşme, Batı'ya yönelme ve uluslar arası platformda terörist devlet statüsünden kurtulma yönünde bir politika izlemeye başlaması, Suriye'nin Batı ile olan ilişkilerinin de gelişmesine yardımcı olacaktır. Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi ve Türkiye'nin Suriye ile iyi ilişkiler kurması, bölgedeki gerilimi azaltıcı yönde bir etki sağlayabileceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin Orta Doğu'da İsrail ve Suriye ile işbirliği yapması ve ilişkilerini çok yönlü olarak geliştirmesi önemli bir adımdır. Bölgedeki istikrarın; dışarıdan gelen ABD gibi bir güç tarafından değil, bizzat bölge ÷lkelerinin katılımı ile sağlanabilecektir.

Akdeniz'in doğu ucunda yer alan ve Batı'nın iki müttefiki olarak, coğrafyaları gereği, stratejik çıkarları paylaşan, Türkiye, Suriye ve İsrail'in ekonomik alanda da paylaşacağı çok imkân bulunmaktadır. Her üç ÷lkenin bu alanda birbirlerinin yardımlarına ve desteğine ihtiyaç duyacağı kesindir. Üç ÷lke arasındaki münasebetlerde, son yıllarda her alanda gör÷len gelişmeye paralel olarak siyasi ve sosyo-kültürel alanlarda da adımlar atılmasının faydalı olacaktır.

Türkiye'nin bölgede "ulusal, lâik, demokratik, sosyal, hukuk devleti" özelliklerini koruması ve bunu yaygınlaştırması; bölge sorunlarının dıştan gelen güçlerle değil, bölgenin kendi uluslarınca çözülmesi gerektiğinin anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Siyasal İslamcı-Arap terörizminin yok edilmesi konusunda ABD'nin izlediği cezalandırma ve temizlik operasyonunun, Irak'ı müteakip, İran ve hatta Cezayir'e kadar tüm terörist örgütleri ve onları destekleyen devletleri kapsayacağı anlaşılmaktadır. Türkiye böyle bir durumda etkili bir ülke olarak kullanılmak istenmektedir. Arap ülkelerle terörizme karşı işbirliği için, başka güçlerden önce ülkemizin öncülük yapması İslam ülkeleri arasında etkinliğimizin daha da artmasına neden olacaktır.

"Doğu Akdeniz'de barış; Arap-İsrail ihtilâfı çözümlenmeden sağlanamaz" sözü ne kadar geçerli ise, ABD-Türkiye ve İsrail'in katkıları olmadan düşünülemez anlayışı da o derece doğrudur. Türkiye, barış ve istikrardan uzak olan bu bölgeyle ilişkilerinde son derece dikkatli olmalıdır. Türkiye'nin 1950'lerde olduğu gibi, ne Arap ülkelerinin karşısında, nede 1960'lıların ortalarından itibaren görüldüğü gibi, bu ülkelerin yanında yer alması doğru değildir. Siyasal gelişmelerin yönünü ve zamanını önceden tahmin ve tespit etmenin güç olduğu Orta Doğu'da, Türkiye'nin tutması gereken taraf; kendi millî çıkarlarıdır. Çünkü devletlerarasında dostluk ve akrabalık değil kendi çıkarları önemlidir.

İran'ın, mevcut konumu ve ilişkileri ile gerek Orta Doğu'da gerekse Kafkaslarda, güvenlik ve istikrarın belirlenmesinde kilit ülkelerden biri olduğu değerlendirilmektedir. İran, Batı'ya kapalı rejimine rağmen, dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biridir. ABD'nin Ortadoğu, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz'de İsrail ve Türkiye ile işbirliği yapması karşısında İran; Rusya, Ermenistan ve Yunanistan ile yakın bir işbirliği içerisine girmiştir. Rusya ve İran arasında sadece ekonomik ve ticari değil, askerî alanda da yakınlaşma yaşanmaktadır. Son dönemde Rusya'nın nükleer silâh teknolojisini, nükleer enerji transferi paralelinde İran'a aktardığı, medyada sıkça gündeme gelmektedir. Güçlü bir Türkiye, Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs'a yönelik politikalarını etkileyeceği gibi Orta Doğu ve Orta Asya'daki İran'ın etkinliğini de önemli ölçüde sınırlandıracaktır.

Irak'ın kuzeyinde kurulacak bağımsız bir Kürt devleti bölge için sıkıntı yaratacağı gibi, Türkiye'nin bölünmesi için kullanılacak bir vasıta olarak da göz ardı edilemez. Rusya ve ABD açısından asıl tehlike; Körfez ve Orta Doğu petrolünün İran ve Irak gibi radikal güçlerin eline geçmesidir. Petrolden gelecek gelirle bölge ülkelerinin nükleer silâh ve uzun menzilli füzelerle silâhlanması da mümkün olabilecektir. Özellikle Irak'ın parçalanmasıyla; İran'ın Şiiiler üzerindeki etkisinin artacağı, bölge ülkeleri ile yapılan tüm ikili görüşmelerde dile getirilerek, Irak'ın kuzeyinde böyle bir oluşuma izin verilmemelidir.

ABD'nin ve Irak'ta ikinci plândaki müttefiki olan İngiltere'nin; Kürt sorununu, AB sürecine kilitlenen bir Türkiye'ye kabul ettirmek için gelecekte çok değişik senaryolar üretilebileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle ülkemiz gerek bölge ülkeleri ile gerekse AB ülkeleriyle, çok yönlü politikalar üretmek, zorla kabul ettirilebilecek oldubittilerden önce alternatif çözümler üretmelidir.

Türkiye, Irak'ta muhtemel oluşumlarla ilgili kararların alınma süreçlerini yakından takip etmeli ve kendisini bu süreçlerin dışında tutma gayretlerine müsaade etmemelidir. Türkiye'nin iradesi dışında herhangi bir oluşumun gerçekleşebilme kabiliyetinin bulunmadığı hususu devamlı olarak ifade edilmelidir. Bu kapsamda; bölgedeki diğer ülkelerle, Irak'ın geleceğine dair toplantılar yapılmalı, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda ortak açıklamalar yapılarak kararlılığımız gösterilmelidir.

Türkiye, Irak'a yönelik politikasını sadece IKDP ve KYB ekseninde belirlememelidir. Bu tür bir politika Türkiye'nin hareket alanını sınırlandırmakta, bölge halkı ile arasına mesafe koymaktadır. Türkiye'nin bugüne kadar izlediği Türkmen politikası etkisizdir. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğüne gösterdiği hassasiyet doğrultusunda izlediği politikalardan dolayı, Türkmen millî hareketinin doğru yolda gelişmesine izin vermemiştir. Türkmen hareketinin birleştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalı, Batı'nın Irak'lı askerleri(özellikle sadece Kürt unsurları) eğitime plânına karşı, bölgedeki Türkmen ve gerekirse diğer etnik gruplara gerekli eğitim desteğini vermek için ülkemiz öncü olmalıdır.

Kafkas politikamızın temel amacı şu olmalıdır: Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olan Kafkasya da istikrar ve barışın tesisi, ekonomik kalkınma ve refahın kalıcı hale getirilmesi, bölge ülkelerinin egemenliklerinin ve bağımsızlıklarının pekiştirilmesi, çoğulcu demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin yerleşmesi amacıyla, ikili düzeyde ve eşitlik esasına dayanan karşılıklı çıkarların korunduğu ilişkilerin geliştirilmesine dayanmalıdır.

Bu politikanın temel hedeflerini; Rusya'nın bölgedeki askerî etkisinin mümkün olduğu ölçüde azaltılması, bölge ülkeleri arasında kutuplaşmanın yerine bölgesel işbirliği ortamının yaratılması, başta toprak bütünlüğü olmak üzere sorunların uluslar arası temel ilkeler çerçevesinde çözülmesi oluşturmaktadır.

Bölgede huzur, refah ve barışın tesisine katkıda bulunmayı hedefleyen "Kafkasya İstikrar Paketi" girişiminin Türkiye'nin inisiyatifinde devamının sağlanması, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında üçlü bir siyasi danışma mekanizmasının kurulması ve bu işbirliğinin diğer bölge ülkelerine de açık tutulması gereklidir.

RF'nun, bölgenin demokratik yapısına karşı teşkil edeceği potansiyel tehdit karşısında, Kafkasların bir "Barış Kuşağı" olarak RF ile Türkiye arasında tampon bölge teşkil etmesi son derece önemlidir. Bu maksatla Gürcistan'ın, RF'nun politik ekonomik ve askerî etkisinden uzaklaştırılarak toprak bütünlüğünün sağlanması ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için destek verilmelidir.

Bölge ülkelerini siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan Türkiye'ye yakınlaştırma mücadelesine devam edilmeli, İran'ın bölgede etkisini artırma girişimlerine mani olmak maksadıyla Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin batıya açılımlarında ülkemiz bir çıkış kapısı olarak rehberlik etmelidir.

Bölge ülkelerinden özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'ın, uluslar arası alanda seslerini duyurmalarına yardımcı olmak maksadıyla, NATO ile ilişkilerinin geliştirilmesi ve Barış İçin Ortaklık (BİO) faaliyetlerine katılımları konusunda Türkiye, katıldığı tüm tatbikat ve insani yardım operasyonlarında aktif rol oynamaya devam etmelidir.

Azerbaycan ve Gürcistan'ın orta veya uzun vadede NATO'ya üye olmasının, Türkiye'nin güvenliğine hizmet edeceği düşüncesinden hareketle, bu ülkelerin üyeliği için NATO nezdinde gerekli destek girişimlerinde bulunulmalıdır. Ancak bu genişlemenin RF'na taviz verilerek gerçekleşmesi engellenmelidir.

Bölge ülkeleri ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik bakımdan batı ile bütünleşmesini sağlayacak şekilde boru hatları dışında kara ve demiryolu projeleri de uygulamaya sokulmalıdır.

Kafkasya da problemlili komşumuz Ermenistan'a en büyük yardım ve desteği sağlayan Ermeni lobilerinin faaliyet ve etkinliklerini asgari seviyeye indirmek için; Ermeni propagandasını yürüten kişi ve kuruluşlar arasındaki fikir ayrılıklarından ve Ermenistan'ın mevcut sorunlarından yararlanılmalıdır.

Yukarı Karabağ sorununun çözümünde Azerbaycan'ın meşru çıkarlarının gözetilmesine devam edilmeli ayrıca Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne dayalı barışçı yöntemlerle çözümüne katkıda bulunulmalıdır.

RF ve İran'ın, Hazar Havzası enerji kaynakları üzerindeki nüfuzlarını artırmak için Azerbaycan üzerine baskı uygulamak amacıyla ortak hareketlerine karşı, Azerbaycan-Kazakistan-Türkmenistan'ın ortak hareket etmesini sağlayacak Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi yeni enerji politikaları Türkiye'nin inisiyatifinde geliştirilmelidir.

ABD, bölgenin enerji kaynaklarının kendi kontrolünde, emniyetli bir şekilde Dünya pazarlarına ulaşmasını sağlamak amacıyla; bölge ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerini ve radikal dinci hareketlere karşı faaliyetlerini destekleyerek, bölgede diğer güçlerin etkinlik sağlamasına başarı şansı vermemektedir. Bu durumda ülkemiz, Kafkasya'ya yönelik politikalarını belirlerken ABD ile ortak hareket etmeli, ancak inisiyatifin ABD'de değil Türkiye'de olması için bölge ülkeleri ile aramızda olan etnik, kültürel ve dinî bağlarımızın sağladığı avantaj bir güç unsuru olarak her zaman kullanılmalıdır.

Önümüzdeki dönemde de Rusya'nın en sorunlu bölgesini; Kuzey Kafkasya ve Çeçenistan teşkil etmeye devam edecektir. Türkiye'deki Kafkas kökenli

vatandaşlarımız Rusya'nın bölgedeki kötü askerî politikalarına karşı müdahale etme arzusu ile hareket edebilirler. En azından Türkiye'nin siyasetini etkilemeye çalışabilirler. Bu durumda Rusya'nın, Türkiye'ye karşı etnik kart kullanmasını engellemek ve PKK-KONGRE-GEL terör örgütü aracılığı ile faaliyetler icra etmesini önlemek amacı ile karşılıklı işbirliği kurumlarının oluşturulması ve teröre karşı imzalanan ortak mücadele anlaşmasının şimdiden hayata geçirilmesi önemlidir.

Türkiye'de bulunan Kafkasya Sivil Toplum Örgütleri gerekli düzenlemeler yapılarak, millî çıkarlarımız doğrultusunda yönlendirilmeli ve bu örgütler aracılığı ile lobicilik faaliyetleri yürütülmeli, diğer devletlerin Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan başta olmak üzere Orta Asya'da faaliyet gösteren Sivil Toplum Örgütlerinin faaliyetleri yakından izlenmelidir.

Bölge ülkelerinin iç meselelerinde taraf durumuna gelmekten titizlikle kaçınılmalı, ancak muhalif hareketler de dahil tüm akımların hedefleri ve zaafı incelenerek bu yapılanmalarda Türkiye yanlısı kadroların işbaşına gelmesi desteklenmelidir.

Bölge ülkelerinin ordularındaki Rus yapımı silâhların, RF'na bölge ülkeleri üzerinde bunu bir baskı aracı olarak kullanma imkânı vermesinden dolayı, bu ülkelerin NATO standartlarında silâhlı kuvvetlere sahip olmaları amacıyla; savunma sanayi alanında işbirliği ve yatırımlar konusunda ortak proje ve AR-GE çalışmaları yapılmalıdır.

Hızla gelişen Çin, gelecekte ağırlıklı olarak Kafkas petrolünün desteğine gereksinim duyacaktır. Çin'in, Kafkaslarda söz sahibi olmak için bölgede üsler alması ve donanmasını geliştirmesi, önümüzdeki yıllarda Çin ve ABD arasında Orta Doğu ve Kafkaslar konusunda yeni rekabet ve çatışmaların çıkmasına neden olabilecektir. Bu amaçla bölgede büyük güçlerin kendi amaçlarına yönelik enerji politikalarını hayata geçirmelerinden önce Türkiye'nin bölge ülkeleri ile her alanda yakın işbirliğine girerek anlaşmalar yapması ve bunları kısa sürede faaliyete geçirmesi, bölgedeki millî çıkarlarımızın geleceği açısından, son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

11.3. SONUÇ

Soğuk savaş sonrası tek kutuplu yeni dünya düzeninde, bölgesel ve küresel güç mücadeleleri, enerji kaynaklarına hakim olma ve kontrol etmek amaçlı ittifak ilişkileri, özellikle belirli coğrafyalarda bölgesel şekillendirme çabaları bu belirsizlik ve istikrarsızlığı arttırmaktadır. Türkiye'nin güvenlik gereksinimindeki artışın en önemli nedenlerinden biri, bulunduğu coğrafyadaki (Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu) belirsizlik ve istikrarsızlıktır. Türkiye'nin ulusal güvenliğinin klasik ve en önemli belirleyicilerinden olan jeopolitiği ve jeostratejisi, soğuk savaş sonrası dönemde artan bir öneme sahip olmuş ve bu da ulusal güvenliğin fiziki sınırlarını genişletmiştir.

Türkiye, gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney ekseninde, dünyanın en hassas siyasi, ekonomik, askeri ve jeostratejik fay hattı üzerinde bulunmaktadır. Yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı, Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu üçgeninin merkezinde yer alan konumuyla Türkiye, bu tehdit ve risklerin, hem doğrudan hedefini oluşturmakta, hem de dolaylı etkisi altında bulunmaktadır.

ABD Dış Politikası, iç politikası ile uyumlu olarak üç önemli ayağa sahiptir. Bunlar özgürlük, güvenlik ve Amerikalıların refahı olarak tanımlanmaktadır. Bu temel öğelere uygun olarak seçilen en uygun yönetim tarzı demokrasi ve serbest pazar ekonomisi olup, bu değerlere sahip ülkelerle askeri ve ekonomik işbirliği giderek artırılabilecektir.

Bu kapsamda, dünya liderliğini ve tek süper güç olma konumunu sürdürmek amacıyla Avrupa Birliği gibi uzun vadeli müttefik olabilecek, kontrol edebileceği kendine yakın değerlerde güçler yaratmak, bunlarla dünya güvenliğinin risklerini ve maddi harcamalarını paylaşarak ekonomisi üzerindeki yükleri azaltmak üzere kontrolünde tutabileceği NATO ve benzeri kuruluşları oluşturmak ve desteklemek durumundadır.

Kapitalist bir sistem üzerine oturttuğu ekonomisinin gereği olarak, daha fazla üreterek daha fazla satmak ve daha fazla kazanç elde etmek istemektedir. Bunun gerçekleşmesi ise öncelikle daha fazla üretim için gerekli olan enerji ihtiyacını karşılamaya, daha fazla satabilmek için ise nüfusu kalabalık ve satın

alabilme yeteneğine sahip pazarlar yaratmaya bağlıdır. ABD bu hedeflerine ulaşmak amacıyla Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelmiş durumdadır.

Rusya'nın, NATO ve ABD ile olan teması ihtiyatlı bir şekilde muhafaza ettireceğini, Çin ile ise terörizmle mücadele ve ekonomik gelişime dayanan ortak çıkarlar üzerine kurulu işbirliğini geliştirecek şekilde bir politika uygulayarak, etki sahasındaki ülkelerdeki askeri varlığını güçlendirmeye devam edeceği, kısacası ABD ile mücadeleyi Orta Asya'da kabul etmeye hazırlanmakta olduğu açıkça görülmektedir.

ABD ile AB'nin jeopolitik girişimleri arasındaki ilişkiye bakılınca, AB "Genişlemiş Avrupa" da asıl aktör iken, "Büyük Orta Doğu"daki hakim güç ABD'dir. Bu denklemde Türkiye'nin yeri, ABD ve AB nüfuz alanları arasındaki sınırda bulunmakta ve her zaman olduğu gibi, söz konusu iki büyük güç arasında gidip gelmektedir. Türkiye genelde güvenlik konularında ABD ile siyasal ve kısmen de ekonomik konularda ise AB ile birlikte hareket etmek durumunda kalmaktadır.

Uzun vadeli değerlendirmeler kapsamında Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'nın 21'inci yüzyılın çıkar çatışmalarının güç kullanımına dönüşeceği kriz bölgeleri olacaktır. Bu bölgelerde menfaatleri bulunan Türkiye için uluslar arası güvenliğin, barış ve istikrarın önemi son derece gereklidir. Bölge ülkelerinde barış ve istikrarın yayılmasına hizmet edebilecek bir devlet olarak Türkiye; inisiyatifi ele almalı, mevcut güç ve yeteneklerini belli bir plân içinde jeopolitik etki alanları içinde ve tüm dünyada etkin ve öncü bir rol üstlenecek şekilde uygulamalıdır.

Türkiye, coğrafi konumu itibarı ile Büyük Orta Doğu'nun merkezinde yer almaktadır. Türkiye, Büyük Orta Doğu'da, kuzeyden güneye, batıdan doğuya ya da tersi istikametlerde oluşturulacak tüm politikaları etkileyebilecek veya başkaları tarafından üretilecek politikalardan etkilenebilecek bir konumdadır. Bu konumunu bugüne kadar kendisine yarar sağlayacak şekilde kullanıp kullanmadığı tartışılır olsa da, Türkiye'nin tarihi, kültürel, ekonomik, siyaset ve güvenlik bağları ile bağlı olduğu Büyük Orta Doğu bölgesindeki gelişmelere sessiz kalması beklenemez. Ancak, içinde her türlü istikrarsızlık, karışıklık, sıcak çatışma, terörizm, aşırı dinci hareketler ve aynı zamanda da önemli enerji kaynakları olan bu bölgede, Türkiye'ye, kendi inisiyatifi dışında biçilen, yeni rollerin Türkiye'nin Avrupa'dan

koparılıp Orta Doğu'ya itilmesini öngören bazı çabaların bir parçası olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Türkiye'nin Avrasyalılaştırılması projesinin, "yeni gelişmelerin Türkiye'ye sunduğu inanılmaz olanaklar", "Türkiye'nin bölgesinde en önemli güç haline geldiği", "model ülke" vb. çekici ambalajlar içine konarak ısrarla pazarlanmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin doğuya itilmesi, AB üyeliğinin geri atılması veya gündemden düşürülmesi, ABD için ise Türkiye'nin şahsında İslam dünyasına bir örnek sunulması ve Türkiye'ye Batı'nın bölgedeki aracısı rolünün verilmesi anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin önüne AB şartları yada küreselleşme sürecine uyum sağlama şartları adı altında, devlet ve toplum yapımızı bozabilecek öneriler dayatılmaktadır. Türkiye'yi geleneksel yapısından ve kimliğinden uzaklaştıracak bir köklü değişim, gelişme adına zorlanmakta, ancak Türk toplumunun ulusal çıkarları görmezden gelinmektedir. Yeni bir yüzyılda Türkiye'nin bir ulus-devlet ya da toplum olarak ne gibi ihtiyaçları olabilir diye düşünülmemekte, medyatik saldırılar ile toplumun beyni yıkanmakta ve kamuoyunda hiç durmadan yabancı reçeteler aranmaktadır. Küreselleşme sebebiyle ulusal yapıların parçalanması için etnik kimlikçilik, cemaatçilik, kültürel farklılık gibi alt kimlikleri kaşıyan politikalar kasıtlı olarak geliştirilmektedir. Türkiye gibi ulusal toplum ve devlet yapılanmaları dağıtılmaya çalışılmaktadır. Günümüz şartlarında Türkiye'nin en büyük sorunu bu parçalama gayretleri olacaktır.

Irak Geçici İdari Yasasının ruhu değişmeden yeni anayasa olarak kabul edilmesi ve bu bağlamda Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin Irak'ın kuzeyinde kontrolü sağlaması, Türkmenlere baskı uygulayarak bölgedeki Türk varlığını tehdit etmesi veya ABD'nin Irak'ta kontrolü sağlayamaması veya ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrasında ülkenin siyasi birliğini devam ettiremeyerek parçalanması ve bunun sonucu olarak Bağımsız Kürt Devleti'nin kurulması halinde bu oluşumun; Türkiye'nin güneyini de içine alacak Büyük Kürdistan'ın kurulma çabalarını yoğunlaştırmasının, Türkiye içerisinde Kürt kökenlilerin hak talep etmelerine, Kürt devleti ile birleşme çabası içerisine girmelerine silâhlı terörün yeniden tırmanışa geçmesine ve toplumsal olayların doğmasına sebep olabileceği ve bu bağlamda

Ülkemizin niter yapısını, ülke ve milleti ile bölünmez btnlgn tehlikeye düşürebileceği değerlendirilmektedir. Bu durumda Türk Silahlı Kuvvetlerinin, lkemizin üniter yapısının ve i istikrarının korunması maksadıyla g kullanabileceği, icra edilecek hareketin kapsam ve boyutuna bağlı olarak Türkiye'nin başta ABD ve AB olmak üzere dış dünyanın baskısına maruz kalabileceği öngörülmektedir.

ABD'nin bu hedeflerini çok iyi takip ve analiz eden bir Türkiye ise kendi jeopolitiğinin ve Kafkasya ile Orta Asya'daki devletler için önemli bir konuma sahip olduğunun farkında olarak, gerektiğinde ABD ile ortak ve/veya tek başına milli politikalar üreterek bu bölgelerden ulusal çıkarlarına yönelik kazanımlar elde etmeye çalışmalıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ise nalıcı, inisiyatif sahibi iyi bir diplomasi yrtebilmeli, ekonomisini güçlendirecek tedbirler yanında üretim kapasitesini artırmalı, bölge ülkeleri ile ortak yatırımlar yaparak gerektiğinde bu ülkelere bilgi teknolojisi ihraç etmeli, bölge ülkelerine eğitim desteği vererek, Türk dili ve kültürünün yaygınlaşmasını sağlamalıdır.

Irak'ta kontrolü elde bulunduran ABD'nin önümüzdeki dönemde Orta Doğudaki stratejik enerji kaynakları ile birlikte, önemli su kaynakları (Fırat ve Dicle Nehirleri) zerinde de hakimiyet kurma girişimlerinde bulunabileceği düşünülmektedir.

Saddam rejiminin devrilmesinden sonra dağıtılan ve ABD tarafından yeniden kurulma çalışmaları devam eden Irak Silahlı Kuvvetlerinin nicelikten çok niteliğe önem veren ve üstün teknoloji içeren bir yapılanmaya gidemeyeceği ve önemli gelişme gösteremeyeceği, bu nedenle Türkiye'ye tehdit olabilecek düzeye gelemeyeceği değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Irak'la olan ilişkilerine, askeri tehditten çok Irak'ın yeniden yapılanması kapsamında Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerin ülkemiz zararına doğurabileceği tehdit ve riskler yn verecektir.

Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri yanında, bölgeye yönelik olarak üreteceği ve uygulayacağı politikalar konusunda özellikle RF ile de karşılıklı görüşmelerde bulunması ve RF'nin bu konudaki çıkarları ile tamamen ters düşecek uygulamalardan kaçınması uygun olacaktır. RF ile ilişkilerin belirtilen hedeflere yönelik olarak en uygun bir şekilde devam ettirilmesi ile Türkiye'nin zararına olacak

bazı tek taraflı ABD uygulamalarına karşı daha rahat bir şekilde karşı durulabileceği, RF'nin ABD'ye karşı ikinci bir alternatif şeklinde sunulabileceği düşünölmektedir

Belirsizlik ve risklerin hakim olduğu jeopolitik konumu nedeniyle, Türkiye bir çok tehditlerle yüz yüze kalmaktadır. Bu çalışma ile denencemiz ispatlanmış olmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Mensur, (1994), "Türk Dış Politikasında Bir Jeopolitik Etken Olarak Boğazlar", **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul: s.213-224.
- ALP, Ali Hikmet, (2002), " **Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur**" Balkanlar ve Karadeniz'de Barışa Etki Eden Hususların Analizi Sempozyum Bildirileri, İstanbul: KHA Basımevi s.80–82.
- ALTINTAŞ, Nazım, (1999), "**Nükleer Silahlanma ve Türkiye**", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Sayı:250, s.58
- ARIK, Umut, (2001), "**21. Yüzyılda Uluslar Arası Güvenlik Sistemi ve Türkiye** " Ankara: Avrasya Etütleri Dergisi, Cilt.2, s.4
- ARMAOĞLU, Fahir, (1963), "Atatürk ve Dış Politika", **Forum**, Sayı:231, Ankara: s. 9-12.
- ASLANLI, Aras, (2004), " **Ermenistan'ın Tek Sorunsuz Komşusu İran** ", Ankara: Strateji Dergisi, S. 22, s.19.
- AYMAN, Gülden, (2004), "**Yeni Bir Hegemonya Tarzı Konferans Notları** ", Silahlı Kuvvetler Akademisi, Uluslar Arası Siyasî Durum Ders Bilgi Notu, İstanbul: HAK Basımevi
- BABAOĞLU, Ö. Şakir, (2003), " **Çevresinde Oluşan Güvenlik Sorunları ve Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'nin Bakış ve Politikaları** ", Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, 13–14 Mart 2003, İstanbul: HAK Basımevi,s.36–41
- BENNETT, Christopher, (2003), " **NATO ve Terörizmle Savaş** ", NATO Dergisi, 15.05. 2003, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art2.html>
- BİLEN, Özden, (2000), " **Turkey & Water Issues in The Middle East** ", Ankara: Afşaroğlu Yayınevi
- BİLGİN, M. Sıtkı, " **Büyük Orta Doğu'nun Yarını** ", Radikal Gazetesi, 07 Nisan 2004
- BİLHAN, Murat (2003), " **Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde BM'de Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye'nin Uyumu** ", Dünyada Yeni Güvenlik

Anlayışları Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, 13–14 Mart 2003, İstanbul: Harp Akademisi Basımevi, s–72

BLANK, Stephen , Stephen C. PELLETIERE, William T. JOHNSEN, (1993), **“Turkey’s Strategic Position at The Drossroads of World Affairs.”**, US Army War College, PA: Carlisle Barracks

BOCOTOĞLU, Ersan, (1998), **“ Orta Asya ve Kafkasya’daki Durum ve AB Güvenliği ”**, Trabzon: Karadeniz Üniversite Yayını

BOTAŞ,(1998), **“ Kafkas Petrollerinin Bugünü Ve Geleceği ,21 nci Yüzyılın Eşiğinde Hazar Havzası”**, Ankara: BOTAŞ Yayınları

BRZEZİNSKİ, Zbigniew, (2000), **“ Büyük Satranç Tahtası ”**, Amerikanın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere, Çev: Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık, Ankara: İş Bankası Yayınları

BUZAN, Barry (1983), **“ People States and Fear ”**, Brighton: wheaseaf

CHAVIS, Richard W., (1996), **“ 21 nci Yüzyılda Küresel Güvenlik Endişeleri (Sınır Ötesi Suç) ”**, Washington: ABD Hava Üniversitesi Yayınları

ÇORA, Nazmi,(2003), **“Türkiyenin Geleceği”**, İstanbul: Q-Matris Yayınları

DAVIDSON, Wayne, Bradley Davis,(1996), **“ 21 nci Yüzyılda Küresel Güvenlik Endişeleri (Toplum Baskıları, Göçmenler ve Sığınmacılar)”**, Washington: ABD Hava Üniversitesi Yayınları

DAVUTOĞLU, Ahmet, (2001a), **“ Stratejik Derinlik ”**, İstanbul: Küre Yayınları,

DAVUTOĞLU,Ahmet,(2001b),**“Türkiye’nin Jeopolitik Yapısının Yorumlanması”**, Ankara: İzlenim Dergisi, S.11, s.50

DAVUTOĞLU, Ahmet, (2001c), **“ Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslar Arası Konumu ”**, İstanbul: Küre yayınları

DENKER, M. Sami, (2001), **“ Uluslararası Terör Türkiye ve PKK ”**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları

DİLAN, Hasan Berke, (1998), **Türkiye’nin Dış Politikası (1923-1939)**, İstanbul: Alfa Yayınları.

- “ **Dünya Bankası'nın 2002 Yılı Ekonomi Verileri** “, (2003, 20 Ekim), Hürriyet Gazetesi
- “ **Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye** “, (Ağustos 2000), İstanbul: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı yayını, s.250
- ESMER, Ahmet Şükrü, (1973), “Türkiye'nin Dış Politikası”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 32, Ankara: s. 61-68.
- GİRGİN, Kemal, Işık BİREN, (2002), “**21. YY. Perspektifinde Dünya Siyaseti**”, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Ömer Kürkçüoğlu, (1991), “ **Olaylarla Türk Dış Politikası (1973-1990)**” Cilt 2, Ankara: Atilla Kitabevi
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Ömer Kürkçüoğlu, (1985), “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt: 1, Sayı: 2 (Mart 1985), s.462.
- GÜN, Rengin,(2000), “**Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu**”, İzmir: Akran yayınları
- GÜNEL, Kamil, (1997), “ **Coğrafyanın Siyasal Gücü** “, İstanbul: Çantay Yayınları,
- GÜREL, Servet , (1993), “**Tarihsel Boyut İçerisinde Türk-Yunan İlişkileri(1821-1993)** “, İstanbul: Ümit Yayıncılık
- GÜRKAN, İbrahim, (1987), “ **Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi** “, Türkiye'nin Savunması, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayını
- HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar, (2001), “ **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye** “, İstanbul: Küre Yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı) (1993), “**Orta Asya'nın Dünü-Bugünü-Yarını**”, İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1995), “ **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye** “, İstanbul: HAK Yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1995), “ **Türkiye'nin Yakın İlgili Alanları** “, İstanbul: HAK Yayını

- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1998), "**Kafkaslar, Orta Doğu ve Avrupa Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**" Sempozyumu bildirileri, İstanbul: HAK Yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı) , (1999), "**Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri**", İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı) , (1999), "**Orta Asya–Hazar–Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri** ", İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (2000), "**Balkanlar'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri İle Balkanlar – Türkiye Otoyol Projesi** ", İstanbul: HAK Yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (2000), "**Kafkaslarda Türkiye ve ABD İşbirliği** ", HAK Bülteni, İstanbul: HAK yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (2001), "**Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam** ", İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (2004), "**Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji**", İstanbul: HAK Yayınları
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1996), "**Petrol Strateji** ", İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (2000), "**21nci yy. Girenken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi** ", İstanbul: HAK Yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1998), "**Kafkaslar, Ortadoğu ve Avrasya Perspektifinde Türkiye'nin Önemi**", İstanbul: HAK yayını
- HAK (Harp Akademileri Komutanlığı), (1999), "**Balkanlardaki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri**", İstanbul: HAK yayını
- İLHAN, Suat, (1989), "**Jeopolitik Duyarlılık** ", Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

- İLHAN, Suat, (1999), “ **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Türk Dünyası** “, İstanbul: Ötüken yayınları
- KANBOLAT, Hasan, (2001), “ **RF'nun Kafkas Politikası ve Çeçenistan Savaşı**“, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Ankara: Avsam yayınları
- KANBOLAT, Hasan, (2002), “ **Bakü-Tiflis-Ceyhan** “, Avrasya Haftalık Bülten, 30.09. 2002. www.avsam.org
- KARAOSMANOĞLU, Ali, (1989), “ **Turkey's Defence Policy: Problems and Prospects** “, European Security Order After the Revoitions of 1989, Bilkent Üniversitesi Seminer Tebliği, Ankara: Bilkent Yayınları
- KARAOSMANOĞLU, Ali, (1996), “ **Europe's Geopolitical Parameters** “, Turkey and Central and eastern European Countries in Transition, Bilkent Üniversitesi Seminer Tebliği, Ankara: Bilkent Yayınları
- KAZGAN, Gültekin, (1994), “ **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri** “, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- KİSSİNGER, Henry, (2000), “ **Diplomasi** “, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- KOÇAOĞLU, Mehmet, (2003), “ **Parçalanmak İstenen Topraklar** “, Ankara: Genelkurmay Basımevi
- KOÇ, Şanlı Bahadır, (2003), “ **Türkiye ABD ve Irak Harekâtı** “, Stratejik Analiz Dergisi, Ankara, Cilt 3, S. 34, s.41
- KONA, Gamze Güngörmüş, (2005), “ **Uluslar Arası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği** “, İstanbul: IQ Yayınları
- KONA, Gamze Güngörmüş, (2003), “ **Orta Doğu-Orta Asya ve Kesişen Yollar** “, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- KONGAR, Emre, (1998), “ **21.Yüzyılda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** “, İstanbul: Remzi Kitapevi
- KÖNİ, Hasan, (2001), “ **Türkiye Kafkaslar ve Orta Asya** “, Ankara: Savunma ve Havacılık, Sayı 15, s.86

- KULOĞLU, Armağan,(2003), “ **21’inci Yüzyılın Başlangıcında Türkiye’nin Değişen Etki ve İlgili Alanları** ”, Ankara: Stratejik Analiz, Cilt.3, S.40, s.56
- MACKİNDER, H , (1904), “ **The Geographical Pivot of History** ”, Geographical Journal. No: 23. Oxford press, s. 434
- MAGYAR, Karl,(1996), “**21 nci Yüzyılda Küresel Güvenlik Endişeleri (Değişim Savaşları ve Çatışmaların Temelleri)**”, Washington: ABD Hava Üniversitesi Yayınları
- MASCARELLİ, Paul J.(1996), “ **21 nci Yüzyılda Küresel Güvenlik Endişeleri (Din-21 nci Yüzyılın Çatışma Sloganı)**”, Washington: ABD Hava Üniversitesi Yayınları
- MGK (Milli Güvenlik Kurulu Genel sekreterliği), (2004), “ **Beyaz Kitap** ”, Ankara: MGK yayın
- MORALI, Turan,(2003), “ **Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde NATO’da Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye’nin Uyumu** ”, Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye’nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu, 13-14 Mart 2003, İstanbul: HAK Basımevi, s-78
- MÜTERCİMLER, Erol,(2000), “ **21.Yüzyıl ve Türkiye** ”, İstanbul: Güncel Yayınları
- NYE, Joseph S. (2003), “ **Amerikan Gücünün Paradoksu**”, İstanbul: Literatür Yayınları
- ONULDURAN, Emre,(1995), “**Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye**”, Ankara: Strateji Dergisi, S.95/2, s.47
- Oxford Economic Research Associates (OXERA), (1997), “ **Enerji Raporu** ”, Financial Times, 15 Eylül 1997, s.12
- ÖZCAN, Nihat Ali, (2004), “ **ABD’nin Irak Çıkmazı** ”, Strateji Dergisi, Ankara: Cumhuriyet Yayınları, Sayı 22, s.4–5.
- ÖZDAĞ, ümit, (2003), “ **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi** ”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı 40, Ağustos 2003, <http://avsam.org>.
- ÖZGÜR, Yüksel, (1997), “ **Türkiye ve Türk Dünyası** ”, İstanbul: HAK yayınları

- ÖZKAN, Gencer, Şule KUT,(1998), “**En Uzun On yıl, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**”, İstanbul: Boyut Kitapları
- ÖZSOY, Mehmet, (1987), “ **Dünü ve Bugünüyle Türk Savunma Stratejisi ”** Türkiye'nin Savunması, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayını
- SANDER, Oral, (1994), “ **Değişen Dünya Dengelerinde Türkiye ”**, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, İstanbul: Bağlam yayınları
- SARINAY, Yusuf, (2000), “Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt: 16, sayı: 48 s. 857-885.
- SERTOĞLU, Servet, (1994), “ **Yeni Dünya Düzeninde Ortadoğu ve Türkiye**”, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye, İstanbul: Bağlam yayınları
- SEZER, D. Bülent, (1981), “ **Turkey's Security Policies ”**, Adelphi Papers, Londra: Westview Pres, S.164, IISS, s.21
- SEZER, D. Bülent, (1992), “ **Turkey's Grand Strategy Facing A Dilemma ”**, The International Spectator, Londra: Westview Pres, S. XXVII, No.I, January-February 1992, s.2.
- SEZGİN, Mahmut Niyazi, (2002), “ **Bakü-Ceyhan'da Son Durum ”**, Avrasya Bülteni, 14–20 Ekim 2002. www.avsam.org
- SEVER, Ayşegül,(1997), “ **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı Orta Doğu ”**, İstanbul: Boyut Kitapları
- SİLKUVAK (Silahlı Kuvvetler Akademisi), (2002), “ **Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam ”**, Uluslar Arası İlişkiler Ana Bilim Dalı Bilgi Notu, İstanbul: HAK Basımevi, s.9–10
- SOYSAL, İsmail, (1998), “ **Hazar Bölgesinde Petrol ve Gaz Kaynakları ”**, İstanbul: Bağlam Yayınları
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (1995), “ **Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi**”, İstanbul: Filiz Kitapevi

- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000), “**Uluslar Arası İlişkiler Sözlüğü**”, İstanbul: Der Yayınları, 2000
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, (1998), “**Türk Dış Politikasının Analizi**”, İstanbul: DER Yayınları
- STARR, Joyce, (1991), “ **Foreign Policy Water Wars** “, 15.01.2006 (<http://search.küresel.epnet.com>)
- STEPHEN, Blank (2000), “**Energy,Economics and Security in Central Asia** “, US Army War College, PA: Carlisle Barracks
- ŞİMŞEK, Halil, (2001), “**Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışında Dönüşüm**”, AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri Sempozyum Bildirileri, İstanbul: HAK Basımevi, s.35–36.
- TAVKUL, Ufuk, (2003), “ **Etnik-Sosyal-Siyasî Problemler ve Türkiye** “, Milli Güvenlik Akademisi Ders Notu, İstanbul: KHA yayını
- TORUMTAY, Necip, (1996), “ **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye** “, Ankara: GenelKurmaya Başkanlığı Yayınları
- TURGUT, Reşat, (2002), “**Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamında Türkiye’nin Mevcut Uygulamaları**”, Harp Akademileri Sempozyum Bildirisi, İstanbul: HAK Basımevi
- ULUTAŞ, Özkan, (2002), “**Yeni Dünya Düzeni, Avrupa’daki Bölgesel Örgütlenmeler ve Nato’nun Genişlemesi Işığında; Türkiye-Nato İlişkileri ve Türkiye’ye Etkileri**”, KHA Tez Çalışması, İstanbul: HAK Kütüphanesi
- ÜLMAN, Burak (1998), “ **Türkiye’nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük**”, (Derleyen: Gencer Özcan-Şule Kut), En Uzun On Yıl, İstanbul: Boyut Kitapları
- ÜLMAN, Haluk, (1968), “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler” I, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı:3 (Eylül 1968), s.244-253.

- VİCKİ, Rast C, (1996), “ **21 nci Yüzyılda Küresel Güvenlik Endişeleri (Ulusal Parçalanma, Etnik Yapı ve Yeni Dünya Düzeni)**”, Washington: ABD Hava Üniversitesi Yayınları
- YALÇIN, Cavit, (2002), “ **Enerji Koridoru Kafkasya**”, Ankara: Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 3, Sayı 34, s.11
- YANAR, Savaş, (2002), “ **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya** “, İstanbul: IQ Kültür Yayınları
- YARMAN, Faruk,(2005), “ **Ulusal Güvenlik Politika ve Strateji İhtiyaçlarının, Bilgi Devrimindeki Gelişmeye Bağlı Olarak Karşılanabilme Derecesi**”, Harp Akademileri Komutanlığı Sempozyum Bildirisi, İstanbul: HAK basımevi
- YAVUZ, Ahmet, (1998), “ **Türkiye'nin jeopolitiği** “, İstanbul: HAK Yayını
- YILDIZ, Y. Gökalp,(2001), “ **Stratejik Vizyon Arayışları ve Türkiye** “, İstanbul: Der Yayınları
- YILDIZ, Y. Gökalp, (2000a), “ **Küresel Stratejide Orta Doğu** “, İstanbul: Der Yayınları
- YILDIZ, Y. Gökalp, (2000b), “**Global Stratejide Ortadoğu, Krizler, Sorunlar ve Politikalar**”, İstanbul: DER Yayınları
- YILMAZ, Sait, (2001), “ **Güvenliğin Yeni Boyutları** “, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ankara: Genelkurmay Basımevi, Sayı:368, s.41
- ZEHİR, Cemal, (1998), “ **Türkiye ve Orta Doğu Su Meseleleri** “, İstanbul: Marifet Yayınları